

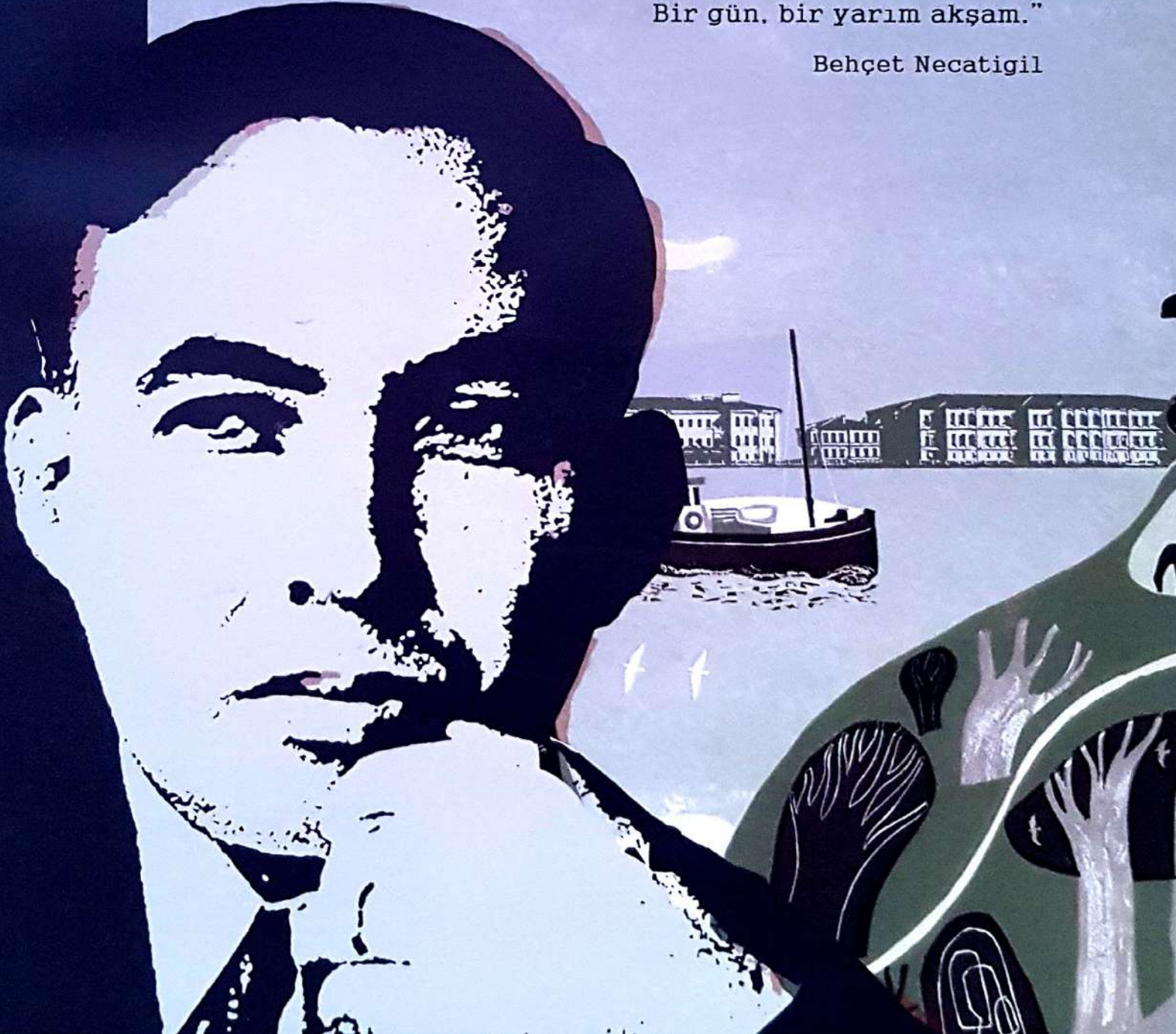
1 kış
2019
sayı

Dönüm

Kabatas Erkek Lisesi • dönümlük edebiyat dergisi

“Söner yangın birazdan
Yatışır özlem.
Bir gün karşılaşırız
Bir gün, bir yarım akşam.”

Behçet Necatigil

esane

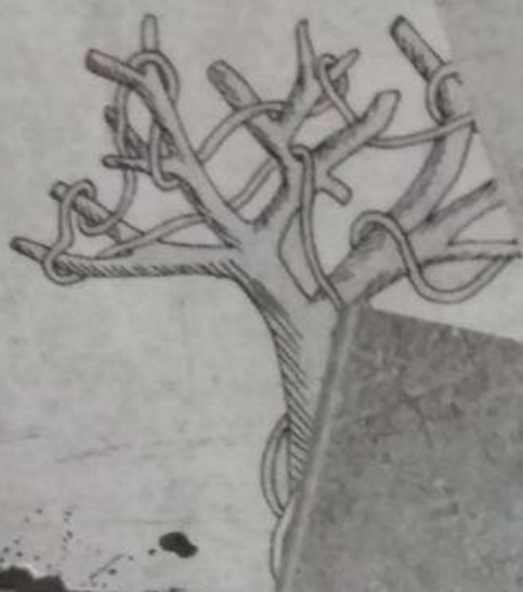

kelAYNAK

Çevre selamı veren kelan
kurumların ayrılmaması vardır
arkadaşlar, arkadaşlar, arkadaşlar
sözler, sözler, sözler, sözler
vazir, vazirler, vazirler, vazirler

Çevre selamı veren kelan
kurumların ayrılmaması vardır
arkadaşlar, arkadaşlar, arkadaşlar
sözler, sözler, sözler, sözler
vazir, vazirler, vazirler, vazirler

esane
sene: üç sayı: on bir

isKELLE

isKEY

Yeni DÖNÜM
Dönümlük Edebiyat Dergisi
Yeni Nesil Sayı:1
Kış' 2019

KURUCUSU:
Behçet Necatigil

SAHİBİ :
Kabataş Erkek Lisesi Adına
Okul Müdürü Selman Küçük

GENEL YAYIN YÖNETMENİ:
Emrah Ayhan

EDİTÖRLER:

ŞİİR:
Berke Acet
A.Veli Uçar
Hasan Kocabaş

SİNEMA:
Eyşan Tekaslan
Ilgın Şahin

ÖYKÜ:
Öykü Bulut
Yüksel Bacak

RÖPORTAJ-SÖYLEŞİ-BİYOGRAFİ:
Melisa Tuana Uslu
Aylin Olgun
Melike Selcan Batır

DENEME:
Ahmet Uğur Konyalıoğlu
Keremettin Topkara

ELEŞTİRİ-MAKALE:
Serra Başyigit
Sema Çimen

GEZİ YAZISI-KİTAP ELEŞTİRİSİ:
Gizem Bozdemir
Duygu Elif Yalçın

TİYATRO:
Zübeyde Gazanker
Cihat Ünal

TASARIM:
Hakan Sümer

E-POSTA:
donumdergisi@gmail.com

İSTEME ADRESİ:
Kabataş Erkek Lisesi
Çırağan Caddesi No:40
Ortaköy-Beşiktaş/İstanbul
Tel: 0212 260 48 71

Kabataş Erkek Lisesi
Eğitim Vakfı
Kültür Hizmetidir

- 2 — BAŞ YAZI YERİNE/ Emrah Ayhan
4 — HER ŞEYE RAĞMEN SIKI BİR DURUŞTUR EDEBİYAT/Berkay Yüksel
6 — ÖZGÜRLEŞTİRİCİ BİR ANLATI OLUŞTURMAK:
EDEBİYATIN KONUMU/ Ahmet Uğur Konyalıoğlu
8 — DOĞU İLE BATI'NIN SENTEZİ BİR KADIN:
HALİDE EDİB ADIVAR/ Kürşat Kaya
12 — DİLİME YABANCI/ Elif Uçar
13 — SEMÂİ/ Abdullah Veli
14 — BİLET/ Öykü Bulut
16 — KÜLTÜRÜ ÇOK YÖNLÜ BİR DEĞER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRMEK/ Tarık Hakan Akçin
20 — ÖN YARGILARI PARÇALAMAK/ Ilgın Şahin
22 — YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN "AÇIK DENİZ" ŞİİRİNE TÜRK
TARİHİ BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ/ Furkan Alp Şahin
26 — NAZİM HİKMET'İN RUBAİLER İLE TASAVVUFA BAKIŞI/
Hamit Alp Cömert
29 — BİR ÇEMBER BİR ASKER VE TOPRAK/ Yankı Yüksel
30 — YALANLAR/ Sedanur Aydın
32 — GÜL YETİŞTİREN ADAM/ Ceylin Özgür Erzen
35 — SEVDA SONESİ/ Hasan Kocabaş
36 — MASAL VE MASAL KAYNAKLARI/ İrem Ersoy
39 — DEDE KORKUT KİTABI'NDA TÜRK TARİHİ, KÜLTÜRÜ ve
ANTROPOLİJİSİNİN İŞLENİŞİ/ Osman Burak Gülsoy
42 — ŞİİRSEL İLİŞKİLER/ Ay Sıla Çaloğlu
45 — FOTOĞRAF/ Buğra Mustafa Karahan
46 — CEZMİ ROMANININ TAHLİLİ/ Denizhan Özgan
47 — ZİHİN/ Ali Fuat Karaaslan
48 — ÖLÜM İŞİĞİ UZANMIŞ/ Hatice İpek Bülbül
49 — MUHTEŞEM GATSBY/ Umut Demirbaş
50 — UNUTULMAYAN: BANA ELLERİNİ VER Yağmur Akkaya
53 — BROUILLARD/ Buğra Güneysu
54 — DİVAN ile HALK EDEBİYATINDAKİ AŞK TASAVVURLARINI
PLATONCU DÜŞÜNCE ÜZERİNDEN İNCELEME/ H. Zeynep Göktürk
59 — DENİZ YEŞİLİ/ Emre Can Küçüküydüz
60 — KUTLAR ve UMUTLAR/ Ebrar Nur Yüzer
61 — SORMA/ Ekin Karacan
62 — ŞİİR KURAL TANIR MI?/ Can Turan
65 — ÖYLESİNE/ Zeynep Aydınalp
66 — UYANIŞ/ Nagehan Varol
67 — VADİDEKİ ZAMBAK/ Yasemin Özuzun
68 — DÜŞÜŞ/ Ozan Arslan
70 — CONTEMPLATOR ALYOŞA MIYDI?/ İrem Bağlayıcı
72 — FIRTINA/ Zeynep Çakıroğlu
73 — BİR YAZ GECESİ RÜYASI/ Ayşegül Kurtuluş
74 — SELİM İLERİ/ Aylin Olgun&Melisa Tuana Uslu
83 — NOSTALJİ/ Fatma Eyşan Tekaslan
84 — TIBBIN EDEBİYATLA OLAN GÜÇLÜ BAĞI ve YAZARLARIN
ESERLERİNDE TIBBİ KULLANMA AMAÇLARI/ Serra Başyigit
87 — İSTİKLAL HATIRASI/ Ayça Aliustaoğlu
88 — GOGOL'UN PALTO'SU ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ/ Nisa Kuvvet
91 — TARİHİN TAŞLA İŞLENDİĞİ KADİM/ Kent Melih Gezer
92 — MARİFET/ Melis Soysal
93 — İŞKOLİK/ Ezgi Hazal İşsizoğlu
94 — KÜRK MANTOLU MADONNA/ Zümra Fatma Açikel
96 — ÇİÇEKLERİN EN GÜZELİ/ M.Berke Acet

BAŞ YAZI YERİNE

dönüm

Emrah Ayhan

Kabataş Erkek Lisesine ilk defa 2010 yılında Tevdak'ın organize ettiği deneme yarışmasında jüri üyesi olduğum için gelmiştim. Belki günün birinde burada öğretmenlik yaparım, diye bir heves geçmişti içimden. Okulu şöyle bir dolaştım. Sınıfların birinin adı Behçet Necatigil sınıfıydı ve duvardaki portresinden Behçet Necatigil gülümseyerek bana bakıyordu.

Şimdi o sınıfa her girişimde önce Behçet Necatigil'i selamlıyorum içimden. Sonra bu sınıflarda onun da ders işlediğini düşünüyorum, daha bir coşkulu anlatıyorum dersimi.

Behçet Necatigil'i, tercümelere ve radyo oyunları ile tanıyor, şiirlerini bolca okuyorduk ama Kabataş'ta öğretmen olmak; Kabataş'a ruh katan değerleri de bilmek, özümsemek, bir anlamda onlara öykünmek demektir aynı zamanda.

Araştırıyorum ben de, karşıma onlarca yazı, kendisi ile ilgili pek çok üniversite tezi, kendisiyle yapılmış söyleşiler, hakkında yazılmış kitaplar çıkıyor ve tanıdıkça ne çok ortak yönümüz varmış, diyorum. Onunla ilgili nereye baksam, sadece edebiyat dünyamızdaki başarılarıyla değil, aynı zamanda kişiliğiyle, evine olan bağlılığıyla, öğrencilerine yaklaşımı ve onlara edebiyatı sevdirmesiyle hem edebiyatçılığım hem de öğretmenliğim boyunca örnek alacağım bir efsane çıkıyor karşıma.

Daha on bir yaşındayken kendi dergisini çıkarmaya başlıyor mesela. Üstelik dergideki bütün yazı ve şiirler kendisine ait olacak şekilde, kendi ifadesiyle "el-marifet", yani el yazısıyla yazıp çoğaltarak. Günümüzde fanzin dergi dediğimiz cinsten bir dergi: Küçük Muharrir. Ekim 1927'den itibaren on dört sayı çıkardıktan sonra iki yıl ara verdiği ve 1931'de Kabataş Erkek Lisesine (ota ikinci sınıf) geldikten sonra da 12 sayı daha çıkarmaya devam ettiği dergisinden "arkadaş ve tanıdıklarına dağıttığım imtiyazsız bir dergi" diyerek bahseder. Bu

dergi sayesinde kendisine Akşam gazetesinin Çocuk Dünyası sayfasında bir köşe verilir ve burada Küçük Muharrir imzasıyla şiir ve yazılarını bir paket bonbon şekeri veya büyük boy bir çikolata karşılığında yazar. Kendisi, hayatımın en lezzetli telif ücretiydi, diyor bu karşılık için. Demem o ki her şeyiyle sizin olan, sizi yansıtan küçük dergiler çıkararak işe başlayın, küçüklüğüne bakmayın, çünkü onları büyük beyinler fark edecek ve işiniz de zaten bu büyük beyinlerle olmalı sizin.

Necatigil, 1931 yılında Kabataş Lisesinin orta ikinci sınıfında öğrenci iken şimdi çoğu öğrencimizin yürüdüğü ağaçlıklı yoldan en yakın arkadaşı Tahir Alangu ile Beşiktaş'taki evlerine gidip gelmiştir.

1933'te okulun lise kısmına geçtikten sonra Necip Fazıl ve Yedi Meşaleciler'in etkisi görülür şairimizde. Özellikle, Cevdet Kudret'in şiirleri genç ruhumda büyük etki uyandırmıştır, der. Ama önemli bir şeyden daha bahseder: Dönemin hemen her şairinin kendisini etkileyen şiirlerini bir şiir defterine yazmaktadır. Böylece çiçekten çiçeğe konan bir arı gibi besler yüreğini, aklını şiirle yoğurur.

Onuncu sınıfta birkaç şiirini yazdığı mektuba ilâştirerek Varlık dergisine Yaşar Nabi Nayır'a gönderir. Behçet Necati ismiyle Varlık'ta bir şiirinin yayınlanması ile matbu yayıncılık dünyasına ilk adımını attığını söyler. Beş senelik Kabataş Erkek Lisesi eğitimini edebiyat bölümü birincisi olarak bitirmiştir Behçet Necatigil.

Bu arada, asıl adı Mehmet Behçet Gönül olan şairimiz; 1951 yılında mahkemeye başvurarak resmen Necatigil soyadını almıştır. Divan şiiri sevgisini, birincilikle bitirdiği Kabataş Lisesinden sonra devam ettiği İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki hocalarına özellikle Ali Nihat Tarlan'a borçludur. Selim İleri'yle yaptığı bir söyleşide: "Divan şairi Necati beni çok düşündürdü. Tezkirelerin yazdığına göre, bir köle imiş Necati, zamanla ken-

dini yetiştirmiş. Divan şiirinin büyükleri arasına girmiş. Ben de şiirde hayatın kölesiyim. Sonra Necati gibi, çocukluğumda bir süre Kastamonu'da kaldım. Babam da Kastamonulu. Daha bazı benzerlikler bulabilirim Necati ile aramda". diye özetler, Necatigil soyadını neden seçtiğini. Kimi şiirlerinde Divan edebiyatına göndermeler, "Divançe" adlı bir de şiir kitabı vardır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdikten sonra (1940) İlk tayini Kars Lisesine çıkar, hastalanınca 1941 yılında Zonguldak Çelikel Lisesine tayin edilir. Zonguldak'ta sağlık durumu pek iyi gitmez, bir süre de maaşını alamayınca burada sadece bir yıl kalır. 1943 yılının mart ayında İstanbul Pertevniyal Lisesine tayini çıkar. Pertevniyal Lisesinde iki aylık öğretmenlikten sonra askerlik için yedek subay olarak Ankara'ya gider.

İki yıllık askerliğini yaptıktan sonra Necatigil, Kabataş Lisesinde edebiyat öğretmenidir artık. Beşiktaş-Ortaköy yolunu bu sefer bir öğretmen olarak yürüyecektir. Gençlik, Oluş, Değirmen, Ocak, Kara Elmas, İnsan gibi dergilerde artık şiirleri yayınlanmış, ilk şiir kitabı "Kapalı Çarşı" da 1945'te çıkmıştır.

Necatigil'in Kabataş Lisesinde öğretmenlik yaptığı yıllarda Hilmi Yavuz, Demir Özlü ve Hasan Pulur, Hikmet Sami Türk'ün edebiyat hocası olacak ve başta onlar olmak üzere öğrencilerinin gönlünde taht kuracaktır.

Necatigil, Kabataş Lisesindeki öğretmenler içinde çağdaş Türk şiirinin tek temsilcisidir. Bunun için öğrenciler etrafından ayrılmazlar. İsim babasının kendisi olduğu bir derginin çıkarılmasına da destek olur Necatigil: Dönüm. Bir anlamda yayın danışmanı olduğu Dönüm dergisi, 1952 - 1956 yılları arasında 27 sayı çıkmış, önlü arkalı A3 boyutunda bir sayfalık dergidir. Hilmi Yavuz'un ilk şiirleri Dönüm'de yayımlanır.

Öğrencilerinden Hilmi Yavuz, bir konuşmasında hocasını anlatırken: "Edebiyat öğretmeni kimliğiyle "Carpe Diem" (Ölü Ozanlar Derneği) filmindeki gibi uçuk kaçık bir hoca değildi, muhafazakârdı. Müfredat programına harfiyen uyardı. Önce müfredatı anlatır, sonra müfredat dışı metinler okurdu. Bu arada öğretmenliğinin etkisiyle özel hayatında da keskin buyruklar hâlinde konuşurdu." der ve ekler: "Bir hoca tınıdım, hayatım değişti."

Yine Hilmi Yavuz onunla ilgili konuşmasında, müsvedde olarak öğrencilerinin ödev kâğıtlarının arkalarını kullandığını, bir tarafı boş kâğıtlara asla razı olmadığını söylemiştir: "İki tarafı da temiz kâğıtları müsvedde olarak kullanmamıştır."

Öğrencisi Prof. Dr. Hikmet Sami Türk onunla ilgili şöyle yazar: "Necatigil'in hayatında Kabataş Erkek Lisesinin özel bir yeri vardır. Ortaokul öğreniminin büyük bölümü ile lise öğreniminin tamamını Kabataş Lisesinde gördüğü gibi, öğretmenlik mesleğinin en uzun dönemini de orada geçirmiştir." ve yıllar sonra öğrencilerine yazdığı bir mektupta anlamlı bir uyarıda bulunur: "Eğer meslek öğrenimleriniz dışında, elinizde bu kadar imkan varken, edebiyatla ilginizi kestinizse hiç hatırlamayın beni, Kabataş beraberliklerini silin bir kalem!" Bu cümleler, edebiyatın öğrencilerinin gelişiminde ne kadar önemli olduğunun şuurunda olan ben de dahil her edebiyat öğretmenin hissiyatının yansımasıdır aynı zamanda.

Çocukluğu Fatih Atik Ali Paşa ve Karagümrük semtlerinde bulunsa da ya da askerlik, tayin gibi nedenlerle birkaç ilde bulunsa da, şairimiz için Beşiktaşlıdır diyebiliriz. Zira babası Mehmet Necati Efendi ikinci evliliğini yapınca Beşiktaş Valideçeşme'ye taşınır. Hem hayatında hem de şiirinde çokça yer edecek olan Beşiktaş, böylece hayatına girmiş olur.

Şiiri sadece yazmayan, yaşayan bir şair olarak Behçet Necatigil, aynı zamanda sadece konuşma diliyle değil, edebi sanatlarla da yazar ve "Önce mecaz öğrenin!" diyecek kadar mecaza değer verir.

Eşine; "Senin yerin şiirden sonradır." diyecek kadar şiire değer veren, odasına girerken de kendi kendine; "Önce şiir!" diyerek adım atan, akciğer kanseri rahatsızlığı dolayısıyla tedavi gördüğü son günlerinde devlet tarafından yurt dışına tedaviye gönderilebileceğini duyduğunda, "Ben zaten öleceğim, devletin parası ziyan olmasın." diyen şairimizi bir kez daha saygı ve minnetle anıyorum.

Bu saygı ve minnetin bir sembolü olması açısından Dönüm'e büyük önem veriyorum. Sırtımızı geçmişe yaslayarak daha emin bir şekilde yol alabileceğimizin de bir göstergesidir Dönüm. 1952-56 yıllarında yirmi yedi sayı olarak çıktığı halinden farklı bir formatta düşünüldük dergiyi. Çünkü Kabataş Erkek Lisesinde halihazırda farklı türlerde başarılı çok öğrenci vardı ve onlara geniş katılımlı bir dergiyle kendilerini ifade edebilecekleri bir platform sunmak iyi olacaktı, iyi de oldu. Her türün editörüne; yazı, şiir ve çizgileriyle Dönüm'de bulunan her kıymetli kaleme, bu sayının elimizde olmasını sağlayan Kabataş Erkek Lisesinin çok kıymetli edebiyat öğretmenleri Keramet Topkara, Sema Çimen, Cihat Ünal, Melike Selcan Batır, Orhan Gazi Gökçe, Yüksel Bacak ve Duygu Elif Yalçın'a; tasarım için Hakan Sümer'e ve Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfına minnettarız.

HER ŞEYE RAĞMEN SIKI BİR DURUŞTUR EDEBİYAT

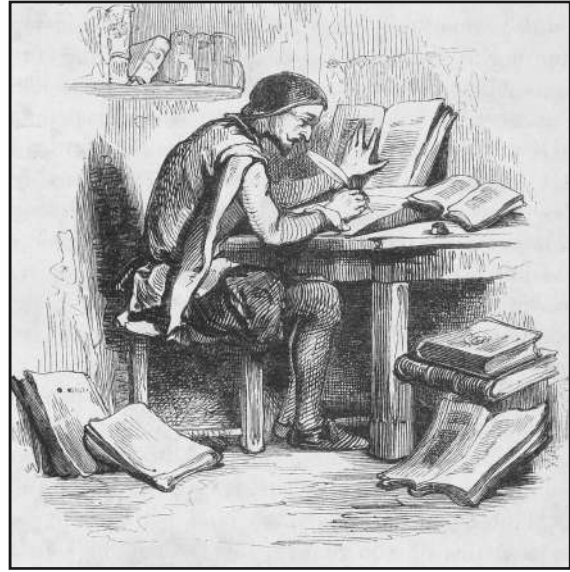
dönüm

Berkay Yüksel

Bu makalede sizlere edebiyatın insan davranışlarına ve eğilimlerine etkilerini anlatacağım. Bu konuyu incelerken insan psikolojisini de kesinlikle göz ardı edemeyiz. Psikoloji, insan davranış ve eğilimleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu konuya açıklık getirmek için kullandığım kaynakları dipnotta göstereceğim.

Konuyu edebiyatın kökenini vererek açacağım. Edebiyat Arapça kökenli bir kelimedir ve aslen "edebiyât" şeklinde yazılır. Kökü "yaşam tarzına ilişkin hikâye, gözleme dayanan" anlamlarına gelen "adab" kelimesidir. Tam kelime anlamı ise "görgü, terbiye, konuk ağırlama adabı" olarak belirtilmiştir. Tanımından dahi anlaşıldığı üzere edebiyatı insanlardan bağımsız düşünmek olanaksızdır. Edebiyat insanlara belli bir tertipte, yaşam gözlemlerine dayalı anlatım yapma sanatıdır. Bu dediklerim sakın yanlış anlaşılmasın, edebiyat göstermeye dayalı değildir; belirli bir insan topluluğundan gözlemlenmiş olaylar çevresinde gelişen bir fonetik sanat türüdür. Şimdi bunun üzerine bir de edebiyatın Türk Dil Kurumuna göre tanımını vereyim: olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın. Burada da görmüş olduğunuz üzere edebiyat kökü insana dayanan duygu, düşünce ve olayların dil vasıtasıyla gene insana yönlendirilmesidir. Artık edebiyatın insana dayalı olduğunu ve amacının insana yaşanan olayları sanatsal bir biçimde aktarılması olduğunu anladığımız göre, edebiyatın bizlerin davranışlarına etkisini anlatarak yoluna devam edebilirim.

Basit bir mantıkla düşünmek gerekirse, insan duygu ve düşüncelerinden yola çıkan bir sanat türünün okuyucunun duygu ve düşüncelerini etkileme amacı olmaması imkansızdır. Kaliteli bir okuyucu, kitabı bitirdikten

sonra o kitabın konusunu, vermek istediği mesajı ve hitap ettiği kitleyi analiz eder. Sonra o mesajın kendine uyumluluğunu kafasında hesaplar, uyumlu geliyorsa ve daha önceden hayatında uygulamıyorsa o iletiyi hayatına geçirir. Artık duygu ve düşünceleri bir eserin imtihanından geçmiş okuyucu, değişen fikirlerine göre davranır. Okuyucu çok kalifiye olmasa bile, eserin vermek istediği eğilim ister istemez onun bilinçaltına geçer ve doğru zamanlarda oradan çıkıp onun davranacağı şekle ışık tutar.

Daha çok kanıtlara ve bilimsel gerçeklere dayanmak gerekirse, bu olayın tarihteki örneklerini incelemek gerekir. Mesela, köleliğin hakim olduğu dönemlerde edebiyat çok stratejik bir konuma gelmiştir ve silah olarak kullanılmıştır. İnsanlar çıkarlarına göre bunu sömürü aracına veya devrim yoluna çevirmeye çalışmıştır. Bazıları kendi çıkarlarına uygun yazılar yazan edebiyatçıları parasıyla koruyup kendi fikirlerini hakim kılmaya çalış-

mıştır. Bunların amacı ne miydi? Tabii ki de insanların isyan çıkarmadan, onların davranışlarını belli bir kalıba sokarak eski düzeni yaşatmaya devam etmekte! Bu konuya başka bir örnek ise Rönesans hareketine edebiyatın etkisidir. İtalya'da "Hümanizm" adıyla başlayan akım (14. yy.) Yunanca, Latince ve İbrani metinleri inceleyerek başlamıştır. Daha sonraları, (15-16. yy.) Makyavel ve Tosso gibi isimler bu eski edebi eserlerden yola çıkarak yeni fikirleri ortaya atmıştır. Reform hareketine de etkisi olmuş edebiyat, Orta Çağ skolastik düşünce ve felsefesine bu "Hümanizm" akımı sayesinde son vermiştir. İnsanlar kalıplarından çıkıp eğilimlerini değiştirmiş ve kralı daha yenilikçi anlaşmalar yapmaya zorlamıştır. Daha yakın tarih örnekleri gerekirse, Türkiye'de Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923) Kurtuluş Savaşı'nın gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur ve bağımsızlığın önemine insanları ikna etmiştir. Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu akımın temsilcilerinden sadece birkaçıdır. Edebiyat sonuç olarak farklı ideolojilerin yerleştirilmesine ve bunun için insanların birleştirilmesine katkı sağlamıştır. Gene bizden bir örnek olarak Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık gibi akımlar Milli Edebiyat Dönemi ile birlikte gelen Türkçülük akımından önce etkili olmuştur. Bu akımlar da yok olana kadar insanları tek bir grup olmaya tetiklemiştir. Edebiyat bir kez daha bir fikri insanlara empoze edip, sözün kılıçtan keskin olduğunu ve davranışların kelimelerin sıralanışına bağlı etkilemediğini kanıtlamıştır.

Bu konuyu biraz da insan psikolojisi üzerinden incelemek gerekirse atalarımızın söyledikleri bazı sözleri inceleyebiliriz: "Tatlı dil yılanı deliğinden acı dil akıllıyı çileden çıkarır.", "En keskin ve tehlikeli silah dildir.", "Silah yararı geçer, dil yararı geçmez.", "Silah bir kere, dil bin kere öldürür.". Bu sözleri bazılarının alakasız bulma olasılığından dolayı açıklama gereği duyuyorum. Düşüncenin dili, dilin de edebiyatı oluşturduğunu önceden belirtmiştim. Bu atasözleri de sözlerin insanı duygusal ve davranışsal şekilde etkileişinin başka bir örneği sayılabilir. Edebiyatın kökeni olan kelimelerin sansasyonelliğine bir örnek daha vermek gerekiyorsa Konfüçyüs'ün "Kelimelerin gücünü bilmeden, insanı anlamak imkansızdır." sözü ve Yunus Emre'nin "Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı / Söz ola ağılı aşı, bal ile yağ ede bir söz" mısralarına el atabiliriz. Konfüçyüs bu söz ile insanı anlamak için, ilk izlenimimizi kafamızda oluşturmak için bile kullanacağımız kelimeleri dikkatlice seçmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Yunus Emre ise sözlerimizin pozitif ve ka-

zançlı şekilde veya tam tersi şekilde tepebileceğini yansıtmıştır. İnsan psikolojisine kelimelerin ve bağlantılı olarak edebiyatın etkisini de incelemiş olduğumuza göre artık konuyu toplamaya, son örnekleri vermeye ve yapılması gerekenlere geçebiliriz.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, "Kültür ve Dil" kitabında kelimenin kökenine bağlı kalmaksızın, beyinde önceden o sözcüğe uygun yerleşmiş bir olgunun canlanacağını ve bu açıdan kendi tabiriyle sıklıkla kullanılan kelimelerde "dil ırkçılığı" yapılmaması gerektiğini açıkça anlatır. Ayrıca Yahya Kemal Beyatlı'nın Kendi Gök Kubbe adlı kitabındaki bir şiirden detaylıca bunu örneklemiştir. O şiirde kullanılmış farklı kökenlerden kelimelerin yerine Öz Türkçe karşılıklarını kullanmanın o şiirde olan çoğu fikrin yanlış veya eksik anlaşılmasına sebep olduğunu açıklamıştır. Çoğunlukla kullanılan Arapça kökenli "akıl" kelimesi yerine az kullanılan Türkçe kökenli "us" kelimesini getirmeye çalışmanın "akıl kârı olmadığını" ve bunun dili zenginleştirme değil, tam tersine fakirleştirme olduğunu söylemiştir. Bu açıdan edebiyatçılarımızın kullandıkları kelimeleri konuşulma oranlarına ve ifade etme kapasitesine göre seçmeleri gerektiğini, önceden yerleşmiş kültürü yıkamaları gerektiğini vurguluyorum.

Aynı kitapta Mehmet Kaplan, edebiyatın davranışlarımıza etkisine kanıt niteliğinde olabilecek cümleler kullanmıştır. Bunu kitabın 128. sayfasında* açıkça görebileceğimiz şu cümlelerinde ifade ediyor: "Bugün bütün dünyada ve Türkiye'de yazı vasıtasıyla kalabalıklara yeni görüşler aşılanmaktadır. Kuvvetli fikri ve edebî eserler, insanları, neticeleri son derece tehlikeli ve korkunç olan "eylemler"e itmektir.". Aynı paragrafta en çok Rusya ve Çin'de en çok hapse girip kötü muameleye maruz kalanların şair ve yazarlar olduğu örneğini de veriyor. Kendisi Namık Kemal'in kamuoyu düşüncesinin değer gördüğü bu çağda kalem sahiplerinin generalerden daha güçlü olabildiği fikrine katıldığını belirtiyor. Bu yüzden yeni nesil edebiyatçılarımıza yegâne tavsiyem kullanacakları sözcükleri kılı kırk yararak seçmeleri ve toplumu hep doğru ya da iyi kabul edilen değerlere yönlendirmeye çalışmalarınıdır. ■

KAYNAKÇA:

Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınevi, 34. Baskı Murat, Şemsettin, *Sanat ve Edebiyatın Toplum Üzerindeki Etkisi*, (Makale)

Melik Bülbül, Sadık Türkoğlu, Deniz Küzeci (Makale), *Edebiyat ve Toplumsal İşlevi*.

Türk Dil Kurumu

ÖZGÜRLEŞTİRİCİ BİR ANLATI OLUŞTURMAK: EDEBİYATIN KONUMU

dönüm

Ahmet Uğur Konyalıoğlu

Duygu, düşünce ve hayallerin sözlü veya yazılı olarak güzel ve etkili bir şekilde anlatılması olarak tarif edilen edebiyat sanatının hayatımızdaki yeri, geçen altmış yıldan bu yana giderek daha fazla tartışılır hale geldi. Hala içinde bulunduğumuz ve çok kısa bir geçmişe sahip bu dönem dışında edebiyatın hayati önemi hiç bu kadar aşındırılmamıştı. Peki altmış yıl sonra?.. Edebiyatın önemi nedir, edebiyat ne işe yarar, edebiyat nereye gidiyor? Bahsi geçen tartışmalara yeni bir perspektif katma iddiası taşımayan yazımızda yukarıdaki sorular çerçevesinde sizinle muhabbet etmek istiyorum.

Edebiyat Ne İşe Yarar?

“Herhangi bir şeye ilişkin bilgi elde etmek istiyorsak şu üç şey gereklidir: ilki o şeyin ismi, ikincisi tanımı ve üçüncüsü imgesi.” diyen Platon’un görüşünden hareketle en başta dil nimetinden yoksun bulunan insan(lık), fiiliyatına ve fikriyatına eşyanın tetkiki ile başlamıştır denilebilir. Nesnelere bu bakımdan düşüncemizin ilk kaynaklarıdır. Maddeleri algılayışımız daha sonra düşünceye, yani zihnin konuşmasına da şekil verecektir. Maddenin var olup olmadığı, metafizik alanın varlığı, meta ile metafiziğin etkileşimi, maddenin kavranılabilirliği gibi felsefenin esas sorularının cevabı eşya ile hemhal olunan zamanlarda bilinçsiz olarak cevaplanır ve eylem bu değerlendirme üzerinden kurgulanır. Madde ile etkileşimi sistemli hale getirip bu ilişkiyi bilinçli bir şekilde gerçekleştirmemizi sağlayan fen bilgisi, madde algılayışımızı şekillendiren ana damardır. Yukarıdaki felsefi sorulara yaklaşım şekline göre farklılaşan fen bilgisinin hangi şeklinin öğrenildiğine bağlı olarak fertlerin, daha sonra toplumların düşünce sistemleri belirginleşir. Fen bilgisi aynı za-

manda eşya bilgisini, önceki veriler ve deneylerin sonucunu kaydederek kalıcı hale getirir. Böylece zaman içinde genel kabuller ortaya çıkar ve toplumun gelecek nesilleri, fiiliyatını şekillendirmek için fen bilgisine detaylı bir şekilde çalışmak zorunda kalmaz. Madde bilgisindeki bu birikim aşıldıktan sonra maddenin de içinde olduğu hareket olayları biriktirilmeye çalışılan esas malzeme olur. Bu birikim süreci ise edebiyat ile mümkündür. Romanlarda ve hikâyelerde karakterlere birtakım simgesel roller biçilir. Şiirde genellikle bu roller kelimelere dağılmış durumdadır. Dönemin eserleri zamane insanlarına nasıl yaşanılması gerektiğini gösterir. Örneğin Türklerin Müslümanlaşma devresinde yazılan eserler hidayet konusunu işler iken Batılılaşma devrindeki eserler, Batılı öğeler kullanılarak kaleme alınmıştır. Edebiyatın eser verebilecek yetkinliğe erişmesiyle insan fiiliyatını düzenlemenin son sınırına gelmiş olur. Edebiyat da fennin yaptığı gibi toplum muhayyilesindeki ilgili bilgi yığını sistemleştirir. Fakat edebiyatın eşya bilgisini fomüllestiren fenden farkı, kendisinin sistematize ettiği bilginin insanı özgürleştirme yatar. Çünkü fennin en önemli aracı gözdür. Gören gözler ise birbirlerinden çok az farklılaşmaktadır. Hatta günümüzde gelişen teknik ve üstün mercek teknolojileriyle fende göze de ihtiyaç kalmamıştır. Merceğin gördüğü çoğu kez sayılara aktararak sabitlenmiştir. Dolayısıyla bir toplum içerisinde sadece ve sadece fenden beslenen fertler aslında birbirlerinin aynısıdır hükümü rahatlıkla verilebilir. Edebiyat ise bu durumdan tamamen farklı olarak kulak ve göz yoluyla beyne hitap etmektedir. Çünkü okunulan ya da duyulan edebi tür kulak veya göz tarafından yorumlanabilecek basitlikte olamaz. Dolayısıyla bu organlardan daha üst bir aygıtı ihtiyaç duyar ki bu da

beyin olur. Alınan bilgin beyne iletilmesi ise ilgili bilginin farklılaşmasına sebebiyet verir. Dolayısıyla eylem bilgisinin kabı olan edebiyat türünün herhangi bir eseri toplumun hemen her ferdi için farklı akisler uyandırır. En basitinden ma-saya bir elma ko-nulsa ve bu, dünyadaki yedi milyar insanın göz-lemine sunulsa al-gılanan elma sadece aynı kırmızı elma olacaktır. Fakat dünyadaki yedi milyar insanın kulağına bu kez elma denilse ya da onlara elma yazısı gösterilse, ortaya dünyadaki toplam elma sayısından da çok sayıda elma telakkisi canlanacaktır. Hatta aynı işlem bir başka gün tekrarlanırsa yine farklı farklı elma düşünceleri peyda olacaktır. Edebiyat bu bakımdan bilgiyi sistemleş-tirmekle, bilgiyi dar kalıplara sokmaz bilakis bu bilgi yığınının tek başına çoğaltır. Farklı bilgilerin farklı fertlerce öğrenimi ise, algılar arasındaki fark nispetinde ilgili şahısları di-ğerlerinden ayırır yani özgürleştirir.

Edebiyat Ne İşe Yaramaz?

Dünyamız zaman algılayışının farklılaşma-sına bağlı olarak değişiyor. Zamanı güneşin belirlediği, doğaüstü varlıklara iman edildiği çağlar yerini, mekanik saat akreplerinin za-manı tayin ettiği devirlere bıraktı. Şimdi ise zamanın kontrol şekli her zamankinden farklı bulunmaktadır. En kısa şekilde "Uzun Vade Yok!" şeklinde sloganlaştırılan yeni zaman algısı, zamanın yani şartların sık aralıklarla değişebilmesini ön görüyor. Top-lumun en alt kesimi olan fakirlerin yegâne birikim aracı olan zaman artık onların elin-den de alınarak rekabete dönüşmüş du-rumda. Bu durum ise zaman birikiminin önünü tıkayarak bilginin doğasına zarar ve-riyor. Çünkü bilginin var olabilmesi için belli bir süreklilik gerekir. Herhangi bir bilginin oluşabilmesi, kendinden önceki bilgi basa-makları tırmanılarak mümkün olabilir. Fakat yeni kırılğan zaman algılayışı bu türden

uzun silsilelere müsaade etmiyor. Edebiya-tın uzun birikimleri fonksiyonel şekillere soktuğundan bahsetmiştik. İşte artık in-sana can veren bu estetik ve ahlak çarkı buğdaysız kalmaya mahkûm olmuştur. İş-leyecek bilgisi olmayan edebiyat çarkı boşu boşuna dönerek atıl bir vaziyette bulun-maktadır. Bağlantılı ve sürekli bilgiden mahrum bulunan nesiller, edebiyatın kadim işlevinden bihaber bulunarak, "İşte bu ede-biyat çarkı boşa dönüyor, biz bu kadar rekabet ederken o, boşu boşuna bizim enerjimizi tüketiyor." demektedir. Malzemesi bulunmayan her makine gibi edebiyat da bu halde elbette ki işe yaramayacaktır.

Son Söz

Edebiyatın insan hareketine şekil veren bir işlevi olduğu hatırlar isek, anlatmaya gay-ret ettiğimiz çözülme devam edecek olursa insanların, kendilerine ait hikayeler ve hayat öyküleri inşa etmeleri imkansızlaşa-caktır. Bu boşluğun doldurulması şu sıra-larda daha çok medya yoluyla gerçekleşiyor. Ancak yaşadığımız akışkan çağda, ilerleyen zamanlarda bu görev belki de madde bağımlılığı, alkol, şiddet gibi daha zararlı yönelimlere kayacaktır. Tüm bu durum ve geleceğin ahvali düşünülürse sanık kürsüsündeki edebiyat hakkında ne karar vermek icap edecektir?

Yargıç sizsiniz! ■

DOĞU İLE BATI'NIN SENTEZİ BİR KADIN: HALİDE EDİP ADIVAR

dönüm

Kürşat Kaya

Halide Edib çok karışık bir döneme – Kâgir ve ahşap evlerin renkli bir mimari gösterdiği, keften ve istanbulinlerin birbirine karıştığı bir döneme- doğmuş, doğuyla batının kimine göre başarılı kimine göre ise absürd bir sentezi, muhalif ve feminist ruhunu gizlemeyen bir kadın. Aşkın ve hürriyetin her gün yeniden kazanılması gerektiğine inanmış ve mizacı yüzünden bazı dönemlerde devletlerin kara listesine ismini yazdırmıştı. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 1882 bazılarında ise 1884 olarak geçer, erkek olarak beklenmiş hatta adının Halid olması kararlaştırılmıştı. Babası bu kızla şaşkınlığa uğradı ve onu hep Halid diye çağırdı. Küçüklük döneminde erkek kıyafetleriyle gezerdi. Babası Mehmed Edib'in ailesi 1500'lü yıllarda İspanya'daki engizisyonundan kaçıp Bursa'ya yerleşen Sefarad Yahudileri'ndendi. Ailesi Müslümanlaşmıştı lakin halen Yahudi diye tanınırlardı. Hatta milliyetçi görüşlerinden ötürü Yusuf Akçura, Halide Edib'le izdivaç yapmaktan çekindiği söylenir. Halide genç yaşta annesini bir doğumda kaybeder, üvey ablası Mahmure ve babasıyla yalnız kalır. Edib Bey padişah Abdülhamit'in sarayında çalışmaktadır. Babası da muhalif ruhludur ve kızını İngiliz terbiyesiyle yetiştirmeye karar vermişti. Ardından padişahın hışmına uğramak pahasına kızını Robert Kolejine verir. Ayrıca kızını gayrimüslim bir çocuk evine yollamıştır. Halide bu sıralarda Rumca'yı da kısmen öğrenmiştir. Halide'nin evde en çok dikkatini çeken oda, babasının mürekkep hokkasının ve kaleminin olduğu çalışma odasıdır. Kolejde en başarılı olduğu dersler felsefe, astronomi ve edebiyattır. Kolejden padişah tarafından bir ihtarla alınmıştır. Bir süre eğitimine evinde devam etmiştir. Daha sonra kolejin yüksek sınıfına geri dönerek İngilizce ve Fransızca öğrenmeye başlayan Halide Edib, Üsküdar Amerikan Kız Kolejinden li-

sans derecesi alan ilk Müslüman kadın olur. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda hayatını kaybedenler için açılan sergide Halide'ye *Mader* adlı kitap çevirisi nedeniyle Şefkat Nişanı verilir. Halide bu kitabı İngilizce öğrenirken çevirmiştir. Halide, Emile Zola'yı tutkuyla okumuş daha sonradan Shakespeare'e yönelmiştir. Önemli hocalarından Rıza Tevfik onun batıya dair bilgili olduğunu fakat doğuya dair bir şey bilmediğini görünce onu Türk ve Doğu edebiyatıyla yetiştirmiştir. Bu sayede Halide, büyük bir coğrafyanın edebiyatına hakim olmuştur. Matematiği pek sevmeyen Halide, Salih Zeki Bey ile matematiğe de hakim olur. Hocasının pozitivist düşüncesiyle doğunun mistisizminden uzaklaşmış ve daha rasyonel bir insana dönüşmüştür. Daha sonra hocasından gelen evlilik teklifini kabul etmiştir. Aralarında epey bir yaş farkı vardır ve Halide "...Bir ara ruhsal anlamda kendimi başka bir kafanın kölesi olarak hissetmeye başladım." şeklinde Salih Zeki Bey'in aklına hayran olduğunu yazar. Halide o dönem evine kapanmış, neredeyse dış dünyayla ilişkisini kesmiş ve kendini kocasının hanımı olmaya adanmıştır. Fakat yine de bu dönem yazmaya ve okumaya ara vermemiş hatta kocasına *Kâmus-u Riyazat* eserini yaparken asistanlık etmiştir. 1903 yılında ilk oğlu Ali Ayetullah doğar. On altı ay sonra ikinci oğlu olur. Osmanlı'da doğan çocukların adına Rus-Japon harbinde muzaffer bir komutan olan Japon Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Togo Heihachiro'nun isminin verildiği sık görülürdü. Halide de ikinci çocuğunun adını Hasan Hikmetullah Togo koydu.

Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesi o dönemde beklenmeyen, herkesin şaşkınlığa uğradığı bir dönüm noktasıydı. Halide için de öyle oldu. Meşrutiyet için: "O kadar ağır bedeller ödenmişti ki, bu gazeteler altın va-

raklara basılmıyordu.” demiştir. Tevfik Fikret’in Sis şiirine gönderme yaparak “Sis kalkınca, insanlar muhteşem bir manevi doğuş yaşadılar.” demektedir. Meşrutiyetle tekrardan gazete ve dergiler artmış ve Halide’nin yazı yazabileceği bir ortam oluşmuştu. Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit, Halid Ziya ve Cenap Şehabeddin gibi önemli isimlerin de yer aldığı Tanin gazetesinde Edebiyat bölümünde yazmaya başladı. Bu onun ilk yazarlık deneyimidir. Bu dönemlerde ilk romanı olan *Raik’in Annesi*’ni yazdı. Halide’nin romanları çoğu zaman kendi hayatına çok benzediği gerekçesiyle otobiyografi diye eleştirilmiş, hatta bu kitaplar bazılarının düşmanlığını bile kazanmıştı. Mesela *Handan* kitabını çoğu kişi otobiyografi sayardı. İlk harflerinin aynı olması ve yaşamlarının çok benzemesi bunun gerekçesi olabilir.

Halide’nin o dönem nasıl görüldüğü, nasıl davrandığı hakkındaki en iyi yorumlardan biri kolej öğretmenlerinden Jenkins tarafından yapılmıştır: “Halide bilinçli bir şekilde, Amerikan okulundan elde ettiklerini kendi halkına vermek için kullandı. Bu süreçte mütevazılığını, akli başındalığını, diğergamlılığını elden bırakmadı; bir Türk hanımı olarak ne çarşaftan ayrıldı ne de öteki Türk hanımlarından farklı davrandı.”

İstibdatın bitmesiyle beraber cemiyet açmak kolaylaşmıştı. Bunun üzerine Osmanlı’nın ilk feminist derneği olan Teali-i Nisvan Cemiyetini kurdu. Derneğin amacı,

milli geleneklerden vazgeçmeden kadınların kültür düzeyini yükseltmekti. Dil kursları vermek, konferanslar düzenlemek ve çeviriler yapmak üzere bir araya gelirlerdi.

Halide o dönemin Türkçülük akımından etkilenmişti. Lakin onun Türkçülüğü diğer insanlardan çok farklıydı, enternasyonalist bir bakış açısına sahip ve ırkçılığa sıcak bakmayan bir yapıdaydı. Savaşta ölenlere taraf ayrımı yapmaz, hepsine anne şefkatiyle bakar. Bu akımın etkisiyle yirmi yıl ötesini anlatan bir ütopya olan *Yeni Turan*’ı yazdı. Bu kitabı tiyatrodan sahnelenir ve Halide Edib’in direktmesiyle bu gösteride ilk defa Türk kadını rol alır.

Eşi Salih Zeki Bey çapkın bir adamdı ve ikinci bir kadınla evlenmek isteyince Halide evden ayrılır. Bundan bir müddet sonra, otuz dört yaşına basarken, ikinci evliliğini Adnan Bey ile yapar. Adnan Bey, Salih Zeki’den çok farklı bir insandı. Yaşıtıydı, Halide’ye büyük bir aşk duymuştu. Roller değişmişti. Halide, karısını otorite kabul eden ince zevkli ve kültürlü bir erkekle hayatını birleştirmişti.

Zor dönem daha da zorlaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı bitmiş, Mondros Mütarekesi imzalanmıştı. İstanbul işgalinin ardından gelen İzmir işgali yüreklerdeki son damlayı da taşırmıştı. Mitingler düzenlenmeye başlanmıştı. Bu mitinglerde Halide, konuşmacı yapılmıştı. Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet’te mitingler vermişti. En bilineni ve en çok

coşkuyla karşılanana Sultanahmet Mitinginde halk gözyaşlarına boğulmuştu. Daha sonrasında Ziya Gökalp şu dizelerle anlatacaktı o günü ve Halide'yi: "Anınca hâlâ görüyor vicdanım/ Hatipler kürsüye çıkıp çağlardı/ Mitingin reisi Halide Hanım/ Söylerken halk hüngür hüngür ağlardı."

Bir dönem Wilson Prensipleri Cemiyetinin kurucusu olduğu için adı mandacıya çıkmış ve ağır eleştiriler almıştı. Lakin bugün bizim anladığımız çaptaki mandacılığı düşünmemiştir. Zaten Sivas Kongresi'ne kadar manda ve himaye istemek ihanet sayılmıyor, aksine İsmet İnönü gibi kişiler dahi bunun işe yarayabileceğini düşünmüşlerdi. İsmet İnönü, Kazım Karabekir'e yazdığı bir mektupta bu fikre değinmiştir. Bu dönemde Halide Edib Amerikan mandasının ülkeyi kurtarabileceğini düşünmüştü. Bu konuda Amerikan Harbord'un lafı bize durumu izah edecektir: "Türklerin manda hakkındaki fikirleri bizimki gibi değil, onlar bunu yalnız bir büyük kardeşin nasihati ve dış yardımı gibi düşünüyorlar..."

Mitinglerden sonra Halide, İngilizler tarafından en çok arananlar listesine girmiştir. Bunun üzerine Halide, çocuklarını dostlarına emanet ederek Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. 2 Nisan 1920'de Ankara'ya varır. Atatürk tarafından "Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz hanımefendi." diye karşılanmıştır. Ankara'ya gider gitmez Yunus Nadi ile birlikte Anadolu Ajansını kurmuş fakat kurumun şirketleştirme sürecinde Halide Edib rol almamıştır. Halide Edib'in Atatürk'le ilişkilerini Rıza Nur şöyle ifade eder: "Mustafa Kemal ile Halide Hanım'ın arası pek iyiydi. Daima görüşüyorlardı, ...mühim müzakerelere bazen hususi surette iştirak ediyordu..."

Tarihçi Heath Lowry, Amerikalılarla yapılan gizli yazışmaları Halide Edib'in yürüttüğünü, onun, Mustafa Kemal Paşa adına bir tür entelijans işi üstelendiğini söyler. Ancak bir gün, fikirlerine çok karşı çıktığı için Mustafa Kemal Paşa onu emirlerine uyması için uyarmış, bu konuda koşulsuz olmasını istemişti. Halide o günün âsli görevinin Mustafa Kemal Paşa'ya destek vermenin bilincindedir. Lâkin bu tartışmadan sonra bir daha karargâha uğramaz olmuştur. Bu sıralarda Sevr Antlaşması imzalanmıştır. İmzalayan heyetin içinde hocası Rıza Tevfik de vardır.

Kurtuluş Savaşı sırasında Halide Ankara'da duramamış, orduya katılmak için dilekçe vermişti. Kabul edildiği gibi de yola çıkmıştı. O dönemin askeri, Halide'yi Miralay Asım

(Gündüz) şöyle anlatır: "Halide Hanım gönüllü sıfatıyla orduya girince, piyade muhafız bölümüne kayıtlı yapıldı. O sırada Birinci Şube'de bir yazıcı nefere ihtiyaç olduğundan bu vazifeyi kendisine verdik. Vazifesini daima itina ve süratle yapar, diğer şube memurları gibi muntazam surette takrime gelirdi ve cidden mükemmel bir asker temennasıyla içeri girer, vaziyet alır, otur denedikçe oturmaz, mahmuzlarını hiçbir zaman çizmelerinden ayırmazdı."

Ancak savaş bittiğinde Halide, zafer alayına katılmak istememişti. Çünkü insanların birbirini öldürmesi ruhuna dokunmuştu. Savaşın askerî kısmı bittiğinde Halide önemli bir görev almamıştı. Meclise çağırılmamıştı, kanunlarda kadınlara seçilme hakkı yoktu. İlk kurulan muhalif fırka olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının isim annesi Halide Edib'dir. İngiliz ve Amerikan kaynaklarından bulunduğu parti programlarını incelemiş, Türkiye'nin özelliklerine ve insanına uygun olan ilkeleri seçmişti. Bu fırka da çeşitli sebeplerle tutunamaz ve Takrir-i Sükûn kanunuyla birlikte kapatılır. Siyasi ortam, Halide ile Adnan'ın sınırlarını altüst eder. Halide'yi sık sık yatağa düşüren safrakesesi ve kalınbağırsak sorunu da alarm verir. Adnan Viyana'da uzman bir doktordan randevu alır ve karı koca yurt dışına çıkarlar. Gidişleri bir kaçış ya da sürgün değildir. Siyasi gerginliğe dayanamadıkları için bir süre yurtdışında yaşamaya karar vermişlerdir. Bu süreç içerisinde İngiltere, Amerika, Fransa gibi ülkeleri ziyaret ederler.

1928 yılında Massachusetts Üniversitesi'nin Williamstown adıyla tanınan Dış Politika Enstitüsünden önemli bir davet alır.

Enstitü ilk kez bir kadını, konferans yöneticisi olarak davet etmişti. İngiliz gazeteci Grace Ellison 1928 yılında Türkiye'ye geldiğinde Halide Edib'in siyasi nedenlerden dolayı çok az okunduğunu görür. Hatta onu ülkesini terk ettiği gerekçesiyle eleştirmişti.

Halide Edib, konferanslar vermek üzere Hindistan'a çağırılır. Burada

Gandhi ile de tanışmıştı. Haydarabad'da Şehir Meclisi'nde verdiği konferansa beş bin kişi katılmak isteyince kargaşa çıkar. Kalküta'daki konfransına ise bin'in üzerinde insan katılacaktı. Halide, 1936 Mayıs'ında Sedat Simavi'nin çıkarttığı Yedigün dergisinden teklif alır. Böylece uzak kaldığı Türk basınında yeniden yer almaya başlar.

Ahmet Emin Yalman, 1938'in Kasım'ında Halide Edib ve Adnan Bey'i gözyaşları içinde bulur. Atatürk'ü kaybettikleri için aradaki husumet bir anda kendisini unutturmuş ve onları yasa boğmuştu. Halide, bundan sonra İstanbul'a geri döner. Neriman Hikmet onu şöyle tarif edecekti: "Meğer Halide ne kadar bizdenmiş. Avrupa, Amerika, Afrika hiç değiştirmemiş. Üstündeki elbise yerli biçimde ve sade. Başını tıpkı annelerimiz gibi yerli bir tarzda bağlamış. Kenarında beyazları çoğalmış saçları görünüyor. Konuşması yerli, edası yerli."

Bir gün yıl dönümünde cumhuriyet kutlamaları yapılırken gerçeği yansıtmadığını düşünerek şöyle kızmıştı: "...Rap raplar daha yumuşaktır çünkü ayaklarında çarık vardır. Davul trampet olmayacaktır. Erzurum'dan Sakarya'ya yaya gelerek iltihat eden çavuşun sevk ettiği alay mızıkasız yürümüşü."

Halide, CHP'nin binasında tiyatro konulu bir konferans yaptığı sırada bir haberde ondan bahsedilirken, Halide Edib'in Amerika'daki büyük konferans üstatları gibi halkı sıkmadan latifeler yaparak konuştuğu vurgulanmıştı.

1940 yılında, İstanbul Üniversitesinde Edebiyat Fakültesine bağlı İngiliz Filolojisi bölümü açılır, başına da Halide Edib getirilir.

Sultan Ahmet Mitingi (1919)

Türkiye'nin ilk kadın profesörlerinden biri olan "Halide Edib Adnan" kürsüye çıkar. Halide klasik yöntemle profesör olmadığı için dedikodular çıkmıştı. Halide spekülasyonları boşa çıkartarak, İngiltere'den değerli profesörler ve okutmanlar getirecek ve mükemmel bir organizasyonla sağlam temeller üzerine oturan bir İngiliz Filolojisi bölümü kuracaktı. Öğrencileri Halide için: O kürsüsünde oturmazdı, odasında biz de oturabilir, sohbet edebilirdik, demişlerdi.

Halide ve Adnan, Demokrat Partiden vekil adayı olmuşlardı. Halide Edib, İzmir'den milletvekili seçilir. Lâkin daha sonraki seçimde aday olmaz. Siyasette aradığını bulamamıştır. Yaşadığı süre boyunca akademisyenliğine devam eder.

Adnan Bey, 1 Temmuz 1955 günü hayata gözlerini umar. Halide, kocasına "Üç sene sonra yanına geleceğim." demişti. Halide, her yaşadığı yıl bu sözünü yerine getiremediği için üzülür. Verdiği sözden dokuz yıl sonra 10 Ocak 1964 Cuma günü Cerrahpaşa Hastanesinde sabaha karşı yaşamını yitirir. Halide Edib'in seksen yıllık ömrüne çok şey sığdırdığı aşikârdır.

KAYNAKÇA:

1. Adivar, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*
2. Adivar, Halide Edip, *Memoirs Of Halide Edib*
2. Çalışlar, İpek, *Halide Edib Biyografisine Siğmayan Kadın*
3. Demirci Sevtap, *Belgelerle Lozan*

DİLİME YABANCI

dönüm

Elif Uçar

Dilinizi tanıyor musunuz? Peki onu doğru kullandığınızı düşünüyor musunuz? Türk Dil Kurumunun tanımıyla "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma" olan dil aslında bundan fazlasıdır. Aynı tarihe, aynı kültüre sahip olan insanlardan oluşan millet, aynı dili konuşan insanlardan oluşur. Bundan dolayıdır ki dilimiz milli değerlerimizin başında gelir.

Yüzdeliği görmezden gelinemeyecek kadar çok sayıda insan, düzgün cümle kuramıyor, sözcükleri yerinde kullanamıyor. Günlük konuşmalarında kullandıkları yabancı kökenli kelimelerin estetik güzellik oluşturduğunu düşünen insanlar ne kadar da yanılıyorlar. Aksine bu ve benzeri durumlarda konuşmamızdaki

bütün estetiği kaybediyoruz. Günümüzde her konuda fikir edinip gelişmeye çalışan insanın kendi dilini araştırmaktan kaçınması size de alay edilesi değil midir? Bu kişiler konuşmalarının anlaşılmasını konusunda güçlük çekerler. Çünkü milletin yüz yıllardır benimsediği bu güzel dili kullanmamakta ısrar etmişlerdir.

Dört yüz sayısı size ne ifade ediyor? Ne acıdır ki, bir araştırmaya göre günlük

yaşantımızda kullandığımız kelime sayısı ortalama dört yüzdür. Hele ki dilimizde yüz binlerce güzel kelime varken... Oysa İngiltere'de günlük kullanılan kelime sayısı iki bin olarak belirlenmiş. Kelimeleri körelen bir milletin düşünceleri de körelmez mi?

Zaten kullanmayı beceremediğimiz güzel dilimiz, mesajlaşma kültürünün artmasıyla daha da kullanılmaz oldu. Yaşadığı toplumun tarihi, hüznü, mutluluğuyla

yoğrulan vefakâr Türkçe yerini anlamsız kısaltmalara bıraktı. Artık kelimeleri ayırt edemez olduk. Birbirlerinin yakınından geçmeyen kelimeler eş anlamlı, yabancı kelimeler Türkçe sanılmaya başlandı. Dolayısıyla da anlaşmada karışıklıklar yaşandı. Böylece ata yadigarı dilimiz, sözlüklerin durduğu tozlu raflarda yerini

almaya başladı. Kullanmayı başaramadığımız bu dili çocuklarımıza, torunlarımıza nasıl öğreteceğiz?

Bu nedenledir ki dil meselesi günümüzde hayati önem taşıyan bir meseledir. Bu konuda hem kendimizi hem de çevremizdekileri eğitip geliştirmek zarıdır. Aksi takdirde yıllar sonrasında kullanabileceğimiz bir dilimiz kalmayacak. ■

SEMÂÎ

Ademođlu Őařtıı sana
Güzelden hiç bıılır mı?
Kin tuttum da düştüm sana
Güzelden hiç bıılır mı?

Ayran gönlün her çiçeğe
Konar gelip geçiciye
Sevgilinin iđe
Őerbet yere dökülür mü?

Seni gördüm sabah erken
Be hüda'dan pek az korkan
Yar koluna girmek varken
De ardından bakılır mı?

Mevlam lütuf olsun diye
Vermiş sana bir hediye
Behey gafil madem niye
Buna dudak bükülür mü?

Velî düşmüş bir gâibe
Bunda vardır çok řâibe
Nasihatin der rakibe
Kendi canın yakılır mı

Abdullah Veli

BİLET

dönüm

Öykü Bulut

Merdivenleri ağır adımlarla iniyordum. Tüm günü işte geçirmenin yorgunluğuyla adeta ayaklarımı sürüyordum. İstasyonun merdivenleri uzadıkça uzarken Selma Hanım'ın sesi zihnimde yankılanmaya başladı: "Hoş geldiniz Murat Bey, sanıyorum bu sizin ilk seansınız olacak. Bu merdivenlerle gözünüzü korkutmak istemem. Buyurun, asansör sağ tarafta."

Selma Hanım hoş fiziğiyle, kömür karası gözleri ve koyu, uzun saçlarıyla dikkat çeken bir kadındı. Hiç şüphesiz eşim Duygu'nun annesine bir haftalığına gitmesine sebep olacak cinsten de yakın tavırları vardı. Duygu ile olan evliliğimiz o zamanın gençlerinin yaşadığı tutkulu aşkların aksine ailelerimizin gölgesinde gelişmişti. Duygu içine kapanık, son derece soğuk ve hayata karşı isteksiz bir kızdı. Kendine özgü hiçbir fikri olmayan, varsa bile bunu söyleme cesaretinden yoksun biriydi. Karakterindeki durgunluk ve ıssızlığa karşın yüzü oldukça hoştu. Kar beyazı tenine, gökyüzünü; denizi kıskandıracak mavilikte gözler yerleştirilmişti. Kendiliğinden kızarık dudakları ise bir delikanlının karşı koyamayacağı cinstendi. Ailelerin tanışıklığı bu iki gencin hayatlarını birleştirmeleri için yetmişti. Bunca yıllık dostluklarının neticesinde çocukları birbirlerini niçin sevmesini ki? Hem evlilik, sevgiden öte bir alışkanlıktı. Elbet birbirlerine alışacaklardı. Henüz yirmi birimdeyken bana sunulan bu genç kıza hayır deme hakkımın olmadığını bilincinde olmakla beraber bu seçeneğe istekli de değildim. Onun sessizliğinde bir çekicilik ve gizem görmüştüm. Bir evliliğin getiri ve götürülerinden bihaber bu teklife atlamıştım. Başlarda ikimiz de acemiydik. Yaşayarak tecrübe ediyor, hatalarımızla eğleniyorduk. İçimizdeki çocukça neşeyle bir oyunu ilerletip duruyorduk. Ancak tavırlarımızın yetişkinlerce fark

edilip müdahaleye uğraması uzun sürmedi. Bir gün annesi Duygu'yla konuşmasının vaktinin geldiğine karar vermiş olacak ki Duygu iki gün eve gelmedi. Ona duymaya başladığım sevginin neticesinde endişeyle ve annesinin kararlarına da duyduğum saygıyla dönüşünü beklemeye başladım. Ancak Duygu döndüğünde benim tanıdığım genç kız değildi. Belli ki geçen bu iki günde benim bu evlilikteki rolümün yetersiz olduğuna karar kılmış ve artık kendimi toparlamam gerektiğine inanmıştı. Sorgulamadım, tartışmadım. Haklı olduğunu kabul ettim ve bu aşamadan sonra evliliği yaşamaktan çok onun gerekliliklerini yerine getirmeye başladık. Bir koca devlet dairesinde çalışıp, evine eklemek getirmeliydi ve bir eş evinde durup kocasının istekleri doğrultusunda hazırlıklar yapmalıydı. Bize uygun görülen bu kalıplara ikimiz de sorgusuz sualsiz girmiştik. Hayatımızı belli sınırlar içinde, aynı düzende ve sıradanlıkta yaşamayı başardıktan sonra bizden beklenenlere yenileri eklenmeye başladı. Listenin başında çocuk sahibi olmak vardı.

"Evliliğiniz ne durumda? "Selma Hanım'ın sorusunu fark ettiğimde evliliğimin geçmişinde kaybolmuştum. Aklımda bu düşünceler dolaşırken gelen sorunun ironikliği yüzümde bir gülümseme yaratmıştı. "Gayet iyi" dedim. "Her şey yolunda". Bu andan sonra seansın hemen bitmesini umdum, saate baktım.

Trenin kalkmasına yarım saat vardı. Biletimi almak için gişeye doğru yöneldim. Sıra biraz uzun gözüküyordu. Onun yerine karnımı doyurmaya karar verdim. Kafeterya kısmına doğru bu kez hızlı adımlarla yürüdüm. Bir elimde çayım, diğer elimde simidim boş masalardan birine oturdum. Çayın dumanlarıyla ısınmayı umarken gözüme yan masadaki baba kız takıldı. Ah şu çocuklardaki sonsuz merak... Sorularını adeta bombardımanmış-

çasına soruyor, aldığı yanıtlardansa asla tatmin olmuyordu. Küçük kızın bu hallerine karşı gülümsememe engel olamadım. Tıpkı Ezgi gibiydi. Ezgi...

Masmavi gözlerini annesinden, kumral saçlarını babasından almıştı. Ne kadar da mutlu, hareketli bir çocuktur. Baba kız yaptıkları gezintileri anlatmaya doyamayan o çocuk... Ne vakit taşlaştırmıştı hayat bu kadar onun kalbini?

Üniversiteye gitmek yerine aşkının peşinden koşmak istediğini söylemişti. Tüm hayatını bir adama adayacak ve akademik kariyerinden bütünüyle vazgeçecekti. Aşkla şimdiye değin karşılaşmadığımdan mıdır bilmem, Ezgi'ye bu konuda çok sert çıkmıştım. Gelip geçici hevesler uğruna geleceğini harcamaya degeceğini nasıl düşünebilirdi? Fazlaca büründüğüm babalık rolünde Ezgi'nin görüşlerini hiçe sayarak büyük bir hata ettim. Belki de gözüm gibi baktığım kızımın annesine benzeyecek olması ihtimali beni korkuya düşürmüştü. Ancak takındığım tavır onunla olan ilişkiime mâl oldu. On yıl... Neredeyse on yıl oldu yüzünü görmeyeli, sesini duymayalı.

"Formda tek kızınız olduğundan bahsetmişsiniz Murat Bey. Kendisiyle ilişkiniz nasıldır? "Bu kez yalan söylemek çok zordu. Birkaç anlamsız sestten sonra "Görüşmüyoruz." diyebildim. İşte Selma Hanım'da o bilmiş ifadeyi yakalayabilmişim. Bu ifade ardı arkası kesilmeyecek soru ve nasihatlerin habercisiydi. Ancak köşeye sıkışmıştım ve açıklama mecburiyetindeydim. Beklemediğim bir şekilde Selma Hanım beni durdurdu. "Açıklama istemeyeceğim. Yalnızca nasıl hissettiğinizi öğrenmek istiyorum." Afalladım. Olayları an-

latmak duyguları anlatmaya nazaran çok daha kolaydı. Şimdi yıllardır kapalı tuttuğum bu kutuyu aralamam gerekiyordu. Mızımlanmanın bir anlamı yoktu. Nitekim buraya kendime yardım etmek için gelmişim ve bu son denemem olacaktı. Hislerimi tüm gerçekliğiyle anlattım, belki de on yıldır ilk kez ağladım. Selma Hanım seansı bitirdi. Her hafta bu şekilde ilerliyor ve artık seanslar ona yardımcı olmuyordu. Her sabah aynı işe, aynı kadına, aynı olaylara uyanıp hayatının monotonluğunda sıkışıp kalmış bir adam için bu seanslar da aynı tekdüzeliğe yerini almış ve etkisini yitirmişti. Geçen ay gitmeyi bıraktım. Adeta inzivaya çekildim. Sabahları işe diye çıkıp tüm günümü bir bankta geçirir olmuştum. Hatalarımı, isteyip de yapamadıklarımı, istemeden yaptıklarımı... Hayatımı baştan sona değerlendirirken sonunda en büyük hatamı başlangıçta yaptığımı anladım. Şimdi ise ihtiyacım olan hatalarımı kabullenip bunlarla yola devam etmek yerine yeni bir başlangıç yapmaktı.

Bilet almam için son on dakikaydı ve bir te-laşla çayımından son yudumu aldım. Gideceğim yere ne için gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyordum ancak bu hayatı geride bırakmak tek isteğimdi. Bir koşu gişeye gittim. Neyse ki sıra yoktu ve biletimi aldım. Şimdi beni ne bekliyordu? Adım adım raylara doğru ilerlerken yine kendi düşüncelerime kaybolmuşum. Son beş dakika... Altmış iki yaşında, ailesine sırt çevirmiş, yeni maceralara yelken açmış bu adam geçip giden yıllarını geri getirebileceğini mi ummuştu? Harcanan hevesleri, tutkusu, enerjisi bir tren biletiyle; yeni bir şehirle, tutacağı bir otel odasında mı can bulacaktı? Son iki dakika... Durdum ve bileti yırttım. Tren sesi duyulmaya başlamıştı bile.

Son bir kez arkamı dönüp yaşamayı başardığım tüm mutlu anlara buruk bir tebessümle el salladım. Evliliğim boyunca beni ayakta tutmayı başardıkları için bir teşekkürdü bu, bir vedadan çok. Şimdi trenin kendisi de görünüyordu. Gözlerimi kapadım. Hiçbir zaman dindar bir adam olmadıysam da şimdi ölümden sonraki yaşam fikri ne kadar da cazipti. Tek gidişlik biletimle ölüme çıkacağım yolculukta mutlu olmayı diledim ve kendimi boşluğa bıraktım. ■

KÜLTÜRÜ ÇOKYÖNLÜ BİR DEĞER AÇISINDAN DEĞERLENDİRMEK

dönüm

Tarık Hakan Akçın

Insanlık tarihi boyunca milletler birbirinden bazı farklılıklar ile ayrılmışlardır. Tarih ilerledikçe ve milletler içinde sosyo-ekonomik gruplar oluştuğunda sınıf ayrımları meydana gelmiştir. Bu sınıf ayrımları ile yaptıkları işler ya da politik düşünceleri bakımından ayrılmışlardır. Biz bu farklılıkları kültür olarak adlandırıyoruz. Kaba hatları ile bunu açıklamak gerekirse...

Tarımın icadından önce insanlar egaliteryan bir sosyolojik yapıda idi. Erkekler ava çıkıyordu. Avlanma işi de güçlü eril kişiden; en güçlü eril kişi, nihayetinde kabilede en çok sözü geçen kişi oluyordu.

Tarım icat edildi ve bu kabileler belirli topraklara yerleştiler. Artık toprak değerlenmiş, gıda kaynağı haline gelmişti. Kabileler gelişerek devletleri, ırkları oluşturdular. Bu ırklar yaşadıkları topraklarda farklı özellikler göstermeye başladılar. Örneğin dünyanın kuzeyinde yaşayan insanlar zorlu bir iklimde hayatta kalmaya çalıştıkları için daha haşin bir halde iken, ılıman iklimlerde yaşayan insanlar zorlu bir hayatta kalma savaşında olmadığından sanat ve zanaatta ilerlediler. Bu durumu şu örneklerle ispatlayabiliriz: 9. ve 10. yüzyılda kuzeyli Vikingler zanaat ve mimaride diğer toplumlara göre geride kalarak Avrupa'da korkunç vahşiler olarak tanınmışlardır.

Zamanla toprak sahibi olan ve olmayan insanlar arasında bir ast-üst ilişkisi oluştu. Toprak sahipleri soylular, toprak sahibi olmayan serflere topraklarını kirlediler. Mahsulün cüzi bir miktarını serflere bırakarak daha yüksek yaşam standartlarına kavuştular.

lar. Böylece aristokrasi ile köylü arasındaki fark iyice açıldı.

Teknolojinin gelişmesi ile insanların ihtiyaçlarının çeşitlilik göstermesi yeni meslekleri ve yeni sınıfları doğurdu. Alt sınıf ile üst sınıf arasında yer alan tüccar burjuvazi sınıfı, alt sınıfa ait fabrika işçiliği, denizcilik, çiftçilik, hayvancılık, esnafılık gibi iş alanları oluştu. 18. ve 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu'nun denizci sınıfının artık kendine has bir İngilizce diyalektiği oluşturduğunu dönemin yazarlarının eserlerinden çıkarabiliriz. Tüm bunlar insanların kültürel farklılıklarını oluşturur.

Kültürel farklılıklar giyim-kuşam, dil, diyalektik, yöresel yemekler, halk oyunları gibi öğelerden oluşur. Bunlardan en belirleyici olanı ise belki de dildir.

DİL VE EDEBİYAT

Bir dilin hayatta kalmasını sağlayan en önemli besin; o dillerin edebiyatıdır. Yabancı bir dil öğrenmek istediğimizde o dilin kullanım alanına ve zenginliğine bakarız. Dile zenginlik katan da edebiyattır. Dil edebiyat ile yeşerir, edebiyat ile olgunlaşır, edebiyat ile devleşir. Bir Shakespeare olmadan İngiliz dili şimdiki gibi canlı, güçlü bir şekilde hayatta kalabilir miydi? Bir Tolstoy ve Dostoyevski olmadan Rus edebiyatı, birakin Rus edebiyatını, dünya edebiyatı bu yazarların yokluğunu doldurabilir miydi? Tabii ki hayır! Bugün hala Shakespeare'ın kitaplarında kullandığı deyimler, o kitaplar sayesinde günümüzde varlığını sürdürüyor. 17. yüzyıl İngilizcesi, 'Shakespeare İngilizcesi' olarak adlandırılıyor. Edebiyat derslerinde Shakespeare'ın kitapları okutuluyor. Dostoyevski'nin başlattığı realist akım yıllardan beridir güçlenerek günümüzde devam ediyor

EDEBİYATI ŞEKİLLENDİREN ETKENLER

Edebiyat, yazarların yazdığı kitapları yayınevleri aracılığıyla çoğaltıp sattığı bir sektörden ibaret değildir. Edebiyat, geleceği şekillendiren, insanlara yeni bakış açıları sağlayan, dili besleyen kaynaktır. Canlı bir ağaç gibi yeşerir, tohumu ise bin yıllar önce atılmıştır. O ağacın gövdesi; dildir. Bazı yenilikçi yazarlar, o sağlam gövdeden yeni sürgünler çıkarır, gelecek yazarlar o sürgünden yeni dallar büyütür, okuyucular ise bu ağacı süsleyen yapraklarıdır. Edebiyat olmasa kültür ağaçsız bir toprak kitlesi gibi çirilçiplak kalır. O canlıdır... İnsanlara ve yaptıklarına göre sararır, yeşerir, farklı meyveler verir. Teknolojik gelişmeler, savaşlar, düşünürler, ideolojik akımlar edebiyatı şekillendirir. Aslında tüm bu etkenler, 'Tarih' altında toplandığında tarihi ve edebiyatı birbirlerini etkileyen kavramlar olarak düşünebiliriz. Edebiyat; tarihi, tarih; edebiyatı değiştirir.

TARİH VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Tarih oldukça geniş bir kavramdır. Dünya üzerinde yaşam var olduğunda tarih de başlamış, insanlığın her gelişiminde ilerlemiş ve budaklanmıştır. Etrüsklerin Anadolu'dan Kuzey İtalya'ya göçü olmasa Roma kültürü yüzyıllarca dünyayı domine edemeyebilir. Plautus Yunan komedyasına yaptığı katkılarıyla Shakespeare'ı etkileyemez, Çicero dünya tarihini ve edebiyatını demokrasiyi savunan kitaplarıyla şekillendiremezdi.

Her ne kadar kanlı ve yıkıcı olsalar da savaşlar ve antlaşmalar tarihe yön verir. Kadeş

Antlaşması, Vietnam Savaşı, 30 Yıl Savaşları, 2. Viyana Kuşatması, Stamford Bridge, Hastings, Gettysburg, Waterloo, Malazgirt, Austerlitz, Kartaca... Bunlar dünya tarihini kökünden değiştiren olaylar. Tabii ki savaş dediğimizde en kanlı, en yıkıcı, en büyük savaşları unutamayız. 1. ve 2. Dünya Savaşları

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İngilizcede 'The Great War' Almandaca 'Erster Weltkrieg' daha eski Türkçe kaynaklarda da 'Cihan Harbi' diye geçen 1. Dünya Savaşı; ilk defa hardal gazı gibi kimyasal silahların kullanıldığı, tankların test edildiği, uçakların efektif bir şekilde faaliyet gösterdiği siperler üzerine dayalı taktiklerin kullanıldığı insanlık tarihini adeta bir şok etkisiyle sarsan farklı kıtalardan ülkelerin taraf olduğu bir savaştır. 9 milyon kadar askeri personel, 7 milyon kadar sivil kayıpla edebiyatı da derinden etkilemiş, Çarlık Rusyası'ndaki Komünizm ateşini körüklemiş, kanlı bir ihtilale sebep olmuştur.

Bu yıkıcı etkiyi Carolyn RC Wilson şöyle anlatır: "Avrupanın çiçeği olan gençlik, silah altına alınacak ilk idealistler, makinalı tüfeklerin kurşun yağmuru altında ölmüş, 1914'te savaşa gidenlerden pek azı barış antlaşmasını görebilmiştir.

Böylesi yıkıcı bir savaş, tabii ki tarihe göre şekillenen edebiyatı oldukça etkilemiştir. Zaten Dostoyevski tarafından tohumları atılan realist akımın etkisini güçlendirmiş, Romantik ve Viktorya Edebiyatının etkilerini üzerinden atan gerçekçi bir edebiyat ortaya çıkmıştır.

Savaş her ne kadar Rusya, Suriye, Irak, Filistin, Kafkaslar gibi yerlere yayılsa da en kanlı muharebeler, genellikle Batı Cephesinde yaşanmıştır. Belçika, Hollanda ve Alsas'ın yeşil ovalarının zehirli gazlar ve durmak bilmeyen topçu bombardımanı altında yok olması ile; 'The Waste Land' (Türkçesi: Çorak Ülke) gibi bir şaheser ortaya çıkabilmiştir. Wilfred Owen, Siegfried Sassoon, John McCrae, Alan Seeger, Guillaume Apollinaire gibi askerler tüm savaşları bitirecek; savaşta yaşadıklarını yeni nesillere aktarabilmek için savaş edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir.

Wilfred Owen aslında bir şair olmamasına ve hayatı boyunca yalnız beş adet şiir yayımlamasına rağmen 1. Dünya Savaşı'nın edebiyatında en önde gelen isimlerden biridir. Savaş çıktığında yirmi bir yaşındaydı ve 1915 yılında Fransa'da devam etmekte olan

cephe muharebelerine katılmıştır. 1917'de savaş bunalımından dolayı İskoçya'da bir hastaneye kaldırılmış, yakın arkadaşı şair Siegfried Sassoon'un isteğiyle deneyimlerini yazıya dökmüştür. 'Anthem for Doomed Youth' (Türkçesi: Kıyametteki Gençlik için Marş) gibi eserler yazmıştır. Annesine gönderdiği bir mektupta; askerlerin hayvan sürüleri gibi makinalı tüfek ateşine gönderildiğini yazmıştır. Savaşa karşı artan nefretine rağmen 1918'de cepheye geri dönmüştür. 1918 yılının Ağustos ayında Fransa'da birliği ile bir kanalı geçerken hayatını kaybetmiş annesi ölüm haberini savaşın bittiği gün olan 11 Kasım 1918'de almıştır.

Kökeninde aristokrat ve tıpkı Wilfred Owen gibi asker-şair olan Siegfried Sassoon'a iki defa ölümünden sonra cesaretinden dolayı madalya takılmış fakat aslında savaş karşıtı satirik şiirleriyle ünlenmiş, hatta savaşı bir şiirinde 'kötü ve adaletsiz' olarak adlandırdığı için olası bir cezayı savaş bunalımı gerekçesiyle atlatmıştır. Savaş karşıtı yüze yakın şiiriyle tanınmış. 1917'de yaralandığı için askeri hizmetten alınmış, hayatının geri kalanına şair, yazar ve lektör olarak devam etmiştir.

Böyle bir çok asker-şair savaşı içinden gözlemleyerek ve analiz ederek dünya medyasına tanıtmıştır. Aslında Cihan Harbi'nin bu acımasızlığı, başta Fransa olmak üzere tüm dünyada 2. Dünya Savaşı'na karşı tepkilerin oluşmasını sağlamıştır. Buna karşılık savaş yanlısı şairlerin de yayımlanmış sayılı propaganda şiirleri vardır. Ayrıca 20. yüzyılda her ne kadar göz önüne getirilmemiş olsa da 2. bin yılın şafağında akademisyenler tarafından altı çizilen kadın şair ve yazarların savaş döneminde toplumda öneminin artmasıyla savaş edebiyatına oldukça büyük bir katkı sağladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu şairlere cephe arkasında hemşire olarak çalışan ; Vera Brittain başta olmak üzere Margaret Sackville ve May Wedderburn Cannan örnek verilebilir.

Yüzüklerin Efendisi, Hobbit ve Silmarillion'un yazarı ve ayrıca son günlerde oğlunun 'The Fall of Gondolin' adlı kitabını tamamladığı ve yayımlamaya hazırlandığı JRR Tolkien'i hepimiz tanırız. Torunu Simon Tolkien BBC'ye (British Broadcasting Cooperation) verdiği röportajında; kendisi on dört yaşındayken ölen dedesinin Cihan Harbi esnasında savaştığı Somme Meydan Muharebesi'nden kalan ruhunu; kendi romanını yazarken kavradığından bahsetmiş. Simon: "Aslında tüm maceralardan sonra evlerine dönen Frodo ve Sam'in ruhunda da dedemdeki gibi bir

burukluk vardı. Çünkü Waterloo'dan yüz yıl sonra savaş çok değişmiş, adeta bir ölüm endüstrisi gibi insanlar öldürülüyor, gençler çamur dolu siperlerde ölmeyi bekliyordu. Saruman'ın çelikten kurduğu ork ordusu da bu ölüm endüstrisini özetliyordu." diyerek derin yaralar olduğunu ifade eder. "Pazar ayınlarında hepimiz ayakta iken dedem dizlerinin üstüne çöker. Herkes İngilizce dualar ederken o Latince dizeler haykırırdı." der. Yüzüklerin Efendisi adlı üç kitaplık serisinde dedesinin Somme Muharebesi ile yaptığı benzetmeleri 'No Man's Land' adlı eserini yazarken farketmiş; Simon Bey. Birçok yazarın hayatında böyle derin yaralar bırakan olaylar vardır aslında. Tolstoy'un 'Kafkas Savaşları', Victor Hugo'nun 'Haziran İhtilali' gibi -ki Sefiller esasında Haziran İhtilali'nde geçer-

TÜRK EDEBİYATINDA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1. Dünya Savaşı aslında Balkanlarda ortaya çıkan fakat aslında Avrupa'yı kökten etkileyen, asıl yıkımının Avrupa'da yaşandığı, Avrupa odaklı bir savaştır. İngiltere, Almanya ve Fransa ana katılımcılar iken Rusya, Osmanlı Devleti ve Balkan devletleri ikinci planda kalırlar. Haliyle savaş en çok İngiliz, Alman ve Fransız edebiyatını etkilerken ya da uluslararası medyada daha çok bu dillerin edebiyatları üzerindeki etkileri üzerinde durulurken Rus, Türk ve Balkan dillerindeki etkisi ikinci plana atılmış; Erol Köroğlu'nun yazmış olduğu 'Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı' adlı eserinde bu arka planda kalınmışlığa rağmen detaylı bir şekilde bu etkiyi açıklamıştır.

Bu etki;

*Balkan Savaşları ile 1. Dünya Savaşı başlangıcı arasındaki dönem.

*Cihan Harbi süreci.

*Cihan Harbi sonrası olarak üç döneme ayrılabilir.

Balkan Savaşları'nın Türk edebiyatına etkisini anlayabilmek için 20.yüzyıl Osmanlısındaki ideolojik akımları tanımak gerekir. Bunlar temel olarak Osmanlılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak ayrılabilir. Balkan Savaşları; Osmanlı'nın yüzyıllarca hükmettiği Balkanlardan Osmanlı otoritesinin silinmesi ve 1. Balkan Savaşı'nda Balkanlardaki Osmanlı topraklarının %83'ünün kaybedilmesi ile Türkler üzerinde büyük bir sarsıntı meydana getirmiş, bu akımları ve Türk edebiyatını etkilemiştir.

Balkan Savaşları, 1908'de II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden itibaren güçlenip

loncalar kuran Türkçülerin argümanını sağlamlaştırmıştır. Özellikle 1. Balkan Savaşında artık top seslerinin İstanbul'da duyulur hale gelmesiyle tüm nefret, oldukça kozmopolit olan İstanbul'un azınlıklarına yöneltmiştir. Türkçülük akımına rağbet artmış, Bab-ı Ali Baskını'nın ardından Türkçü Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olması ile son zamanlarda önem kazanan ordunun başına geçmesi Türkçülüğün zirve noktaya varmasını sağlamıştır. Bu dönemde Türkçü propaganda edebiyatı önem kazanmıştır. Cemil (Bilsel): "Türkler bu acıyı unutmadılar Rumeli'nin kaybediliş menkıbelerini canlandırdılar. Mekteplerde talebeye, evlerde çocuklara, kışalarda askerlere bu menkıbeleri anlatarak milli bir ruh, milli bir hınc uyandırdılar. Askerler her gün 1328'de Türk namusu lekenlendi ah. Ah, ah, ah, ah, intikam!' şarkısıyla talime gidiyordu. Köyüne dönen askerler bu şarkıyla ekin ekiyordu." diye tanık olarak aktarır, bu yılları.

Şüphesiz Türkçülüğü ayaklandıran başlıca kalem adamı Ziya Gökalp'dir. 'Turan'; onun 'Genç Kalemler' dergisinde yayınlanan ilk şiirinin başlığıdır. Türkçülüğün asıl eserlerinden biri olan Gökalp'in 'Kızıl Elma' adlı şiir kitabındaki ilk şiirin son iki dizesi zamanın ve daha sonraki yılların Türkçülerine slogan olmuştur. "Vatan ne Türkiye'dir, Türklere ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan..."

Aslında Türkçü görüş başından itibaren gençliğe hakim olmuş, Cemal ve Enver Paşaların yönettiği Türk Gücü Cemiyeti ve Osmanlı Güç Dernekleri İttihat ve Terakki Cemiyeti için paramiliter bir güç oluşturmuştur. Türk Gücü Cemiyeti, daha 1913'te kuruluş aşamasındayken 'Türk'ün Gücü Her Şeye Yeter!' sloganını seçmiştir. Bu popülar kültür; Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Ömer Seyfettin gibi yazarlar tarafından desteklendiğinde Osmanlı Devleti'nin Türk ahalisinde ciddi bir Cihan Harbi desteği oluşturmuştur.

Bu çalkantılı dönemin ardından Osmanlı stratejik ve askeri açıdan hazırlıksız girdiği savaşa aynı zamanda savaş propagandası anlamında da hazırlıksız girmişti. Erol Köroğlu kitabında bunu 'Kısa Vadeli ve Akıldışı Propaganda' olarak adlandırır. Enver Paşa, savaş planlarına göre Mısır ve Kafkasya'nın fethini hedeflediği için; Ağustos 1914'ten Mart 1915'e kadar Turancı ve Panislamist propaganda daha çok 'Kesinlikle Almanya'nın kazanacağı bir savaşta hem Balkan Savaşlarının acısını dindirmek hem de fırsatı

değerlendirmek' için savaşa girildiğini üst kesime yansıtmıştır. Halk kesimine yönelik propagandaların içeriğini ise maalesef bilemiyoruz.

Çanakkale'nin İtilaf donanması tarafından kuşatılması İstanbul'da büyük bir paniğe yol açar. Hükümetin ve Saltanatın Anadolu'ya taşınması fikri ortaya atılınca Talat Paşa, 'Hükümetin ve Saltanatın taşınması' durumunda İstanbul'u Türkçü düşünörlere emanet etme planını ortaya attığı gizli bir toplantı düzenler. Bu toplantıya katılanlar Halide Edib, Hamdullah Suphi, Ziya Gökalp, Köprölüzade Fuat, Celal Sahir, Halim Sabit, Hüseyinzade Ali, Doktor Adnan (Adıvar), Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik ve Ömer Seyfettin'dir. Gizli toplantıda politik konularda hararetle tartışmalara girilir. Mehmet Ali Tevfik herkesin İstanbul'da kalarak; 'Kanının son damlasına kadar çarpışması' gerektiğini savunurken Yahya Kemal ve birkaç düşünür daha naif bir biçimde İstanbul'da kalınması gerektiğini ifade eder. En sonunda İstanbul'da kalan aydınların halka en büyük yardımlarının irşattan ibaret olacağı sonucuna varılır. Düşünörlere ertesini gün tekrar toplanır. İkinci toplantıda İttihatçılara yakın olanlar ile diğerleri arasında bir anlaşmazlık çıkar. Bu durumu Yahya Kemal: "Aynı mevzu üzerinde bir daha konuştuk. İçtima zehirli bir hal şekil almıştır." sözleriyle bu durumu belirtir. Bu durum Türkçü yazarlar ile İttihat ve Terakki'ye bağlı olan Merkez-i Umumi düşünörleri arasındaki farklılıkların su yüzüne çıktığı ilk yerdir ve buradan sonra bu ayrılık gittikçe derinleşmeye başlar.

Savaş büyük bir hezimetle sona erdiğinde artık Enver Paşa'nın hayalperest Turancı milliyetçiliğinin yerini Mustafa Kemal'in Anadolu milliyetçiliği almıştır. Bu yeni milliyetçilik, Halide Edib'in 1918'de Vakıf gazetesinde: 'Evimize Bakalım: Türkçülüğün Faaliyet Sahası' adlı yazısı ile destek bulmuş ardından şanlı Kurtuluş Savaşı ile Turancılık yavaş yavaş solarak modern milliyetçilik üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'nın küllerinden doğmuştur. ■

KAYNAKÇA:

Cuthbertson, Guy-Owen, Wilfred, *Writing the War: The Literary Effects of World War One*

BBC Culture – Tolkien's grandson on how WW1 inspired the Lord of the Rings

Köroğlu, Erol, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı*

ÖN YARGILARI PARÇALAMAK

dönüm

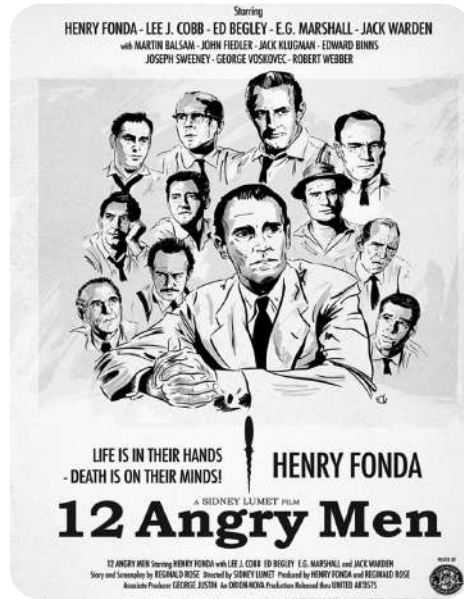
İlgin Şahin

Bir Kızılderili atasözü der ki: "Bir kişi hakkında karar vermeden önce üç gün batımı kadar bekle." Reginald Rose'un aynı adlı oyunundan uyarlanan 12 Kızgın Adam filmi de, on iki jüri üyesinin, babasını öldürmekle suçlanan genç bir çocuğun idam edilip edilmeyeceğine karar vermesini anlatır. 1957 yılında vizyona giren film Sidney Lumet'in ilk uzun metraj filmi olma özelliğini taşır.

Film, bir hakimin, jüriilere sorumluluklarının ne kadar önemli olduğunu ve en ufak bir şüpheleri varsa bile çocuğun suçsuz olduğuna dair oy vermeleri gerektiğini; ancak hiç şüpheleri yoksa ve bilinçli bir karar vermişlerse suçlu olduğuna dair oy vermeleri gerektiğini söylemesiyle başlar. Daha ilk sahnesinden itibaren film bize jüriilerin görevlerinin ne kadar zor olduğunu belli eder. Ancak jüriler odaya girdikleri zaman görürüz ki, kimse bir insanın hayatını ellerinde tutuyormuş gibi davranmamaktadır. Herkes bir an önce bu işi bitirip evlerine dönmek ister. O gün yılın en sıcak günüdür, vantilatörü de açamazlar, herkes terlidir. Bilet aldığı beyzbol maçına yetişmeye çalışan altı numaralı jüri üyesi de, sıcaktan bunalmıştır, mendiliyle terini silmeye çalışır, buna rağmen ceketini üstünden çıkarmamıştır. Çünkü gideceği maç düşünüyor, bir an önce bu işin bitmesini bekliyordur. Henüz tam anlamıyla odanın içinde değildir. Kimse çocuğun suçlu olup olmadığını, ölümü hak edip etmediğini düşünmemektedir. Düşünmelerine de gerek yoktur, kenar

mahalleden gelme, daha on yaşındayken ıslahevine girmiş, babası tarafından hayatı boyunca dövülmüş, varoş bir sokak çocuğunun babasını öldürmesi olağan bir durumdur çünkü. Ancak Henry Fonda tarafından canlandırılan sekiz numaralı jüri üyesi, diğerlerinin aksine, odaya girdiği andan itibaren düşüncelidir.

Herkes masaya oturur, oylama başlar. Suçlu, suçlu, suçlu... suçsuz! Durum on bire karşı birdir. Film tam burada başlar. sekiz numaralı jüriye çocuğun gerçekten de masum olduğunu mu düşündüğünü sorulur. "Bilmiyorum." diye yanıt verir. Çünkü suçsuz olduğuna dair bir kanıt yoktur. Suçlu olduğuna dair kanıtlar ise dayanaksızdır. Ancak mahkeme boyunca çocuğun avukatı bile onun lehine tek kelime etmemiştir. Babası tarafından dövülen, hayatı boyunca itilip kakılan çocuk, insanların ön yargıları ile savaşmak zorundadır.

"Ne zaman ön yargınızı kullanmanız, gerçekleri göz ardı edersiniz."

Bu sefer sekiz numaralı jüriye ne istediği sorulur. Sadece konuşmak istediğini söyler. Çünkü, herkes üstüne tek kelime bile etmeden bir çocuğu elektrikli sandalyeye mahkum etmeye çalışmaktadır. Ardından ekler: "Elimi kaldırıp, bir çocuğu ölüme göndermek benim için pek kolay değil." Konuşmaya başlarlar. Sekiz numara onların çok hızlı bir yargıya vardığı kanaatindedir. Çocuk kenar mahalleden geldiği için doğuştan bir katil ve yalancık olarak görülür. Bu noktada jüri üyelerinden birinin de

aslında bir gecekonduya büyüdüğünü öğreniriz. Tartışma yavaş yavaş büyümeye başlar, sesler yükselir, sıcaklık da yükselir. 6 numaralı jüri üyesi artık ceketini çıkarır ve sandalyesinin arkasına asar çünkü konuşma büyümüş ve burada vakit geçirmesi gerektiğini anlamıştır. Artık yavaş yavaş odaya girmektedir.

Konuşma sırasında, çocuğun suçlu olduğuna inanan jüri üyelerinden biri, olay anını gördüğünü söyleyen kadının yalancı olamayacağını, ona tümüyle inandığını belirtir. Sekiz numara, "Çocuğa inanmıyorsun, kadına neden inanıyorsun? O da 'onlar'dan biri, değil mi?" diyerek jürinin ön yargısını yüzüne vurur.

Çocuğa yapılan tüm suçlamalar, iki tanığın ifadelerine ve kişilerin ön yargılarına dayanılarak yapılmaktadır. Ancak bu tanıklar, kendilerini önemli hissetmek için yalan söyleyen kişilerdir. Beş numaralı jüri üyesinin dediği gibi: "Bir hiç olmak çok üzücüdür beyler. İnsanlar hep aranmak ister, dinlenmek ister, hayatta bir kez de olsa önemli olmak ister."

Bu sırada tartışma iyice alevlenmiştir, jürilerin terleri gömleklerinden belli olmaktadır. Altı numara, ceketini sandalyeden alır ve kapının yanındaki askılığa asar. Artık tamamıyla odanın içindedir.

Ardından filmin pivot noktası niteliğinde bir olay yaşanır. Çocuğun babasına onu öldüreceğini söylediğini duyan alt komşuları, ardından gelen bir gürültüyle on beş saniyede yatağından kalkıp kapıya yürüdükten sonra çocuğu aşağı inerken gördüğünü iddia etmektedir. Ancak tanığın topal ayağı sebebiyle bunu yapamayacağını söyleyen 8 numara bunu dener ve tanığın gerçekten yalan söylediği ortaya çıkar. En başından beri çocuğun suçlu olduğunu savunan üç numara, bunu kabullenemez, sinirlenir ve bağırır: "Seni öldüreceğim!" Bunun üstüne sekiz numara der ki: "Beni gerçekten öldürmeyi kastetmedin herhalde?" Bu andan sonra hava değişir, aniden yağmur yağmaya başlar. Bunaltıcı sıcaktan ve ön yargılarından kurtulurlar. Artık herkesin 'mantıklı şüpheleri' vardır. Herkes yavaş yavaş oyunu suçsuzla çevirir. Altı numaralı jüri üyesi filmin başında açamadığı vantilatörü açar. Birkaç

argümanın daha ardından film, üç numaralı jürinin de suçsuz demesiyle on ikiye sıfır olarak son bulur. Filmin sonunda çocuğun suçlu olup olmadığını öğrenemeyiz.

Amerikan jüri sisteminin perde arkasını anlatan bu film adalet sistemine karşı sert bir eleştiri niteliğindedir. Çoğu zaman işlenen suçun kimin yaptığı bir muammadır. Ancak insanların hayatlarını almak için muammadan fazlasına ihtiyacımız vardır.

Film, mekan sorununu, oyunculuklarla aşmaya çalışır ve bunu da başarır. Zaten bir tiyatro eserinden uyarılma olduğu için film boyunca sanki bir oyun izliyormuşsunuz havası verir. Film, ilk sahneden itibaren sizi içine alıp on üç. jüri üyesi yapmaya çalışır. Film sadece diyaloglardan oluştuğu için, her cümlede siz de kendi içinizde beyin fırtınası yapmaya başlarsınız, tıpkı bir tiyatro oyununda olduğu gibi. Ancak bu sinemasal anlatımı zayıflatmaktadır.

Birçoğumuz gerçek hayatta, bir sanığın idam edilip edilmeyeceğine karar vermeyecek olabiliriz, ancak bu film bize ön yargılarımızın gözümüzü ne kadar kör ettiğini, gerçekleri görmemizi engellediğini gösteriyor. Bazı şeyler hakkında sonuca varmadan önce ön yargılarımızdan sıyrılmış şekilde, bilinçli kararlar verdiğimizimize emin olmalıyız. Bir karara vardırırsak da kararımızın arkasında durabilecek güçlü gerekçelere sahip olmalıyız. Biz öyle olduğunu bilmesek de, ön yargılarımızdan arınmış karar verebilmek çok zordur.

On iki Kızgın Adam, kolaycılığa, sınıf ayrımına ve en önemlisi ön yargılara karşı yapılmış; sorgulamayı ve azınlığın çoğunluk olma sürecini anlatan mükemmel bir sistem eleştirisidir ve herkesin izlemesi gerekmektedir. Çıkışından altmış yıl sonra hala geçerliliğini korumaktadır, ileride de koruyacaktır. ■

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN AÇIK DENİZ ŞİİRİNE TÜRK TARİHİ BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

dönüm

Furkan Alp Şahin

Yahya Kemal'in sözcükleri sırf vezin için eğip bükmekten uzak durarak, gayet sade ve gösterişsiz bir dille kaleme aldığı "Açık Deniz" şiirinin muhtevasına vakıf olmak aynı zamanda hem onun hayatının izlerinin kendi düşün dünyasına tesirini anlamak hem de Devlet-i Aliyye'nin uzak hudutlarında ve genelinde yaşanan kimi zaman diplomatik kimi zaman askeri çözümlüğün bir son dönem münevverinde yarattığı ruh haletini anlamak demektir. Açık Deniz başlıklı şiir, Yahya Kemal tarafından 1911 yılından 1925 yılına kadar geçen on dört yıllık bir zaman zarfında işlenmiş ve üç bölümden teşekkül ettirilmiştir (ARAZ, 2008). Neşredildiği yıllar itibarıyla şiir Balkan Savaşlarına, göç yolunda ölen Rumeli Türklerine, I.Cihan Harbi'ne, tüm vatanın işgaline ve yazarının mensubu olduğu coğrafyanın elden çıkışına tanıklık etmiştir. Dolayısıyla şiirde bu süreçlerin izlerinin ve hem "Mohaç Türküsü", "Akıncılar" şiirlerinden hem de bu şiirde geçen "akıncı ced-

lerin ihtirası" ifadesinden yola çıkıldığında ulaşılan "akıncılık" kavramının maneviyatı tahlilde göz önüne alınmadığı takdirde şiirin sahi muhtevasına ulaşmak mümkün değildir. Açık Deniz, memleketi -milli hamaset aracı manası ile değil; insanların doğup büyüdüğü, kişiliğinin oluşmasında etkisi olan umumi mekân manasında kullanıyorum.- yabancıların hâkimiyetine geçmiş bir münevverin biraz da bundan kaynaklanan can sıkıntısını, kendini ait hissettiği milletin tarihinin en yaygın uğraşısının manasını derinden hissederek tasvir etmesidir.

Şiir,

"Balkan şehirlerinde geçen çocukluğum; / Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum."

beyti ile başlar. Yahya Kemal, hayatının ilk on altı yılını Üsküp-Selanik hattında dönemin Balkan coğrafyasının ekonomik ve sosyolojik olarak özetleyen bu iki şehirde geçirir. Eğitimi sebebiyle iki şehir arasında sürekli yolcu-

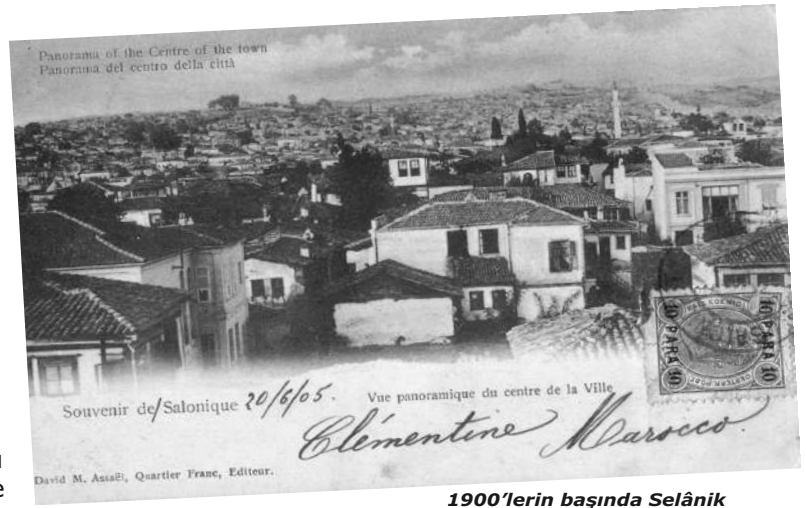
Fotoğraf:
Feriye Karakolu
önünde
çadır kurmuş Balkan
göçmenleri.

luk eder. Bu topraklar, 1353 yılında başlayan Osmanlı Devleti'nin Rumeli fetihlerinin ileri zamanlardaki meyveleridir. 1797-1792 Osmanlı-Rus Savaşları sonucunda Balkanlardan Anadolu'ya kitleler halinde göç başladı. Türk göç tarihinin en önemli halkalarından birini 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki göçler oluşturur (ARSLAN, 2008). Dolayısıyla Beyatlı'nın çocukluğu bu göçlerin hala devam ettiği bir döneme de tekabül eder. Şiirin yazıldığı yıllar ise Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları ile Meriç Nehri'nden öte Rumeli'deki tüm topraklarını kaybetmesinin ardından çetli baskı ve zulümlere uğrayan binlerce Rumeli Türkünün hayatlarını kaybedişine ve göç etmesine denk gelir. Beyatlı'nın hüznü sadece bir gurbet yarası olmaktan ziyade memleketinin ve hemşerilerinin ortak hayat alanlarının, anılarının ellerinden alınmasının ve artık başka milletlere ait olmasının ve bu durumu tersine çevirememenin hüznüdür.

"Aldım Rakofça kırlarının hür havasını,/ Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını,/ Her yaz, şimale doğru asırlarca bir koşu.../ Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu."

Yahya Kemal, atalarının Osmanlı Devleti'nde

1900'lerin başında Selânik

altı asırlık, ondan evvelinde en başa kadar giden tutkularına vakıftır. "Akıncı ihtirası" adı verdiği bu tutku, Orta Asya'dan beri Türklerle birlikte gelen Ortadoğu'ya, Mezopotamya'ya Anadolu'ya ve Orta Avrupa'ya kadar yayılan fetih hareketinin bir ifadesidir. Beyatlı'nın zamanında Osmanlı bünyesinde gerçekleşen bu fetih hareketlerinde Akıncılar önemli rol bir oynarlardı. Türk gaza geleneğinin iki ana koldan yürütüldüğü görülmektedir. Birinci kol "akın", ikinci kol ise "cenk" olarak adlandırılabilir. Antik çağda ve hatta onu takip eden bin yıl süresince cenkler, meydan muharebesi şeklinde icra edilen, devletlerin kozlarını paylaştıkları adeta birer düelloydular. Türkler "akın" sayesinde hasımları üzerinde çağdaşlarında var olmayan asimetrik bir etki yaratmışlar ve bu anlayış pek çok harbi kazanmalarının da anahtarı olmuştur. Yukarıda özetlenmeye çalışılan gaza geleneğinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük bir rol oynadığı bilinmektedir (KÖRPE, 2011). Beyatlı'nın doğduğu coğrafyanın fethinde akıncı boylarının tesiri, çabası malumdur. Vurguladığı "ihtiras" bu bilgilerde gizlidir. Vatanın uçlarında yaşayan, bir takım serden geçmiş neferin sancağı daha ilerilere dikme, sınırları aşma tutkusudur. Bu "ihtiras"a olan hayranlığı "Akıncılar" şiirinde de görülür.

Yahya Kemal'e göre, Üsküp, Şar Dağı'nda Bursa'nın devamıdır ve temiz kanın dö-kül-müş olduğu bir lale bahçesi gibidir. Büyük şaire göre Balkan toprağının önemli kısmından biri olan Üsküp ile Bursa onun nezdinde eşdeğerdir. Dolayısıyla şaire göre Balkan toprağı ile Anadolu toprağı aynı değere sahiptir (EROL, 2013). Bu bilgiler ışığında şiirin yazıldığı zamanlarda devletin elinden çıkmış Balkan topraklarının şair için önemi daha iyi anlaşılır.

"Mağlupken ordu, yaslı dururken bütün vatan,/ Rüyama girdi her gece bir fatihane zan./ Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular.../ Mahzun hudutların ötesinden akan sular,/ Gönlümde hep o zanla beraber çağladı,"

İlk mısra ile kastedilen devletin ve milletin I.Balkan Savaşı ve I. Cihan Harbi'nden sonraki yenik halidir. Vatan böyle bir vaziyette iken Yahya Kemal'in içine doğan "fatihane zan" atalarının yaptığı gibi fethetme arzusudur, ak tolgalı beylerbeyinin "İlerle!" diye haykırışıdır. Kaybedilen -şairin nezdinde- "Anadolu" topraklarını tekrardan Türk vatanı yapma arzusudur. "Mahzun hudutların ötesinden akan sular" ifadesi ile su/deniz imgesi ilk kez karşımıza çıkar. Şiir bundan sonra bu imgeden temel alacaktır.

"Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı."

Deniz imgesi ile beraber şiire hâkim olan "sonsuzluğun tadı" yani sonsuzluk hissi de şiire bu mısrada giriş yapar; ataları gibi fethetme arzusu içinde hisseden ama onların aksine bunu yapamayan Beyatlı, hayallerinde ilerlemenin, fethetmenin sonsuzluğunu yakalar. Müşahhas dünyada durgun bir şairin, mücerred bir âlemde, hülyalarında ilerlemeyle ulaştığı bir sonsuzluktur/denizdir.

"Bir gün dedim ki 'istemem artık ne yer ne yar'!/ Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;/ Gittim o son diyara ki serhadiddir yerin,/ Hala dilimdedir tuzu engin denizlerin!"

Hayatının bir bölümünü yurtdışında -gurbette- geçiren Yahya Kemal, kanımca şiirde bahsettiği "gurbet" ile kendi hayatının o zamanlarını vurgulamaktadır; fakat kendi hülyalarında yaptığı bu yolculuğu "gurbet" olarak nitelendirmesi aynı zamanda Balkanların elden çıkışıyla hissettiği eve istese dahi dönememe duygusuyla da yorumlanabilir. Yerin sınırına gelmesi, denizde olması bu yolculuğun hayali olduğuna işaret etmektedir.

"Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü/
Bir met zamanı, gökyüzü kurşunla örtülü,/ Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;/ Gördüm güzel vücudunu zümrütleyen deri/
Keskin bir ürperişle kımıldadı anbean;/ Bak-
tım ve anladım ki o ejderdi canlanan."

Yahya Kemal'in bu yolculukta gittiği yön olarak hem hayatının bir kısmını geçirdiği, hem de doğduğu ama sonradan kaybedilen toprakların olduğu ve akıncıların ekseriyetle ilerlediği yön olan Batı'yı seçmiştir. Deniz, dolayısıyla hülyalarda cedler gibi ilerleyerek

Balkan Harbi muhacirleri İstanbul'da

ulaşılan mekanlar ve ilerlemenin kendisi bir ejdere benzetilmiştir. Hem külfetlidirler hem de heybetlidirler.

"Sonsuz ufuktan ah o ne coşkun gelişt o!/
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!/
Yelken vapur ne varsa kaçışmış limanlara,/ Yal-
nız onundu koskoca meydan ve manzara!/
Yalnız o kalmış ortada, asi ve bağıri hun,"

Bu ejder celallendiğinde, kükrediğinde ne varsa yolundan kaçır ve tüm meydan kalmaktadır. Beyatlı için cedler gibi ilerleme ihtirası kuvvetlendiği vakitlerde başka hiçbir şeyin ehemmiyeti kalmaz tüm halet-i ruhiyesi, düş âlemi bu tutku tarafından zapt edilir.

"Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun.../ Sezdim bir aşına gibi, o heybetli hüznünü!/ Ruhunla karşı karşıya kaldım o met günü,"

Beyatlı, bu yolculuğunu bir met gününde tecesselli ettirmiştir; dolayısıyla şairin iç dünyası şiirindeki deniz gibi çalkalanmaktadır. Denizin en coşkulu, çalkantılı olduğu zamanda denizin "ruhu" ile karşı karşıya kalınarak "aşına" bir şekilde "denizin "heybetli hüznü" sezilir. Bu hüznün, denizin -dolayısıyla şairin düşsel yolculuğunun- en coşkulu olduğu anda ortaya çıkar. Yenik bir devlet, elden çıkmış topraklar gerçeği hala bir köşede durmaktadır ve mütemadiyen kendisi hatırlatmaktadır.

"Şekvanı dinledim,
ezeli muztarip deniz!/
Duydum ki ruhumuzla
bu gurbette sendiniz,/ Dindirmez anlamım
bunu hiçbir güzel kıyı;/
Bir bitmeyen susuzluğu
benzer bu ağrıyı."

Bu düşsel yolculuğa mekân olan denizin kendisi dahi şikayet etmektedir. Beyatlı, bir nevi kendi hayal dünyasını dinlemekte ve ona seslenmektedir ve hala kendini bir "gurbette" olarak tarif etmektedir. Memleketi elinden çıkmış bir münevver -hatta bu vasfından önce bir insan olarak kendi gurbetinde kendi hülyalarıyla birlikte. Bu

hülyaların muhtevası sıla özleminden çok daha ötedir ki "hiçbir güzel kıyı" dindiremez. "Akıncı cedlerin ihtirası" ve onların ilerleme arzusu hala bir köşede ulaşılmaz bir biçimde durmaktadır. Ulaşılmazlık sıfatı sebebiyle "bir bitmeyen susuzluğa" benzemiştir.

Özetle "Açık Deniz" şiiri ilk başta, memleketinden uzak düşmüş bir kişinin sıla özlemini tasviri gibi görünse de içinde yaşadığı devletin yenik hali, onun için çok önemli toprakların kaybı gibi siyasi, askeri olaylardan yola çıkılarak "akıncı cedlerinin ihtirası"na sahip olmak isteyen, o ihtirasla ilerlemeyi arzu eden bir son dönem münevverinin bu isteklere doğru yaptığı düşsel bir yolculuktur.■

KAYNAKÇA:

Araz, Rifat, *Yahya Kemal'in Açık Deniz Başlıklı Şiiri Üzerine Görüş Ve Düşünceler*, Berceste Aylık Kültür sanat Edebiyat Dergisi ss:1, 2008.

Arslan, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri Ve Osmanlı Devleti'nde İskânlar* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008.

Erol, Erhan, *Yahya Kemal Beyatlı'nın Eserlerinde Balkanlar*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* ss:3, 2013.

Körpe, Ö., *Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağının Yeri Ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri*, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2010.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi . Yahya Kemal Beyatlı, Erişim Tarihi:01.12.2016, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=060035&idno2=c060032#3>, 1992.

NAZIM HİKMET'İN RUBÂİLER İLE TASAVVUFA BAKIŞI

dönüm

Hamit Alp Cömert

1 938 yılında yirmi sekiz yıla hüküm giyen Nâzım Hikmet, mahpusluğunun yedinci yılında eşi Piraye'ye şöyle bir mektup yazar:

"Şimdi Piraye'ye Rubailer adıyla yeni bir kitaba başladım. kırk tane kadar rubâî olacak. Senin aşkına güvenerek şimdiye kadar gerek şark gerekse garp edebiyatında yapılmamış bir şeye yani rubailerle diyalektik materyalizmi vermeye çalışacağım."

Tam kırk rubaiden oluşan bir eser vardır Nâzım'ın kafasında. Bugün yirmi üç tane yazabildiği bilinmektedir. Bu çalışmada Nâzım'ı böyle bir yapıt oluşturmaya iten se-

bepler ve serbest ölçüyle yazan materyalist bir şair olarak onun rubâî tarzında eser verme amacı incelenecektir.

Nâzım Hikmet'in "Rubailer"de yaptığı, içerik bakımından başta Mevlâna olmak üzere mutasavvıfları ve tasavvufu eleştirmektedir. Bunu yaparken nazım biçimi olarak divan edebiyatından faydalanmasının sebebi, tasavvufu yine onun geliştirdiği bir silahla vurarak kaleyi içten fethetmek istemesi olarak görülebilir. Ancak gazel, kaside vs. gibi birçok nazım biçimi dururken özel olarak rubaiyi tercih etme nedeni, rubainin divan edebiyatında parça yerine bütüne

önem veren tek nazım biçimi olmasıdır. Rubaide ilk üç dize, son dizede asıl anlatılmak isteneni besler. Nâzım'ın da işine yarayacak tür budur. Şair şekil bakımından ilk rubailerinde klasik kafiye şemasına ve aruz ölçüsüne uysa da daha sonralar ikisinden de vazgeçmiş, ancak yine de konu bütünlüğü olan dörtlükler halinde rubaiyi bırakmamıştır. Bu noktaya gelene kadar yaşadığı zorlukları şöyle anlatır:

"Mamafi, şu rubailer işinin şeklini henüz halletmiş değilim. İlk rubailerini bile bile klasik rubâî unsurlarıyla, klasik vezin üsluplaştırılmak, kafiye yerleri aynen kalmak, eda muhafaza edilmek üzere işledim. Böylelikle işin teknikman içine girmek, bir çeşit temrin yapmak istedim. Şimdi artık yeni muhtevaya uygun, klasik şekil unsurlarından da faydalanarak, yeni şekli bulmak lazım."

Tasavvufu yine onun geliştirdiği bir silahla vurmaya hazırlanan Nâzım, bu yolla felsefesini ulusal bir coğrafyaya göre ele almayı düşünür. Felsefesini aktarıken Kapital'i ya da Anti-Duhring'i değil, "pamuklayan kavak ağacını", "rüzgârda kımıldayan bir kiraz dalını" kaynak olarak alır. Bu, onun felsefesinin, şiirinde gücünü Türkçe sözcüklerden alan özgün bir dile dönüşmesidir. Bu noktada Nâzım'ın bir şair olarak sözcük seçimine de değinmek lazım gelmektedir. Sözcük seçiminde Nâzım, çoğu şiirinde günlük kullanımda yaygın olan sözcüklere yer verse de özellikle bazı rubailerinde Mevlana'ya atıfta bulunarak onun sıklıkla kullandığı kavramları ve Farsça kökenli sözcükleri kullanmıştır. Kaleyi içten fethetmeye çalışırken Nâzım "heyûla", "izzer-i ûla" gibi az önce bahsi geçen kavramlardan faydalanmıştır. Ancak şairin Arapça ve Farsça kökenli, daha doğrusu bir "şark havası" sezilen sözcükleri yalnızca "Rubailer"de kullandığı söylenemez. Nitekim, "Şeyh Bedrettin Destanı" bunun örnekleriyle doludur. Masalların Masalı şiirinde geçen "Suyun şavkı vuruyor bize" dizesindeki "şavk" kelimesi bile Ahmet İnam gibi yazarlara göre şiire bir "şark havası" katmaktadır. Zaten şair, "Rubailer" ve "Şeyh Bedrettin Destanı" gibi eserlerinde doğu medeniyetinden beslenmiş, bir doğulu olarak kendi fikirlerini doğunun yollarıyla aktarmaya çabası içinde olmuştur. Hatta şair, "Açların Gözbebekleri" şiirinin "değil birkaç, değil beş on, otuz milyon, otuz milyon" dizelerinde aruz veznini kullanacak kadar doğuyla iç içedir. Bunda bir Mevlevi olan dedesinin büyük bir payı olduğu yadsınamaz.

Nâzım'ın "Rubailer"i genel bir eleştiri ve alay havası içindedir. İlk rubaide şair şöyle der:

*"Bir gerçek âlemdi gördüğün ey Celâleddin,
heyûlâ filân değil,*

*uçsuz bucaksız ve yaratılmadı, ressamı il-
letî-ûlâ filân değil.*

*Ve senin kızgın etinden kalan rubailerin en
muhteşemi:*

*«Suret hemi zillest...» filân diye başlayan
değil...»*

Buradaki "filân" sözcüğü bariz bir şekilde sözü kısa keserek karşıt düşüncenin değersizliğinin imasıyla adeta onu alaya alma anlamı taşımaktadır. Bu arada, yukarıda bahsi geçen "şark havasına" sahip kelimeler burada kendini gösterir. Bunlar aynı zamanda Vahdet-i Vücutçuların kullandığı kavramlardır. Örneğin "heyûla" sözcüğü tasavvufta "maddenin aslı" anlamında kullanılır. "illet-i ûla" ise ilk nedeni yani evreni yaratan güç anlamına gelir. Nâzım bu rubaide "aaxa" kafiye şeması ile redifli uyak kullanır. Redif olarak da "değil sözcüğünü seçer ki bu, şiire açıkça olumsuzluk anlamı katmaktadır.

"Rubailer"ın öne çıkan bir özelliği de Nâzım'ın, tasavvufu, Mevlana üzerinden temelden çürütmeyi denemesidir. Bu yüzden ayrıntılara hiç girmeden varlık sorununu, yani tasavvufun kaynaklandığı Vahdet-i Vücut görüşünü ele alır. Bir rubaisinde varlık sorununu ve öznenin kainattaki yerine şöyle yaklaşır:

*"Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha,
güzelim dünya elvedâ,
ve merhaba*

k â i n a t . . . "

"Rubailer"deki en ekonomik rubâî olarak kabul edilebilecek bu şiirde varlık sorununu öznenin zaman içindeki sınırlılığıyla ele almaktadır. Şair, Mevlana'nın Vahdet-i Vücut görüşlerini somutlamak için kullandığı alegorilere rubailerde de yer verir. Su, ışık, ayna gibi yansıma nesnelere ile suret, resim gibi tasavvufta karşılığı olan sözcükleri kullanır. Örneğin gün "tortusu dibe çöken su gibi durulup" saydamlaşabilir şiirinde. Yansıma nesnelere şu açıdan önemlidir: Tasavvufta evren, bir ayna işleviyle Tanrı'nın belirtisi olarak görülür. Evren bir aynaysa insan da kendini o aynada görebilir. Ancak bunun için arınıp temizlenmesi lazımdır. Bu yolla insan da bir aynaya dönüşür. Ayna, varlığın kendisi haline gelir. Ancak Nâzım Hikmet, bir materyalist olarak böyle fikirlere karşıdır, ona göre aynadaki görüntü yalnızca bir hayaldir. "Masalların Masalı"nda bunu görmek mümkündür:

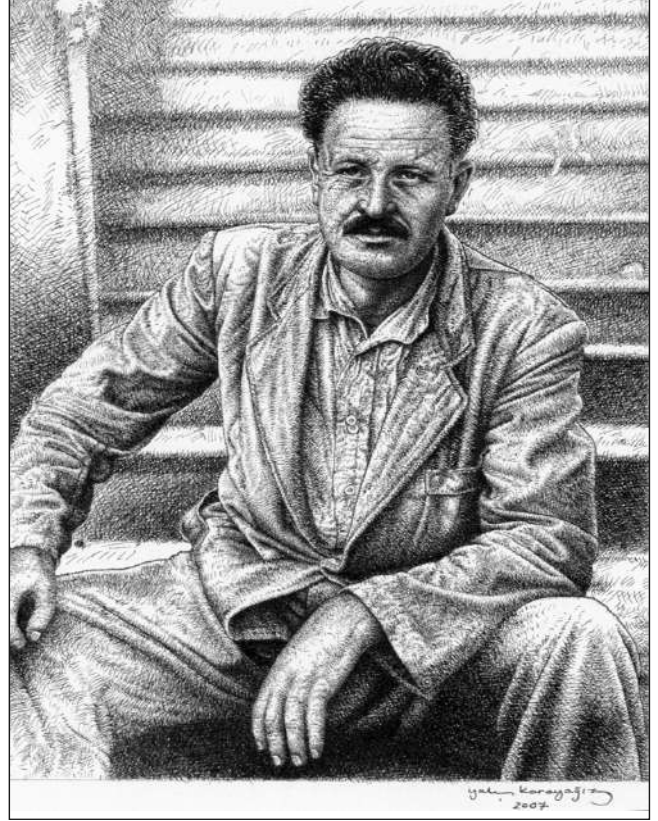
*Su başında durmuşuz.
Önce kedi gidecek,
kaybolacak suda sureti.
Sonra ben gideceğim,
kaybolacak suda suretim.
Sonra çınar gidecek,
kaybolacak suda sureti.*

Şair, bunu kedinin, kendinin ve çınarın suda yansımalarının gitmesi için önce kedinin, kendinin ve çınarın gitmesi gerekliliğiyle vurgular. Şiirin sonundaysa suda çınar, kedi, şair ve güneşin suretleri durmaktadır henüz. İşte tam da bu noktada bu fikrin etkili ifadesi şu rubaide sunulur şair tarafından:

*"Sevgilimin hayâli dile geldi aynanın üzerinde:
«-O yok, ben varım,» -dedi bana günün birinde.
Vurdum, düştü parçalandı ayna, kayboldu hayâl
ve lâkin çok şükür sevgilim duruyor yerli yerinde..."*

Şair, aynanın kırılmasıyla yalnızca suretin kaybolduğunun farkındadır. Sevgilinin kendisi değil sadece "hayal"i yani aynadaki yansıması kaybolur. Nazım bu felsefenin argümanlarını bu rûbai ile çürütmek amacındadır.

Nazım, kendini "Türk şairi komünist Nâzım Hikmet" diye tanımlar. Rubailerinde ve diğer birçok şiirinde etkisi olan doğu kültürü ve İslami gizemciliğin uzantısı tasavvuf felsefesi, onun elinde güçlü bir eleştiriye maruz kalmıştır. Ancak kullandığı benzetmeler ve alegorilerle buna okuyucu-

nun bambaşka bir gözle bakmasını sağlamak istediği ortadadır. Rubailerde "şimdiye kadar gerek şark gerekse de garp edebiyatında yapılmamış" bir girişimde bulunurken, eskide kalmış bir nazım biçimini çağdaştırmaktansa, onu kullanarak kendi düşüncelerini aktarma yoluna gider. Materyalist felsefenin ışığında tasavvufu eleştirirken, rubâî nazım biçimi yardımıyla materyalizmin yerel kültür ve geleneğindeki karşılığını arar. Aynı Şeyh Bedrettin Destanı'nda devrimci toplumsal hareketlerin Anadolu'daki ilk örneğini şiire aktarma denemesi gibi. Nâzım Hikmet, bu çabası ile evrensel niteliği olan fikirleri, ulusal kültür geleneği temeline oturtan şair olma özelliği ile dikkat çeker. Şiirini bu amacın üzerine giydirir ve bu özellikler ile Nazım, Türk şiiri için yol açıcı ve öncü bir yaklaşım olarak yazın dünyasında yerini alır. ■

KAYNAKÇA:

1. Hikmet, Nâzım, Kuvâyi Milliye. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
2. Gürsel, Nedim. "Nâzım Hikmet'in Rubailerleri". Birikim/15 (1990): 6-20
3. Nureddin, Vâlâ, Bu Dünyadan Nâzım Geçti. İstanbul: Cem Yayınevi, 1965.

BİR ÇEMBER BİR ASKER VE TOPRAK

yeşillere bakarsam belki bir an uzaklaşırım
yalpalayan yollarımda göz bebeklerim bir şehri kızılaştırır.
bilemem kaç gün kaç gece bir renk uğruna şiir yazılır

düzgün şekiller ve ebatlarımda ömrüm
ansızın dünya ve bütün ölçümlerim mi boşunadır.

bir dostun koynunda uyuyakalmak
bir aşk uğruna şimdi kelimeler yasaklamak

bir çember bir asker
ve toprak
ya mutluluk geceyse annemin kollarında
ve mutluluk gecedir kurşuna dizilmiş halk

yaşamak istiyorum yaşamak, yaşamak...

Yankı Yüksel

YALANLAR

dönüm

Sedanur Aydın

Elindeki kitabın son sayfasını da okuyup bitirdikten sonra bir süre öylece kalakaldı. Kapağını kapatıp bağına bastı kitabını. Bu kadar etkileneceğini tahmin edememişti. Ağlamak istedi o an ve gözyaşları birer birer dökülmeye başladı gözlerinden. Hem üzgündü, hem de hiç olmadığı kadar mutluydu. Üzgündü, çünkü bunca yıllık hayatını bu kitabın ona öğrettiklerini düşünmeden geçirmişti. Mutluydu, çünkü bundan sonraki hayatının değişeceğini farkındaydı. Kendisini hiç böylesine aydınlanmış hissetmemişti ve böylesine utanmamıştı cahilliğinden. Öğrendikleri ve anladıkları öylesine basit şeylerdi ki -kendisi de dahil olmak üzere- insanların bunları nasıl görmediklerini aklı almıyordu. İnsan denilen varlık nasıl bu kadar zeki olabilecekken bu denli cahil kalırdı? Nasıl sormazdı kendisine bu soruları?

Onu bu denli etkileyen kitap Tolstoy'un "Diriliş" isimli kitabıydı. Hayatın anlamını arayan ve bu arayışta yolu hüküm giymiş insanlarla kesişen Nehlüdov'un hikayesi... Kitabın başlarında Nehlüdov'u sevmemiş olsa da, kitap bittiğinde onun yerinde olmak istemişti. Kaldırdı kafasını ve camdan dışarıya baktı. Pırıl pırıl parlayan güneşe bakıp gözlerini kıstığında, Nehlüdov gibi olmak için mutlaka Nehlüdov olmak gerekmediğini fark etti. Hayatını tümünden değiştirip, Nehlüdov'un hayatın anlamını aradığı yolculuğa o da çıkabilirdi. O anda içini bir heyecan kapladı. Zaten hayalperest birisi olduğu için yeni hayat ve yeni gelecek hayallerine dalmakta hiç zorlanmadı. Hatta ne zaman hayal kurmaya başladığını bile fark etmedi. Ne yapacağına ve nasıl yapacağına dair onlarca ve hatta belki de yüzlerce düşünce geçti bir anda aklından ve bu durum aklını karıştırdı. Başını ellerinin arasına alıp bir süre öylece kaldı. Daha sonra ise her şeyi tek tek plan-

lamaya başladı. Öncelikle fazlalık eşyalarından, malından, mülkünden kurtulmalıydı. Zaten ona ait bir tek evi ve birkaç parça kıyafeti dışında hiçbir şeyi yoktu. Bu nedenle bunlardan kurtulmak çok da zor olmayacaktı. Onu asıl korkutan ve düşündürten şey kitaplarını da dağıtıp dağıtmaması gerektiğiydi. Çünkü mantık çerçevesinde bakıldığında zaten okumuş olduğu bu kitapları başkalarına dağıtmak ve onların da ufuklarının genişlemesine yardım etmek gerekirdi. Fakat kitaplarıyla arasında kurduğu duygusal bağ bu duruma mantık çerçevesinde bakmasına engel oluyordu. En sonunda kendisini kitaplarını bırakmamak için bahaneler uydururken buldu. Örneğin daha sonradan unuttuğu ve hatırlamak istediği çok önemli bilgileri kaybetmemek adına kitapları kendisinde kalmalıydı. Ayrıca bu kitapları verdiği kişiler de gün gelip onun gibi hayatlarını değiştirmeye karar verirlerse ellerindeki kitap-

ları ne yapacaklarını bilemeyebilirlerdi. Bu da onları ikilemede bırakarak onlara kötülük yapmaktan başka bir şey olmazdı. Böylece mantıklı olanı seçmek yerine kendi isteklerine uygun bahaneler yudurarak kendisini kandırmayı başarmıştı. Bir sonraki planı: Başka insanlara da bu fikirlerini anlatıp onların da daha doğru bir yaşam sürmelerine yardım etmektir. Fakat acaba bu planı gerçekten de onları düşündüğü için mi yapıyordu? Yoksa çıktığı bu yolda yalnız kalmamak ve korkmamak için peşinden birilerini mi sürüklemeye çalışıyordu? Bu sorular her ne kadar aklında canlanmış olsa da, şu an ona göre bunları düşünmenin sırası değildi. Önce planlarını tamamlaması gerektiğini, daha sonra bunları düşünebileceğini söyledi kendisine. Böylece ikinci bir yalan da söylenmiş oldu.

Üçüncü yalanı ise bu planlarını ne kadar sürede gerçekleştireceğiyle ilgiliydi. Kendince bu sürecin çok da uzun sürmemesi gerektiği kanısına vardı. Yoksa bu durum uzadıkça uzar, hevesi kaçır, hatta belki de yorulur ve psikolojik bir çöküş yaşardı. Tabii ki bunlar kendisine söylediği yalanlardı. Asıl amacı kısa sürede bitirdiği bu hayat anlamı arayışından sonra yavaş yavaş kimseye, hatta kendisine bile, eski hayatına dönebilmek; fakat soranlara hayatın anlamını bulduğunu söyleyerek bilmişlik taslamaktı.

İşte bu kadar, plan tamamı. Ona göre bu plan muazzamdı. Ne bir fazlalık vardı, ne de bir eksiklik. Bu sırada çoktan gece olmuştu. Kendisine söylediği yalanlar üstüne kurduğu planının verdiği rahatlamayla rahat yatağına uzandı. Yüzünde tatlı bir tebessümle uykuya daldı.

Ertesi sabah uyandığında her gün yaptığı gibi gidip elini yüzünü yıkadı. Tekrar odasına döndüğünde gözü pencerenin önündeki koltuğa takıldı. O an hatırladı dün geceki hayallerini. Fakat neden şimdi geceki gibi hissetmiyordu? Neden bu hayaller şimdi ona başkasının hayalleriymiş gibi uzaktı? Neden artık bu hayalleri gerçekleştirmeye dair tek bir heves kııntısı bile kalmamıştı? Açıkçası bu artık o kadar da umurunda değildi. Sanki hiç o kitabı okumamış, sanki hiç dün geceki gibi hissetmemişti. Ve son kez kendisine o hayallerin gerçekleşmesinin imkansız olduğuna dair koca bir yalan söyleyerek eski cahil hayatına devam etti.

Peki o düşünceler gerçekten de imkansız mıydı? Gerçek azimlere ve gerçek fikirlere dayandırsaydı eğer gerçekleştiremez miydi o hayalleri? Gerçekleştirirdi. Ancak onun tek ve çok büyük bir hatası vardı. Özgün olmaktan çok uzaktı. Nehludov gibi olmak yerine, kendisi gibi olsaydı gerçek bir Nehludov olabilirdi. Fakat o ne Nehludov olabilirdi, ne de kendisi. ■

GÜL YETİŞTİREN ADAM

dönüm

Ceylin Özgür Erzen

Romanın Adı: Gül Yetiştiren Adam

Romanın Yazarı: Rasim Özdenören

Basım Yer ve Tarihi: 26. Baskı; İstanbul, 2015

Yayınevi: İz Yayıncılık

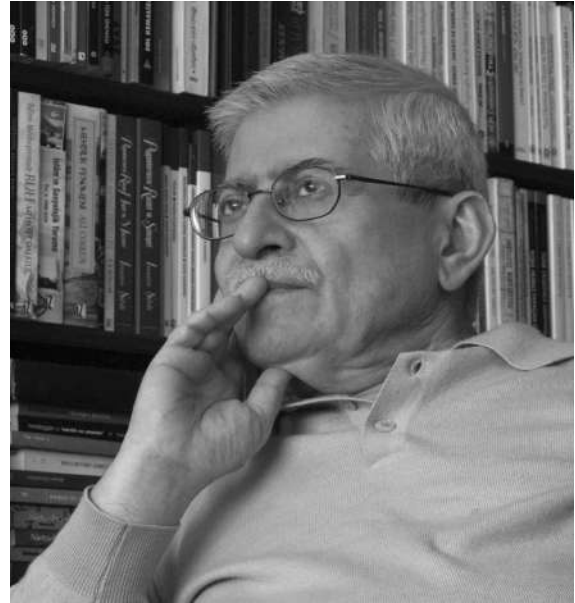
Kitabın Ebatları: 12x19,5

Sayfa Sayısı: 144

Bu romanda, yer ve zaman öğeleri haricinde farklı seyreden iki ayrı olay ve olay örgüsünden bahsedilebilir. Kitabın sonunda bir nevi bir araya gelen bu iki olaydaki temel ortaklık ise baş döndürücü hızdaki "değişim"dir.

Olay örgülerinden biri, hızla değişen çevre ve toplumdan kendini soyutlamış, adeta değişimi protesto eden yaşlı adamı konu alır. Gül yetiştiren adam, Kurtuluş Savaşı yıllarında mücadele etmiş, arkadaşlarının şehadetine tanıklık etmiş, savaş sonrasında ise kendisi ve arkadaşları neyin uğrunda savaş verdiyse onun tam tersi istikametinde gelişen bir dünyanın oluşuna tanıklık etmiştir. Ancak bu Yeni Dünya'ya karşı kendi çapında sessiz bir protesto geliştirmiş ve evinden dışarı çıkmadan kendisini ibadete ve gül yetiştirmeye vermiştir. Mütevazı evinin bahçesinde kokusu eşsiz güller yetiştirmekte ve bunları evine uğrayan torunları ve diğer isteyenlere vermektedir. Kendini gül yetiştirmeye adanmış bu yaşlı adam, bu sessiz protestosunu sürdürürken genel saygıyla karşılanır. Bununla birlikte, özellikle modernleşmiş bireyler bu çabayı, adamın verdiği savaşı anlamsız bulur, hatta ona "zararsız deli" gözüyle bakar.

Seksen yıllık ömrünün son elli yılını böyle geçiren bu yaşlı adam, bu süreçte sadece ailesiyle görüşmektedir. Özellikle torunlarıyla olan iletişimi okurun dikkatini çeker. Onlara öğütler verir, yaşlarının küçük olmasına bakmaksızın onlara kendi derin duygulanımından, manevi

dünyasından bahseder. Bir süre sonra, topluma karışmanın zamanının geldiğine karar verir ve torunu ile sabah namazını kılmak üzere camiye gitmeye hazırlanır. Dışarıya çıkar çıkmaz, doğup büyüdüğü yerlerin ne kadar değiştiğini, gerek biçim, gerek yaşayışlar bakımından, idrak eder. Hele camiye girip cemaatle yüz yüze geldiğinde, imamı incelediğinde bunun giyim kuşama da büyük ölçüde yansıdığını gözlemler.

"...İmamın dışarı çıkmasını bekledi bir kenarda. İmam kapıda görüldü. Birden dehşete kapıldı. İlkin o olup olmadığında tereddüt etti. Fakat hayır, oydu. Ama üzerinde cübbesi ve sarığı yoktu. Ama kendisini asıl dehşete salan, sakalı da yoktu. Az önce bunu fark etmemişti. Tam bir sarsıntıydı bu..." (s. 130)

Bu durum yaşlı adamı derinden üzer. Bunun üzerine gül yetiştiren adam, isyan etme ihtiyacı hisseder. Halka sesleniştir bulunur ve on-

ları "gerçek İslâm"a davet eder. "İmanın gizli, İslâm'ın ise aşikâr olması gerektiğini, dışı kafire benzeyen insanın içinin de kafire benzemeye başlayacağını" söyleyerek onları uyarır. Bu hareketi, onun halkı kıskırtmaya çalıştığı izlenimini uyandırmasına, bu yüzden de tutuklanıp mahkemeye çıkarılmasına neden olur.

Diğer olay örgüsü ise, ilkinin aksine modern kesimi ele alır. Burada, büyüteç genç bir yazar ve çevresinde gelişen olaylara tutulur. Bu sefer de genç yazarın dışında Sitare, Zelda, Tansel vb. arkadaş grubundaki (uzun vadede değişim sonucu bu hale gelen) çarpık ilişkiler, anlaşmazlıklar ve sağlıksız davranışlar okurun dikkatini çeker.

Her şey bir gece yazarın kapısının çalınması ile başlar. Bir bakar ki gelenler, arkadaşı Sitare ve yaşlı kocası Çarlı'dır. Bir bankada çalışırken babası yaşındaki Çarlı ile evlenen Sitare, çok zengin ama bir o kadar da savruktur. Eğlence düşkündür, kumar da oynar. Öyle ki kocası hastanedeyken bile arkadaşlarıyla tatile rahatlıkla çıkar.

İsmi verilmemekle birlikte Sitare'yi sevmekte olan yazarımızın gözüyle anlatılan bu diğer yaşamda hayatın tüm doğal renkleri insan elinin değmesiyle değişip insanların oluşturduğu sahte bir renge bürünmüştür. Modern yaşamın sunduğu olanaklarla şekillenen insan doğası, bize araya yabancı sözcükleri sıkıştırıldığı, eski yaşamın elin tersiyle itildiği, giyim kuşam ve yüksek binalar, yani "şekil"den ibaret olan sanal bir dünya sunar.

"...İki kahve söylüyorum kıza, 'with cream, please' diye ekliyorum, sonra Sitare'ye dönerek 'as a second thought' diyorum..." (s. 59)

Bu dünyada modernizm yanlış anlaşılmiş ve yozlaşmaya sebep olmuştur. Bu da ahlaki değerlere büyük zararlar vermiştir. Genç yazarın arkadaş grubunda da bunlar çok ama çok net fark edilir.

Sitare, kocasını hastaneye yatırıp arkadaşlarıyla eğlence için gittikleri otelde tuhaf davranışlar sergilemeye başlar. Arkadaşlarınca pervasız, kocasını aldatan ve gamsız görünen Sitare, bu süreç boyunca başta yazar olmak üzere herkesin kafasını karıştıracak sözler söyler, hareketlerde bulunur. Söyledikleri genelde anlaşılmaçlığı, herkesin zihninde yarattığı "Sitare"den çok farklı olduğu, o hayalin aksine basit olduğu üzerinedir.

"...Hayır. Doğru söylüyorum. Fakat herkes numara yaptığını sanıyor. Elimde olmadan böyle bir izlenim veriyorum demek her-

kese. Bunun, benim yaradılışım olduğunu anlamıyor kimse. Herkes uydurma bir kişilik taşımaya bayıldığı için beni de öyle sanıyorlar. Bu kadar basit bir şey..." (s. 98)

Tatilin sonunda, arkadaşlarıyla birlikte sohbet ettikleri bir akşam da oldukça ümitsiz bir biçimde arkadaşlarının hakkındaki düşüncelerinin doğru olmadığını, sanılanın aksine kocasını aldatmadığını söyler ve aynı gece intihar eder. Sitare'nin intiharının ardından onu sevmekte olan yazar Sitare'nin de arkadaşı olan Tansel ile evlenme hazırlığındadır. Öyle ya da böyle, halk Yeni Dünya'nın yaşam biçimine ayak uydurmuştur.

Gül Yetiştiren Adam: Yaşam tarzı ve giyişi ile toplum içinde dikkat çeken ve hayal kırıklığı içerisinde değişime adeta meydan okuyan, seksen yaşında dindar bir adamdır. Son elli yıldır değişime karşı olan protestosunu sürdürürken, evin içinde Kur'an okuyarak, ibadet ederek ve güzel kokulu güller yetiştirmiştir. Elli yıl süren bu eve kapanma döneminde çok az kişi ile görüşürdü. Onu ziyaret eden torunları ve onların çocuklarına iyi davranır, onlara öğütler verirdi.

Genç yazar, kendisi hakkında pek fazla bilgi verilmeyen genç yazar, olay örgülerinden birinin anlatıcısı konumundadır. İyi bir gözlemcidir ama yine de etrafındaki karmaşık olay ve kişilikleri tam algılayamadığı görülmektedir. Duygusal kişiliğiyle de ön plana çıkar. Sitare'ye aşiktir, daha sonra Tansel ile

evlenmeye karar verir.

Sitar, ufak tefek, gösterişsiz bedenli, kendine özgü bir kişilik belirtmeyen yüz çizgilerine sahip olan, kahverengi gözlü, küçük burunlu ve ince bir yapıya sahip bir kadındır. Bir bankada çalışmaktayken babası yaşında bir adam olan Çarli ile evlenen Sitare, kocasına önem vermeyen, kaprisli, savurgan, kumar onayan, eğlenceyi seven ve herkesçe bilinen bir sevda oyununun içinde olan bir kadındır. Yavuz'a aşık olduğu düşünülür.

Çarli, Sitare'nin yaşlı kocasıdır. İncir yaprağına benzeyen geniş bir yüzü vardı. Yaşından ötürü Sitare'ye ayak uyduramadığı için Sitare yanlısı yollara sürüklenmektedir.

Zelda, başta arkadaşı Sitare'nin ev işlerine bakardı. Doktor olan kocası Sitare'nin fabrikasında çalışmaktaydı. Zelda kocasını armatörle aldatmaktadır. Kuzenini Sitare'nin sevdiği kişi olan Yavuz'la evlenmesi için uğraşmaktadır.

Tansel, arkadaş grubunun bir diğer üyesi... Yazarın müstakbel eşi...

Yavuz, arkadaş grubunun bir diğer üyesi... Sitare'nin aşık olduğu kişi...

Marti, Zelda'nın kuzenidir. Yavuz'a ilgi duymaktadır ve Zelda onu bu konuda teşvik eder.

Bu romanda birkaç mekândan bahsetmek mümkündür:

Gül yetiştiren adamın hikayesini ele alalım. İlgili mekanlar; adamın çardaklı, bahçesi güllerle dolu müstakil evi, kasaba ve oranın camisidir. Adamın mütevazı ve dindar yaşamı, bu mekanların tümüne yansımıştır.

Genç yazarın hikayesinde ise ilgili ana mekanlar; yazarın evi, İstanbul'da, kriz geçiren Çarli'nin yatırıldığı hastane ve arkadaş grubunun tatil yaptığı, İstanbul'da bulunan, içinde giyimevlerinden berberine, kuaförüne, lokantasından bakkalına, manavına, kafeteryasından eğlence yerlerine, kumarhanesine kadar her şeyi olan lüks oteldir.

Olaylar bir yazın başlangıcından itibaren anlatılmaktadır. Ne var ki, bu konuda elimizde net bir bilgi yoktur. Olay örgüsü, genel itibariyle kronolojik sıra ile verilmiş olsa da, geçmişe dönüşler yapıldığı, geçmiş olay ve durumlardan referans alınan bölümler de vardır. Bunun için uzun yıllar öncesine gidildiği de olmuştur. Örn. Sitare'nin gençliğini aktarması.

Bu romanda, genç yazarın kahraman bakış

açısıyla sunulan anlatısı ayrı tutulursa ilahi bakış açısı hakimdir. Gül yetiştiren adamın yaşadıkları ve ara bölümler, tüm detaylarıyla okura sunulur.

Romanı daha iyi anlamak için, Millî Mücadele yılları sonrasını mercek altına almak gerekecektir:

Bu yıllarda, Batı'ya hayranlık ve özenme söz konusuydu. Gelişmek, daha iyiye gitmek adına Batı unsurları mutlulukla karşılanmış ve tereddütsüzce benliğe kabul edilmiştir. Ne var ki bu, fazlasıyla üzücü bir yozlaşmanın başlangıcını işaret etmekteydi. Halk, Batı'dan gelen nesnelere, özelliklere, kültüre o denli bağlanmıştı ki kendisine ait olanı elinin tersiyle iterken tereddüt bile etmedi. Hatta bunun farkında bile değil, her şey bilincin yokluğunda vuku buluyor, geliyordu. Bunun sonucunda "modern" olarak nitelendirilen tüm yaşayış biçimleri, 'şekilcilik' adı altında sadece taklit edilir oldu. Ne, nasıl, neden yapılır, bunlar sorgulanmadı bile. Taklitte elde edilen bilgi birikiminden de hayır gelmesi beklenemez. Bu yozlaşma, ilişkilere bile zarar verir ve insan insana yabancılaşır.

"Gül Yetiştiren Adam"da da bahsettiğim bu süreç ve toplum üzerindeki etkileri söz konusudur. Giyim kuşamdaki değişim, derinlemesine incelemeden şekle hayranlık, araya sıkıştırılmış İngilizce sözler ve en vahimi sahte dostluklar, bunun en anlamlı göstergeleridir.

Başlığı ile insanı düşündüren ve cezbeden bu kitabı elime aldım, hızla okumaya başladım. Konusu ile okuru geçmişe götüren ve bir değerlendirme yapmaya cezbedişi, toplum yapısıyla ilgili aydınlatışı, bu romanı benim için çok kıymetli kıldı. Zaten bundan önce de öykücü olarak Özdenören'in ismi bana tavsiye edilmişti.

Her ne kadar başta kitapla aramda bağ kurmakta epey zorlandıysam da sayfaları çevirdikçe adeta kahramanlara, yere, zamana alıştım. Bu bağlanma sürecinde okuru olaydan uzaklaştıran upuzun betimlemeler, hikayeler arası kopuklukların beni epey zorladığını belirtmek isterim. Betimlemelerin daha ziyade olaylara serpiştirilmesi ile bu eser, çok daha zevkli olabilirdi. Yine de dilin anlaşılır oluşu ile gönlümü kazandı. ■

KAYNAKÇA:

<http://www.turkedebiyati.org/roman-turleri-ve-ozellikleri/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Rasim_%C3%96zden%C3%B6ren

<http://www.yenisafak.com/Yazarlar/rasimozdenoren/YazarArsiv>

<http://www.edebiyatogretmeni.org/rasim-ozdenoren/>

SEVDA SONESİ

Parıldımazken ışıll ışıll yıldızlar
Sevgilim yaldızlar şu siyah gökleri
Sarhoş ederken beni gurbetteki yâr
O çehrenin dengi, nerde bulunur ki

Özlemdir sana beste bense bestekâr
Hüzündür notaları, sözleri gemli
Ve bil ki şarkıcının gözleri nemli
Can verir sanat uğruna bir sanatkâr

Bülbülün dilinden de akseder cefâ
Söylerken şarkımı dimağımda manâ
Kusursuzsun ranâm, kimse bilmez heyhat

Bu yüzdendir sürekli sana sığınmak
Ve bilinir, benim için âb-ı hayat
gözündeki ferî gözlerimde anmak

Hasan Kocabaş

MASAL ve MASAL KAYNAKLARI

dönüm

İrem Ersoy

Arapça "mesel" kelimesinden gelmekte olan masal kelimesi diğer Türk ülkelerinin bazılarında "ertegü, ertek, erteki, çöçak" olarak da bilinir. TDK'de "Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvan ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi bir tür." olarak ifade edilmiştir. En eski edebiyat türlerinden biri olarak kabul edilen masallar geçmişten bugüne dek gelmeyi başarabilmiştir.

Suat Batur Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde masalın düz yazı ile oluşturulan, tümüyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisi bulunmayan, sunulan evreni inandırma amacı gütmeyen kısa bir anlatı türü olduğunu söylemiştir. Ona göre masallar üç bölümden oluşur: başlangıç, asıl masal ve dilek. Başlangıç ve dilek genellikle bir tekerleme şeklinde söylenir. Asıl masal ise masalda geçen olayların anlatıldığı bölümdür.

Pertev Naili Boratav'a göre masal, "nesirle

söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü. Gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası bulunmayan kısa bir anlatıdır."

Saim Sakaoğlu'na göre ise, "kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, hayal ülkesinde cereyan eden. Hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandıran bir sözlü anlatım türü." olarak ifade edilmiştir.

Masallar üzerine yapılmış araştırmaların en önemli konularından biri masalların kaynaklarıdır, nasıl oluştuğu. Bu konu araştırmacılar arasında bir asırdan fazladır tartışılmakta olmasına rağmen birtakım görüşler haricinde bugün bile kesin sonuçlar ortaya konulmamıştır.

İlk olarak masal kaynaklarıyla ilgili ilk ciddi görüşü ortaya atan W. Grimm' in Kinder und Hausmärchen adlı kitabının önsözünde belirttiği görüşlerini inceleyelim. Onun bu konuda iki teorisi vardır:

1. Hint Avrupa Teorisi: Hint Avrupa dil daireğine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamandan Hint-Avrupa mirası olarak nitelendirir.

2. Parçalanmış Mitler Teorisi: Masalların eski mitlerin parçalanmış şekilleri olduğunu iddia eder. Bu yüzden de bunların ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılacağını söyler.

Daha sonra Grimm

kardeşlerin bu iki görüşünden hareket ederek yeni teoriler ortaya atıldığı söylenir. Bu görüşler ne kadar da birbirinden farklı olsa da masal incelemelerinin çoğunda karşımıza çıkan dönemler şunlardır: Tarih Öncesi Görüş/Mitoloji Okulu, Tarihi Görüş/Hindoloji Okulu, Etnografik Görüş/Antropoloji Okulu.

Ben ne kadar bu dönemleri okul olarak adlandırmayı tercih etmişsem de farklı kişiler tarafından farklı şekillerde adlandırılmıştır. Örnek verecek olursak Umay Günay doktora tezi çalışmasında bu dönemleri okul olarak değil, "görüş" olarak adlandırmıştır. Lakin Sakaoğlu Masal Araştırmaları adlı çalışmasında "görüş" yanlış olmasa da Batılı kaynaklar tarafından "school" kelimesi öne çıkarıldığından "okul" kelimesini kullanılmamasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Ben de bu yüzden bu yazımda dönemlerden okul olarak bahsedeceğim.

Mitoloji okulunun temsilcisi Max Müller Rig vedalardaki eski Hint ilâh tabirleri üzerinde araştırmalar yapar ve mitoloji ilmini kurar. Mitolojistler Masal ve mitoloji arasında açıkça görülen benzerliğe dikkat çekerek masalın mitolojiden çıkmış olacağını söylerler. Max Müller Hint-Avrupa milletlerinin mitolojilerini inceleyip menşee olarak Hindistan'ı göstermiştir.

Müller'in bu metodunu G. W. Cox geliştirmiştir. Aryan destani şiirinin mitolojiden çıktığını savunur. Ona göre masal ve mitoloji farklılık gösterse de kaynakları birbirine çok yakındır. Hint-Avrupa dil ailesine dahil olan milletlerin masallarındaki benzerlik Aryan kabilesinin dağılmadan önce de epeyce zengin mitolojiye sahip olduğunu ispatlar.

Ayrıca bu okula mensup olanlar "Güneş Mitolojistleri" olarak da bilinirler ki bunu sebebi Güneş-Tanrı mitleri üzerinde ısrarla durmalarındır.

Diğer bir okul olan Hindoloji okulu ise masalların Hindistan'dan çıktığını savunur. Bu da ilk görüşle benzerlik gösterir. Bu okulun temsilcileri Theodor Benfey, Deslougheamps, Sylvester Sacy, Emmanuel Qosquin olarak

sayılabilir. Bu görüş ise masalların kaynağını Pançatantra olarak gösterir. Ezip fablları buna dahil değildir. Onlara göre Hindistan kaynaklı masalların batıya üç yolla gelmiştir. Masallardan bazıları onuncu yüzyıldan önce sözlü bir şekilde taşınmıştır. Bir kısmı ise onuncu yüzyıl sonrasında İslamiyet'in etkisiyle Bizans, İspanya ve İtalya aracılığıyla Avrupa'ya ulaşmıştır. Budist malzeme de Çin ve Tibet'ten Moğollara, ardından da Moğollar aracılığıyla Avrupa'ya aktarılmıştır.

Bahsedeceğimiz son okul olan Antropoloji Okulu Edward Taylor tarafından ortaya atılmış olup Andrew Lang tarafından geliştirilmiştir. Bu görüşe göre masallar ilk hayatın kalıntılarıdır. Andrew Lang, M.Ö. 13. asra ait olan, Mısır masallarında bulunduğu motiflerin Herodot ve Homer'de de bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca Lang masallardaki ilkel fikirlerin sebebini masalların çok eski zamanda yazılmış olmasına bağlamıştır. Masalların farklı yerlerde birbirlerine benzer olarak müstakilen meydana geldikleri fikrini benimsemiştir. Farklı kültür seviyesindeki insanların ortak inanç ve adalete sahip olduğunu ispatlayarak masallarında benzerlik taşıdığını belirtti. Bu yüzden masallarda her ne kadar kültürel öğeler kullanılsa da aslında her birinin evrensel nitelik taşıdığını söyleyebiliriz.

Daha önceki satırlarda masalların ilk olarak nasıl ortaya çıktığı, kaynaklarının neler olduğundan bahsettik. Şimdi ise sorulması

gereken soru Türk masallarının nasıl ortaya çıktığıdır. Bunun için Türk masallarını irdeleyeceğiz.

Türk halk edebiyatında pek çok masal örneği görebiliriz, özellikle de sözlü gelenekte. Sözlü gelenekte daha çok yazının olup her birinin yazıya, tam olarak, geçirilememesinin sebebi masalların oluşturulduğu zamanlarda yazının henüz yaygınlaşmamasıdır. Özellikle kırsal kesimlerde eğlenceler topluca yapıldığında masal oluşturur, anlatılır ve dinlenir de. Günümüzde de Anadolu'nun bazı yörelerinde hâlâ bu gelenek devam ettirilmektedir.

Türk masalları geldikleri kaynağa, tabakaya göre ayrılırlar. İlk olarak inceleyeceğimiz tabaka Uygur tabakasıdır. Uygur Türkleri Budist olduklarından bu tabakadaki masallar dinî kitaplarını ve Budizm ile ilgili hayvan masallarını kapsar. Bu masalları sayacak olursak:

1-Altun Yaruk: Budistlerin kutsal kitabı olan bu eser Çince'den Uygur Türkçesine tercüme edilmiştir. Bu kitabın bazı bölümlerinde masal karakterlerini taşıyan parçalar bulunmaktadır. Üç prensle aç bir parsın masalı buna örnek olarak gösterilebilir.

2-Prens Kalyanamakara ve Papamkara: İyi prens ile kötü prens arasındaki olayları anlatmaktadır. Konusu ve taşıdığı motiflerle bazı milletlerin masallarıyla benzerlik gösterir.

3-Kuanşi im Pular: Bir ruhanî kahramanın çeşitli varlıklara yardım etmesini anlatır.

4-Turfan Metinleri: Onuncu cilt olan son ciltte Şeytan Atavaka'nın Burkan'la olan mücadelesi anlatılmaktadır.

5-Uygurika: Dört cilt hâlindeki bu eserde en önemli hikâyelerden biri Çaştani Bey hikâyesi sayılabilir.

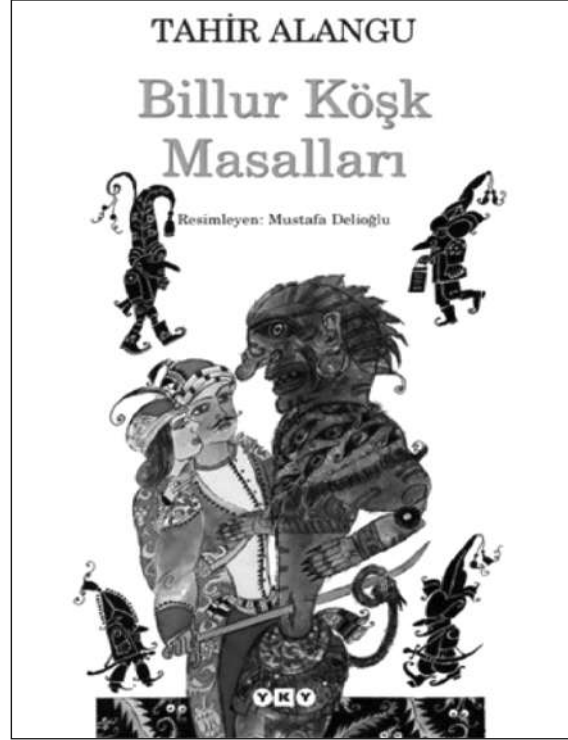
6-Türkçe Mani El Yazıları

On üçüncü yüzyıl ve sonrası masalları şunlardır:

1-Dâstan-ı Ahmed Harami: On üçüncü yüzyıla veya daha gerilere ait olduğu tahmin edilen eser, mesnevi nazım biçimiyle yazılmış 816 beyittir.

2-Mecmaü'l Letâif: On altıncı yüzyılda Bursalı Lâmiî Çelebi yazmaya başlamıştır. Fakat bunların kendi ağırbaşlı şahsiyetine yakışmadığını düşündüğü için yarım bırakmıştır. Ardından da oğlu Abdullah eseri tamamlamıştır.

3-İbni Sina Hikâyeleri: Türk filozof ve hekimi

İbni Sina'nın hayatı etrafında ona mal edilmiş, başından geçmiş gibi gösterilen hikâyelerdir.

4-Muhayyelat: Giritli Aziz Efendi tarafından on sekizinci yüzyılda yazılmış olan bu eser Bin Bir Gece ve Bin Bir Gündüz masalları etrafında üretilmiştir.

5-Billur Köşk Masalları: En yaygın olan Türk masallarındandır. On dört ayrı masaldan oluşur.

Bunların dışında çeşitli etkileşimler sonucunda farklı coğrafyalardan kültürümüze giren masallar da vardır. Örnek olarak Hint kaynağından gelen Kelile ve Dimne, Arap/Fars kaynağından gelen Simbadname sayılabilir. ■

KAYNAKÇA:.....

Emmez, Berivan Can, *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme* Adlı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Arıcı, Ali Fuat, *Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları*.

Prof. Dr. Sakaoğlu, Saim, *Masalların Oluşumu Üzerine Farklı Bir Yaklaşım*, Milli Folklor, Yıl 21, Sayı 48, 2009.

Ewig, Ursula, *Masal, Masal Araştırması ve Masâl Derlemesi Üzerine*.

Demir, Davut, İsa Özkan (Haz.), *Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tastarakay' dan Keloğlana' a)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.

DEDE KORKUT KİTABI'NDA TÜRK TARİHİ, KÜLTÜRÜ ve ANTROPOLİJİSİNİN İŞLENİŞİ

dönüm

Osman Burak Gülsoy

Dede Korkut Destanı, 15 veya 16.yüzyıllarda yazıya geçirilmiş, yazarının belli olmadığı, 12 farklı hikâyeden oluşan bir kitaptır. Türklerin yaşantısını ve başlarından geçen olayları ele alan kitapta Türk sosyal hayatı, iç ve dış ilişkileri, inançları, hukuk sistemleri ve ırksal özellikleri hakkında bilgiler edinilmektedir.

Dede Korkut Destanı, şekil bakımından uzun, büyük bir manzum eserdir ancak tam bir destan değildir. Yarı manzum, yarı mensurdur. Halk hikâyelerine çok benzeyen bu eser, düzenli oluşu sebebiyle halk hikâyelerinden farklı kalır. Bu benzerliğin sebebi ise, 12 ayrı destan parçasının tek bir bütün oluşturmaması ve yazıya geç geçirildiği dönemlerde halk edebiyatının daha etkin kullanılabilir hale gelmesidir. Bir bütün oluşturamasa da her destan parçasının tipik biçimsel özellikleri vardır. Şiir ve düz yazılardan oluşurlar ve bazı atasözleri içerirler. Destan dili kullanılıyor olması da bu bakımdan halk hikâyeleri ile Dede Korkut'u birbirinden ayırır. Tüm bu özellikler sebebiyle Dede Korkut, destani halk hikâyesi sınıfına dâhil edilebilecek bir eserdir.

Destanların tarihsel olaylardan doğuşu –her ne kadar abartılara yer verilse de– işlenen hikâye ve olaylara gerçeklik payları da katar. Bu sayede de okurlar o dönem hakkında bazı bilgilere sahip olurlar. Dede Korkut kitabında Türklerin yaşadığı coğrafya, tarih gibi unsurlar net bir şekilde aktarılmassa da bazı noktalarda ipucular verilerek okuyucunun kafasında tahminler yürütmesine imkân tanımaktadır. Ancak bu tahminleri de sınırlandırarak gerçekten Türklerin yaşadığı ya da bulunmuş olabilecekleri bölgeler arasında gidip gelmelerini sağlayarak hayali bir dünya içerisinde gerçeklik yaratılmaktadır. Bu da kitaba geniş bir coğrafya kazandırarak olay akışını zenginleştirmektedir. Oğuz zamanında geçtiği belirtilen hikâyelerde çoğun-

lukla kâfir tekfurlar ile kısmen de Türk boy-larının kendi içlerinde yaşadığı çatışmalar aktarılmaktadır. Tarihe bakıldığında, güç dengelerindeki değişimlerin bu tarz rekabetlerle sık sık çalkantıya uğradığı görülür.

Milli bir destan olması sebebiyle, Türk tarihinin belgeler tarafından tamamen aydınlatılmadığı dönemlere ait bilgilerin bu eserde bulunması bakımından, Dede Korkut hem Türk tarihi hem de Türk kültürü için oldukça önemli bir yere sahiptir. Türklerin yaşadığı yerlerde içinde buldukları rekabetler sayesinde dış ilişkileri ve politikaları hakkında da bilgi sahibi olunur, bahsi geçen Türk beylerinin dönemin önemli yöneticileri olmaları açısından eski Türk topluluklarında yönetim anlayışı, iç hukuk ve toplumsal adaletin sağlanması gibi konularda bilgi verildiği için iç politika hakkında da değerli noktalara ulaşılır.

Her hikâyede bir Türk beyi veya oğlu, bir beyin akrabası üzerine olaylar kurulur. Karakter bir Türk beyi ise genellikle ava çıkılır, cenk edilir, dönüş yolunda başlarına bir bela gelir. Eğer karakter bir erkekse, kendini ispatlamak adına çıktığı yolculukta başına bir kaza gelir veya zorlukları aşarak övgü kazanır. Bu örnekler, Türklerdeki şan, şöhrat anlayışının nasıl gerçekleştiğini açık bir şekilde gösterir. Makam sahibi olmak, şöhrat kazanmak veya zenginleşmek isteyen bir Türk ya ava çıkmalı ya düşmanlara akın edip kan dökmeli ya da bazı zorlu mücadeleleri atlmalıdır. Her şekilde fiziksel bir çaba sarf edilmeli, savaşlar yapılmalıdır. Buradan, sosyal yaşantıda ve devlet yönetiminde önemli bir yer edinilebilmesi için insanların bunu bileklerinin hakkıyla almaları gerektiği görülür. O dönemlerde nüfus sayısının fazla olmaması sebebiyle çok büyük savaşlar gerçekleşmediğinden, bir Türk beyi yanına alacağı makul sayıda er ile büyük bir yağma yapıp başarı-lara ulaşabilmektedir. Aynı şekilde düşman da çeşitli saldırılar yaparak Türklerden esirler alabilmektedir.

Hikâyenin ana olaylarından birisi de budur. Esir alınan babasını, kardeşini, amcasını yıllar sonra öğrenerek maceraya atılan yiğitler bunu tamamıyla sevgiden dolayı yapmaktadır. Önlerine çıkartılan zorluğu bir kenara koymak yerine, üstesinden gelmek gibi bir zorunlulukları olduğu hissiyatı çok yaygındır. Kız alma meselelerinde karşılıklarına çıkarılan güçlü hayvanlarla dövüşmek için onca yolu kat etmeleri de bunu destekleyici niteliktedir. Ön planda önemli olan akraba sevgisi ve esir kurtarmak gibi görünse de arka planda bunun şöhrete gidebilmek için atılan bir adım olduğu gizlidir. Kahramanlık

yapmaktan çekinmemeleri dolayısıyla ölümden de korkmamaktadırlar. Ölseler de kahraman olarak öleceklerdir ve şöhratları yine de yayılacaktır. Türk tarihinde az sayı ile çok fazla düşmana karşı savaş kazanılmasının sebeplerinden biri de budur. Şöhret ve kahramanlığı elde etmek için savaşmayı, zorluklarla mücadele etmeyi kendilerine bir amaç edinmektedirler.

Dede Korkut hikâyelerinde Türklerin bahsedilen tek özelliği kahramanlıkları değildir. Hikâyelerin ana bölümünü oluşturan esir kurtarma veya kız alma meselelerinde anne-baba sevgisi ön plana çıkabilmekte ancak bazı durumlarda,

“Ana hakkı Tanrı hakkı olmamış olsaydı

Kara çelik öz kılıcımı çekeydim

Birdenbire güzel başını keseydim

Alca kanını yeryüzüne dökeydim ”

gibi ifadelere de yer verilir. Bu da ne kadar sevgiye yer olsa da aslında karakterlerin kahramanlıktan alıkonulmak istenildiği zamanlarda karakterin gözünün karardığını gösterir. Kahramanlık, savaşlar ve şöhrat, sevgiden üst bir kademede yer almaktadır.

Kahramanlıklardan başka, Türklerin misafirperverliğinden de önemli ölçüde bahsedilir. Sürekli düzenlenen ziyafetler, koyunlardan kara koç, develerden erkek deve, attan aygır kesilmesi misafirliğe verilen önemi vurgular. Misafirlere bu tarz cömertlikler yapılmasından kitap boyunca bahsedilmiştir. Zaten bir Türk beyi başı dara girdiğinde veya bir şey danışmak istediğinde diğer beyleri çağırarak istişare eder ve bu durum

çok sık gerçekleşir. Bu da Türklerde danışmaya verilen önemi gösterir.

Zamanın net olmayışı, verilen ipucular ışığında önemsiz kalmaktadır. Çünkü destanlar uzun bir zaman dilimi boyunca anlatılmış ve sonrasında yazıya geçirilmiştir. Oğuz zamanında gerçekleştiğini bildiğimiz olaylar, aynı zamanda İslamiyet'ten de sonrasındır. İslamiyet'in Türkler arasında yayılmaya başladığı dönemlerdeki Oğuz soyundan gelen Türk devletlerine bakıldığında aslında hikâyenin zamanı belirginleşmektedir.

Dede Korkut kitabı, Türklerdeki İslamiyet anlayışı hakkında oldukça fazla ipucu içermektedir. Her hikâye besmeleyle başlar, duayla biter. Dede Korkut adı verilen şahıs, dönemin evliyası sayılabilecek nitelikte maneviyata sahiptir. Sözlerine değer verilir, duaları kabul olur. Dede Korkut ön planda olmasına rağmen, hikâyedeki karakterler de dillerinden duayı ve salavatı düşürmemekte, zorda kaldıklarında yaratıcıya sığınmaktadırlar. Duaları vesilesiyle de zorlukları aşarak mutlu sona ulaşmaktadırlar.

Türk geleneğinde gök tanrı inancıyla birlikte gelen kut sistemi, Türklerin başlarında bulunan hana büyük bir bağlılıkla hareket etmelerini sağlamaktadır. Hikâyede dinleri İslamiyet olsa da topluma işlemiş bir bağlılık ile hanlarına saygı duymaktadırlar. Yapılan yağmalardan elde edilen gelirden -az da olsa çok da olsa- mutlaka bir miktar Bayındır Han'a da ayrılır. Hikâyeye boyunca Bayındır Han hüküm sürmektedir ve her bir hikâyede Türk beyleri birbiriyle çeşitli etkileşimlere girmektedir. Birbirlerine yardım ettikleri veya kendi içlerinde savaştıkları durumlar olsa da ölen birçok Türk beyine rağmen Bayındır Han'a hiçbir şey olmaz. Öte yandan Bayındır Han'ın aktif bir rolü de bulunmaz. Akin ve savaş için izinleri verir ancak hiçbirisine katılmaz, tüm mücadeleyi Türk beyleri gerçekleştirir.

Tahtı ele geçirme gibi bir istekleri olmayan Türk beyleri, yönetim masasında bir yer edinmek veya bu yeri korumak için mücadele vermektedirler. Yönetimde bir seçim söz konusu değildir, Türk beyleri ovalarını, çadırlarını, ocaklarını oğullarına bırakmaktadırlar. Bir diğer deyişle, Türklerde yönetim saltanat ile aktarılmakta, yiğitlik ile elde tutulmaktadır. Aynı şekilde bilek hakkı ile de elde edilebilmektedir.

Savaşların bu kadar ön planda tutulması, Türk milletinin günlük yaşantısında yer alıyor olması, Türklerin savaşçı yapısını gösterir.

Buldukları coğrafyada hayatta kalabilmeleri için sahip olmaları gereken bazı fiziksel özellikler vardır. İri yapı, kaslı, güçlü, zeki olarak nitelendirilen karakterler, fiziksel özelliklerinin yanında güçlü bir maneviyata da sahip olmalıdır.

Türk karakterlerin ela gözlü olarak nitelendiriliyor olması, Slav ırkına olan bir benzerliği ortaya çıkartmaktadır ve buradan da hikâyede bahsi geçen kavmin Kıpçaklar olabileceği konusunda da tahmin yürütülmesini gerekli kılar. Kıpçakların yaşadığı coğrafya bakımından Karadeniz civarında olmaları da bunu destekler çünkü Şöklü Melik de Karadeniz tarafında yaşayan bir tekfurdur. Hikâyede Tırabuzon'dan (Trabzon) kız alma merasimi de gerçekleştirilmiştir. Ancak bu tahmin, Kıpçaklar ile Oğuzların mücadele içerisinde olduklarından ve Kıpçakların atalarının Oğuzlar olmasa da Hunlara bağlı bir kavim olması sebebiyle güçsüz kalmaktadır. Yine de yakın coğrafyalarda yaşıyor olmaları ve hikâyelerin geç yazıya aktarılması, bu ayırımı ortadan kaldırabilecek güçtedir.

Dede Korkut kitabını edebî bir tarihsel belge olarak değerlendirmek mümkündür. İçinde çeşitli kurgusal olayların yanında tarihsel gerçekliklere de yer veriyor olması kitaba eğitici ve akıcı bir hava katmaktadır. Türk sosyal hayatı detaylıca işlenmekte, kültürel öğelere yer verilmektedir. Dönemin hukuki işleyişi hakkında da bilgi sahibi olunmasını sağlayan kitap o döneme ait bilinmezleri de ortaya çıkartır. ■

KAYNAKÇA

1. Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1998.

ŞİRSEL İLİŞKİLER

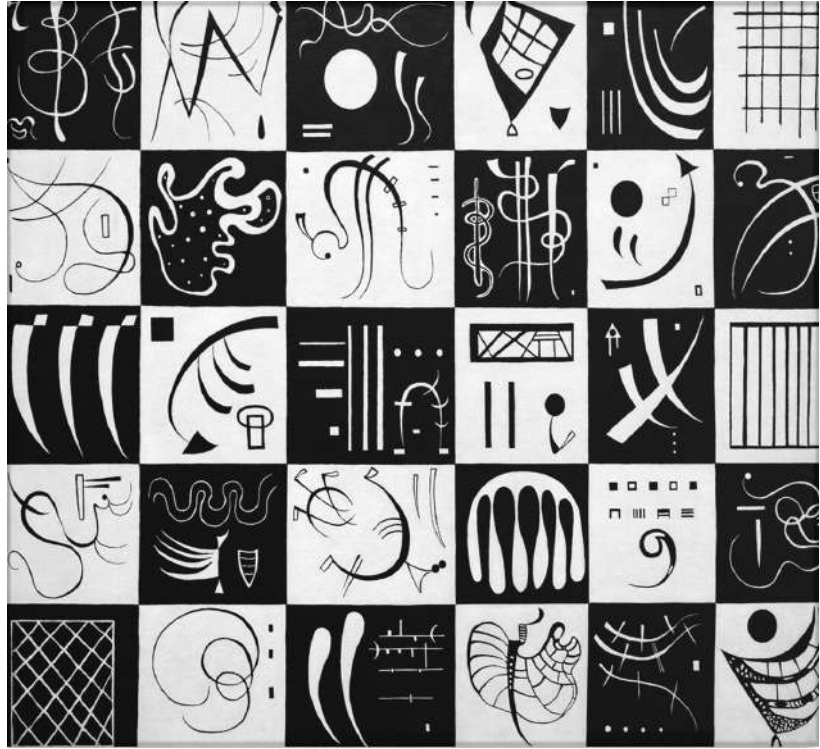
dönüm

Ay Sıla Çaloğlu

Toplum düzenler; düzen, toplumu etkiler. Tarih boyunca yapılacak bir incelemede görülecek en açık olgu budur ki toplum, savaşlar ve yaşamlardan, antlaşmalar ve ölümlere yol açan en büyük kurumdur. Elbette bu yargıyı ortaya attıktan sonra akla gelen birkaç soru hakkında düşünmek gerek, bunlardan birisi şudur: Bireyler midir topluma yön veren, yoksa toplum mudur bireyleri yönlendiren?

Bu soru üzerine düşmeden önce ideolojinin tanımını yapmakta fayda var. İdeoloji, Fransızca kökenli bir kelime olup idée (fikir) kökünden gelmektedir. Tüm kelime ise 'idéologie' biçiminde ilk olarak Antoine Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır. Kendisi, Aydınlanma Çağı aristokrat ve filozoflarından biri olmakla beraber, ideolojinin bilim dallarından biri olduğunu; yani bir "fikirlere bilimi"nin, fikiro-lojinin varlığını savunmuştur. Bununla beraber ideolojiyi en önemli bilim dalı olarak kabul etmiştir.

Ne var ki, geniş zamanda bakıldığında bu yargı haklı çıkmamış- en önemli bilim dalı olmak bir yana, bilim dalından farklı tutulup incelenmiştir. Mevzu bahis bu yargı belirttiğim gibi Aydınlanma Çağı'nda, yani henüz 18. yüzyılda ortaya atılmıştır. Ancak bu çağın bitişi ve 20. yüzyılın başlangıcı ideolo-

jinin anlamsal olarak biçim değiştirmesine sebep olmuştur. Dünya Savaşları sonrasında ortaya çıkan fikir akımları- ulusları, siyasal ve sosyal değişikliğe sürükleyen fikir akımları bunlar- ideoloji olarak gösterdi kendilerini ve böylece ideoloji, o dönemde, bir milletin tuttuğu değerleri ve bu değerlere dayalı düzeni, eylemleri kapsayan bir anlama sahip oldu.

Fakat elbette ideoloji o zamanlarda sadece ulusal bir düşünce sistemi değildi. Bunun için iki neden sayılabilir:

1- Ulusal bir yapıdan ziyade büyük-küçük kitleler tarafından benimsenen bir kurumdur ideoloji- yani sadece genelin sahip olduğu

bir düşünce akımı değil, küçük grupların savunabileceği fikirler topluluğu olabilir.

2- İdeoloji, sadece bir fikir akımı ya da düşünce sistemi gibi soyut yapıya sahip bir kurum olmakla kalmaz.

Bir değere/yargıya bağlı düşünceler tek başlarına çoğunluk tarafından savunulunca ideoloji olmaz, düşünceler topluluğu olarak kalırlar. İdeolojinin varlığından söz etmek için yapılan savunmanın inanmakla kalması, düşünce sisteminden davranış sistemine aktarılması gerekir. Yani eylem bütünlüğüne sahip olunması bu fikirleri tamamlar ve sonunda ideoloji baş gösterir. Tabii, ideoloji bağıntılı bir kavramdır ve bir ideolojiye sahip olmak demek; çevresel(siyasi, sosyal ve kültürel) faktörleri gözlemleyip içsel düşünceler oluşturmak- ve bunları yaşamak demektir. Yaşamak, yani davranış biçimi oturtturmak. Bu çevresel faktörler elbette aynı etkileri bırakmaz insanlarda ve içsel düşüncelerde çeşitlilik çoktur bu nedenle, sonuç olarak çoğunluk gerekmez bir ideolojiden bahsetmek için ve küçük bir grup bu faktörlerden yola çıkarak düşünceler oluşturup bir eylem sistemi ortaya çıkarabilir ve böylece tüm bu sistem ideoloji olarak çağırılır.

20. yüzyılda geliştirilen ideoloji tanımı günümüzdekinden pek farklı değildir, ne var ki, konuşmalarda yahut herhangi sözsözsel-davranışsal etkileşimde 'farklı' bir düşünceyle karşılaşıldığında bu düşünce 'ideolojik bir düşünce' sayılır ki bu doğru değildir. Günümüzde bir düşünce yapısının ideoloji sayılması için arkasında yatan siyasi sebepler de önem taşımaktadır. Siyasetle ilgili talepleri bulunmalıdır bu yapının ve siyasi iktidarı etkileyecek kapsamda olmalıdır- böylece sonunda, ideolojinin varlığından söz edilir.

Tüm bu açıklamanın sonunda yapılacak tanım ise, tarihin bizi getirdiği noktada, şu şekildedir: İdeoloji, birey davranışlarına yön veren, bağlı- inanç unsurlarına bağlı, siyasi, ekonomik ve sosyal isteklerde bulunan düşünce sistemidir.

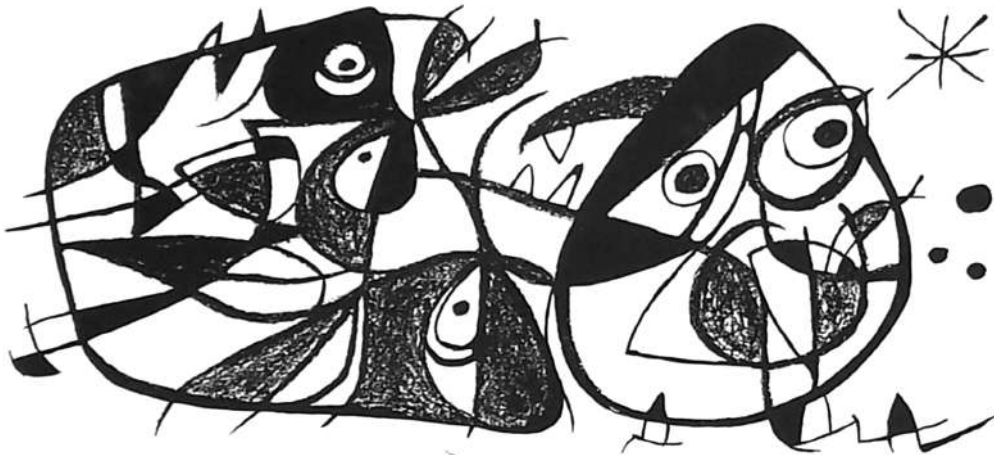
Sorumuza geri dönersek, bir birey tek başına toplumsal davranışlara yön veremez fakat toplumun- bireylerden oluşan çokluğun- özellikleri hakkında düşünerek yargılara varıp kendi davranışlarını düzenler ve diğer bireyleri etkiler. Büyük ölçüde yapılan etkiler ise toplumun davranışlarına yön verir. Yani cevap birey veya toplum gibi tek taraflı bir cevap olmaz, ancak bireyler arası ve toplum içi etkileşimler bir cevap olarak kabul edilebilir. Sonunda, toplum ideolojiler ürünüdür, denilebilir.

Sosyolojik araştırmaların en büyük aracı: Edebiyat, açık bir kaynaktır.

Toplumun anlamak kolay bir iş değildir, çıplak bir zihinle yapılan gözlem ise bize sadece öneri verir, gerçeği değil. Bu nedenle doğru yönlendirici bir gözlem için bilgi, bilgiyi kullanmak içinse bir alan gerekir. Burada karşımıza sosyoloji, yani toplum bilimi çıkar. Bu dalda çalışan kişiler ise, bahsedilen gözlemi yapan sosyologlardır.

Sosyoloji (toplum bilimi), toplum içinde farklı kesimlerde görülen toplumsal olayları, toplumsal kurumları, grupları, toplumsal ilişkileri, toplumsal yapı özelliklerini ve toplumsal yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır (Erkal, 1987: 11). [1]

Sosyolojide kullanılan yöntemlerden bahsetmektense sosyolog olmayan birini yönlendirebilecek yollardan bahsetmeyi uygun görüyorum. Bunun için sosyolojinin alt dal-

larından biri olan sanat toplum bilimini incelemek gerekir, daha sonra ise onun bir kolu olan edebiyat toplum bilimi.

Sanat toplum birimi, sanatı toplumsal bir olay olarak ele alır, bir yandan fizikî ve toplumsal unsurların sanat üzerindeki, bir yandan da sanatın toplum üzerindeki etkilerini kendisine konu edinir (Güllülü, a.g.e., 1). Sanatı anlamak ve değerlendirmekle değil, sanatı kullanarak başka alanlarda bilgi edinmekle meşgul olur (Moran, 72). [1]

Sanatın, kendiliğinden oluşmuş bir kurum olup olmadığı tartışılabilir, fakat insanların birbirleriyle ilişkileri sonucu şimdiki halini aldığı ve bu yüzden doğrudan toplum ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Bu da sanatı, toplumu incelemek için açık kaynak haline getiriyor. Sanat toplum biliminin amacı ise bu kaynağı yansıtılabilir şekilde kullanmaktır. Onun kollarından biri olan edebiyat toplum bilimi de farklı bir amaca sahip olmayıp, edebiyatın daha açık ve göze çarpan; dinlenilesi bir kaynak olduğunu savunan bir daldır.

Edebiyat, vasıta olarak toplumsal bir özellik taşıyan dili kullandığı için kökeninde toplumsal bir kurumdur. Sembollere başvurma yolu yahut vezin gibi geleneksel edebî unsurlar, nitelik bakımından toplumsal bir karakter taşırlar. Bunlar, ancak bir toplum içinde ortaya çıkabilen ölçüler ve yerleşmiş kurallardır (Wellekv., 1983: 122).

“Her edebi eserde hayat veya kültürün bir parçası görünür. Fakat kırık bir aynada da nasıl insanın çehresi gözükürse, bir mısra, bir beyit, bir atasözü, hatta küçük bir deyişte de insandan bir parça vardır.” [2]

Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı ve Türk Milletinin Kültürel Değerleri adlı raporunda Stendhal’in roman benzetmesinden yararlanmıştır. Bununla edebiyatın, hayatta ne varsa aynen yansıttığını göstermek istemiştir.

“Stendhal, romanı cadde üzerinde gezdirilen bir aynaya benzetmiştir. Çağdaş romancılar, eserlerinde umumiyetle hayatı aksettirmeyi gaye edinmişlerdir. Böyle olunca hayatta ne varsa, romana bunların hepsi girer. Hatta bir romanın güzelliği, aksettirdiği hayatın zenginliği ile ölçülür.”

Edebiyatın bütün kültür ve medeniyet unsurlarını içine alan bir ayna olduğunu söyleyen Mehmet Kaplan, incelendiğinde farklı dönemlere ait şiirlerden değişen toplum yapısının gözlemlenebileceğini de belirtmiştir. Böylece edebiyatın açıkça toplumu gözlemlemek ve insanları, hatta uluslararası ilişkileri

anlamak için kullanılabileceği göz önüne serilmiştir.

Toplum, ideoloji; edebiyat da toplum ürünüdür.

Toplum düzenler; düzen, toplumu etkiler. Tarih boyunca yapılan tüm incelemeler de toplum içi ilişkilerin çeşitli olaylara -savaşlara ve kuruluşlara, çöküşlere ve yeni bir millet adı altında toplanmaya yol açtığı görülmüştür. Bu toplum içi ilişkiler fikirlere dayanır, fikirler davranış biçimleri, davranış biçimleri talepleri getirir. Talepler artar ve tartışmaya açılır; sosyal değişiklikler olur, siyasal toplanmalar ve ekonomik krizler. Her dönem, tarih boyunca her dönem insanları etkilenir, çevrelerinden ve bu ilişkiler bütünlüğünden. Sonunda her bir dönem kendi ürününü oluşturur ve ortaya çıkan bir sonraki dönem için bırakılmış bir hediye oluşur, açık ve göze çarpan; dinlenilesi bir kaynak. Kim bilebilir, belki de tüm her şeyin sonucunda kalan, dizelerinde durup düşünemediğimiz şiirlerdir! ■

KAYNAKÇA:

[1]Yazıcı, Hasan, *Edebiyat Sosyolojisine Toplu Bir Bakış Sosyolojinin Tanımı ve Diğer İlimlerle İlişkisi*, DergiPark Dergisi, Sayı: 39, Ocak 2009.

[2]Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Ve Türk Milletinin Kültürel Değerleri*, Kültür ve Dil, Haziran 1982.

Heywood, Andrew, *Siyasî İdeolojiler-Bir Giriş*, çev: Ahmet Kemal vd. Ankara: Adres Yayınları, 2008.

Öztürk, Levent, *Aydınlanma Dönemi*, Mayıs 2015.

Woolard, A. Kathryn, Schiefellin, Bambi B., *Language Ideology*, Ekim 1994.

FOTOĞRAF

Odama aydınlatırken sarı, loş bir ışık;
Gördüklerim yüzünden kafam karmakarışık.
Gözüm, önünde bulunduğum tozlu bir rafta,
Aklım, rafta duran bir acayip fotoğrafta.
Fotoğraftaki tanımadığım insan yüzü
Kızdırdı beni, dilimdeki binlerce sözü
Tutamadım, Allah'ım sen bana sabır eyle;
Söyledim o insana, bitmek bilmez öfkeyle:
"Sıcaklığı gösterip bürünür tembel hale,
Yorgunluk bahanesiyle gezersin avare!"
"Üç günlük dünya, olur mu hiç böyle yaşamak?
Daimî çalışmak lazım, tembelliği bırak!"
"Seni eleştirecek daha var birçok konum,
Lakin ne yapayım? Ziyadesiyle yorgunum."
Neyse, hava da sıcaktı zaten; nisan ayı...
Tezce bıraktım rafa, elimdeki aynayı.

Buğra Mustafa Karahan

dönüm

CEZMİ HAKKINDA

Denizhan Özgan

Namik Kemal'in ölümsüz eseri olan "Cezmi", edebiyat tarihimizde yazılmış ilk tarihi romandır. En küçük ayrıntısına kadar anlatılmasına karşın sürükleyici bir anlatım tarzı vardır. Tanzimat Dönemi romanlarının klasik bir kusuru olan olay akışının kesilmesi ve okuyucuya hitap edilmesi bu romanda da mevcuttur. Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın yaşadığı zamanı, yani 16. Yüzyılın sonlarını anlatan kitabın konusu Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi Devleti arasındaki savaşlar ve saray entrikalarıdır. Bu entrikaların ve savaş kahramanlıklarının sıkça bahsedildiği kitap, tanrısal bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Konu olarak 16. Yüzyıl esas alınmışsa da Tanzimat Dönemindeki vatanseverlik mevcuttur. Ayrıca romantizm akımı da kitapta yoğun bir şekilde yer bulmuştur.

Coğrafi olarak olay örgüsünün başlangıcı Payitaht, yani İstanbul olmuştur. Olaylar İstanbul'dan sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve İran topraklarında cereyan etmiştir. Ayrıca Kırım Hanlığı da bu coğrafya değişiminde ara ara rol almıştır. Bu topraklarda farklı memleketler üzerinden birçok karakter karşımıza çıkmaktadır. Karakterlerden, karakterin kitaptaki etkinliğine göre bahsedilmiştir. Osmanlı kimliğiyle karşımıza çıkan başlıca karakterler, keskin zekâsı ve üstün diplomasisi sayesinde II. Selim zamanında da Kanuni ihtişamını devam ettirebilmiş ve devleti korumuş olan Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, askerlik ve savaş bilgileri bakımından üstün olan Dağıstan Beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa, başarıları nedeniyle başkomutanlık için düşünülen ancak kibri nedeniyle seçilmeyen Sinan Paşa, ağırbaşlılığı ve gerçekçi fikirlerinden ötürü savaşlar esnasında ordunun başkomutanı ilan edilen Mustafa Paşa, Sokullu'nun da akrabası olan ayrıca biniciliği ve cesaretiyle öne çıkan Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa, zamanının en usta binicisi olan baş şeyis Ferhat Ağa, saray mensubu ve ünlü bir şair olan Nev'i ve ana karakterimiz Cezmi'dir.

İran kimliğine sahip olan karakterler ise elli üç yıl tahtta kalmış olan Şah Tahmasb, kız kardeşi Perihan'ın desteğiyle Tahmasb'dan sonra tahta çıkan ve bir buçuk yıllık hükümdarlığında tabir caizse

ortalığa kök söktürmüş olan Şah II. İsmail, abisi tarafından rakip olarak görüldüğü için gözlerine mil çekirilen ve kör olduktan sonra hayattan elini eteğini çekip ülke yönetimini eşine ve kardeşine bırakmış olan Şah Muhammed Hüdabende, Şah Hüdabende'nin eşi ve aşırı ihtirasları yüzünden kendi ölümüne neden olmuş olan Begüm Şehriyar, Begüm Şehriyar'ın oğlu ve gözünü budaktan esirgemeyen savaş düşkünü genç bir komutan olan Hamza Mirza, devlet yönetiminde söz sahibi olan ve tecrübeleriyle devletin bekasını korumaya çalışan Vezir Mirza Süleyman, Dağıstan hâkimi ve Perihan'ın dayısı olan Şemhal, para karşılığı sarayda laf taşıyan Cafer ve Cezmi'nin para karşılığı kullandığı İran askeri Abbas'tır.

Kırım Hanlığından ise Cengiz töresini İslam birliğine tercih eden ve kardeşinden çekinen Mehmet Giray, abisinin varisi ve yakışıklılığıyla ün yapmış kılıç ehli bir komutan Adil Giray ve Şehriyar tarafından Kahkaha Kalesine hapsedilen ve en küçük kardeş olan Gazi Giray karşımıza çıkmaktadır.

Olaylar kısa bir anlatım olarak Çıldır'daki savaşla başlamış ve asıl olaylar buradan itibaren başlamıştır. Romanda Adil Giray-Perihan aşkı ve Şehriyar'ın yaptığı kötülükler anlatılmaktadır. Savaşlarda ortaya çıkan "cesaret, kahramanlık, vatanseverlik" duyguları belirgin bir şekilde öne çıkar. Romandaki kahramanlık konusu aşk, çaresizlik, hasretlik, kıskançlık, tutsaklık, cinsellik temalarıyla iç içe işlenmiştir. Türk askerlerinin gösterdikleri destansı kahramanlıklarla, Kırım Hanı'nın esir düşen kardeşi ile İran Şahı'nın kız kardeşi arasında yaşanan imkânsızlıklarla dolu bir aşk öyküsü Cezmi romanının temel kurgusunu oluşturmaktadır.

Genel olarak ana karakterimiz olan Cezmi'nin ve onun yakın çevresinin başından geçen olayların anlatıldığı kitap, romantizm akımını ve işlenen zamana oldukça güzel bir şekilde yedirilmiş olan vatanperverliği güzel bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca olay bağlantıları ve ilginç teferruatlarla olay örgüsü -her ne kadar teknik kusurlar olsa da- akıcı bir şekilde kurulmuş, kendisini okutan bir romandır. Türk romancılığını ve Namık Kemal'in dünyasını merak eden herkesin bu romanı okumasını tavsiye ederim. ■

ZİHİN

Uzaktan kesti ufku yine bir bıçak
Heybetiyle sağda solda üç beş koçak
Kulaklara çalınan karışık sesler
Koşuşmaktan yorgun kesilen nefesler
Yağmurun toprağa işleyen kokusu
Damlalardan kaçan kedinin korkusu
Zihnimin içinde oyun oynayanlar
Bunlardı o günden aklımda kalanlar

Ali Fuat Karaaslan

ÖLÜM IŞIĞA UZANMIŞ

dönüm

Hatice İpek Bülbül

Ince yüzlü, genç bir kadındı, önümdeki harabeden az önce kaldırılan. Onu tanı mıyordum ama güzel olduğuna eminim. Siyah, kısa saçları yüzünün ufak bir kısmını gizlemişti. Gözleri, ölüm kadar boş bakarken; elleri de bir o kadar soğuktu. Ve buradaki her şey gibi, ölüm kokuyordu.

"İntihar mı yoksa cinayet mi?" soruları dolaşıyordu etrafta. Bilmiyorlardı ki, her intihar aynı zamanda bir cinayettir. Tek farkı, katilin ve kurbanın aynı kişi olmasıdır. Gözlerimi kapatıyorum. Bir kız sesi yankılanıyor kulaklarımda: "Her şey için çok geç." Sigaramı yakıyorum. Yaklaşık dört saat önce yaşanmış olay, gece yarısı. Etraf hala karanlıkken, beni bu saatte yatağımdan kaldırıp buraya getiren kıza, hafif bir saygı duyuyorum. Ve onu selamlamaktan da çekinmiyorum. Ekipler (kendimi ekip-ten saymıyorum, ben sadece kendim istediğim için buradayım.) işlerini bitirmek üzereyken, daha yeni gelmişim. Yine de onu incelemek için fırsatım olmuştu. Beyaz bir tebeşirle işaretlenmiş, onun az önce bol bol dinlendiği yere çömeluyorum. Bana bir şeyler anlatmaya başlıyor:

"Tam gece yarısı çıktım evden. Biraz alkol almıştım ama sarhoş değildim. Yine de zihnim yerinde değildi. Hiç de olmamıştı zaten. Buraya gelmeyi planlamamıştım. Çıplak ayaklarımı takip ediyordum sadece. Yağmur yağıyordu, bense pijamalıydım. Soğuk etki etmiyordu. Göğsümdede tarif edilemez bir sızı vardı, o kadar. Şurada duran yıkıntının üzerine oturdum. Etrafı incelemeye başladım. Git gide gözlerim kararmaya başlamıştı. Anlamsızdı biliyorum. Hâlâ bir ışık aramak çok anlamsızdı. Hâlâ güneşli günler dilemek anlamsızdı. Hep yalnız başıma olmayı severdim. Ben, kendime yetiyordum çünkü. Ama uzun zaman önce ben de, kendimi terk etmişim. İstesem beni sevecek bir sürü insan bulabilirdim. Ama ne anlamı vardı ki? Önümde duran bu uçsuz bucaksız göl benimle konuşmaya başladı. Yapmam gereken şeyler vardı: kendimi keşfetmek, çiçek yetiştirmek, aşık olmak gibi... Aklınca beni yenmek istiyordu sanki bu göl. Ağlamaya başladım. Ne yaşamaya ne de ölmeye cesaretim vardı. Ama düşününce

hiç yaşamamış da sayılmazdım. Birkaç ufak aşk, birkaç şiir ve yalnız bir şehir geçti hayatımdan. Elimde parçalanmış bir sardunya vardı. Kokusu burnuma ulaşıp pembeliğini elime akıtana kadar hatırlamamıştım onu. Bu benim doğum günü hediyesi. Evet, bugün benim doğum günüm. Bu da erken verilmiş bir hediye. Diğer her şey gibi zamansızdı. Benim ölümüm de zamansız olacaktı. Doğum gününe bir saat kala, uyduruk bir kağıt parçasıyla buldum bunu. Ve sözümü tutmam lazım. Bir daha kimsenin beni bulamayacağı bir yere gitmeliyim. Yavaşça ayağa kalkıp, göle yaklaştım. Sanki az önce canımı yaktıma çalışmamış gibi dostça bakıyordu bana. Kendimi suya bıraktım yavaşça. Biri bağırırdı sanki. Ama ben duymadım. Her şey için çok geç."

Bana bunları anlattı, o. Bıraktığı sardunyanın, sağ kalan kısımlarını elime alıp kokladım. Ölüm kokmayan tek şeydi sanki. Onu, ölümü düşleyen kendim için bir hediye Kabul ettim. Her ölen insan beni daha çok bağlıyordu hayata. Bu işi bu yüzden yapıyordum sanırım. Her sohbetimde kendi sorunlarımı daha önemsiz görüyordum. Ve ne kadar korkak olduğumu hatırlatıyordum kendime.

Şimdiye kadarki yüzlerce ölüden beni en çok kendine çekene dikkatle bakmıştım. Beni neden bu kadar etkiledi bilmiyorum ama onun hayatını çok merak etmişim. Zaten genel olarak insanların geçmişlerini merak ederim. Bu seferki biraz fazla kaçmıştı sanki. Öyle ki, cenazesine gitmeyi planlamıştım. Onu tanıyan, seven ve sevmeyen herkesin gözlerini dikkatle incelemek için. Kızın geçmişini, onların gözleri ele vereceği için. Daha doğuştan ölmek için, acı çekmek için bu hayata konuk olan zavallılardan mıydı? Yoksa, gelip geçici dertlerle başa çıkamayan beceriksizlerden mi? Benim tahminim ilki yönündeydi. Çünkü bana söylediklerini her gün ben de düşünüyordum. Ve ben zavallılar grubundaydım. Benimle aynı kaderi paylaştığına inandığım bu kıza, mutlaka tanımalıydım. Düşündükçe kararım kesinleşti: O cenazeye gidecektim. ■

**Bu hikayede, Teoman'ın "Ölüm Işığa Uzanmış" adlı şarkısından ilham alınmıştır.*

MUHTEŞEM GATSBY

dönüm

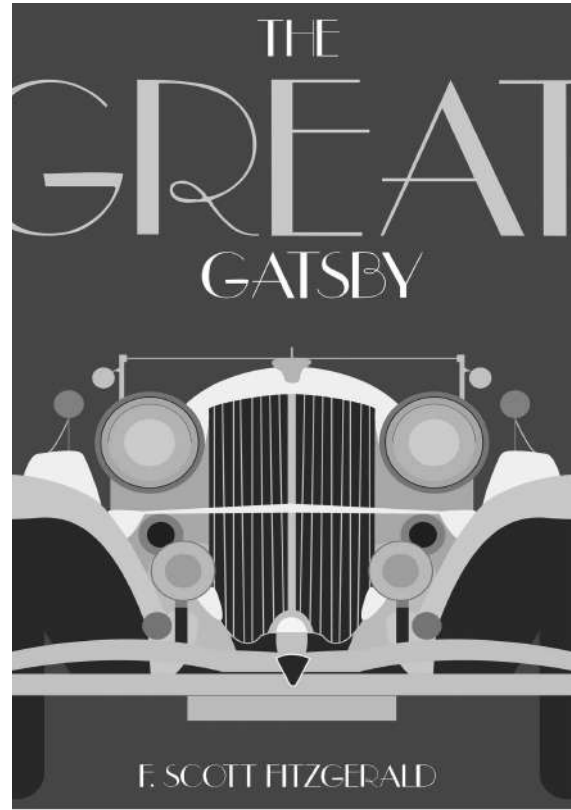
Umut Demirbaş

"Geçmişini geri getiremezsin!"

Jay Gatsby... Her akşam büyü ve gösterişli malikânesinde partiler veren genç ve yakışıklı bir adam, zenginliğinin nereden geldiği ise kimse tarafından bilinmemekte ve dedikodulara konu olmaktadır. Yoksul ve eğitimsiz bir aileden gelen Gatsby'nin amacı yeni ve tertemiz bir hayat kurmak ve ilk aşkı Daisy'ye kavuşmaktır.

F.Scott Fitzgerald, en başarılı romanı olan Muhteşem Gatsby'de 1920'li yılları ya da kendi tabiriyle "Caz Çağı"nın bütün özelliklerini yansıtıyor. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkan Amerika'da her şey yolunda gitmektedir. Günden güne büyüyen ekonomi, zengin kişi sayısının artmasına, verilen partilerin ve eğlence dozunun artmasına sebep olmuştur. Kahramanımız Jay Gatsby de savaş sonrası zenginlerden birisidir. Aslında her şeye saf ve temiz bir hayalle başlayan Gatsby hırsına yenik düşmüş güç, para ve intikam sarhoşu olmuştur. Daisy'nin kuzeni ve hikâyenin anlatıcısı olan Nick Carraway'le tanışmasından sonra Gatsby, hayallerine ulaşmasına çok az kaldığını düşünür. 5 sene önce savaş ve sınıf farkından dolayı ayrılan ikili için her şey hazırdır. Jay Gatsby uzun uğraşlarının sonunda elde ettiği serveti ve gücüyle Daisy'yi beklemektedir. Ama hiçbir şey Gatsby'nin beklediği gibi olmayacaktır.

Yaşadığı dönemi okuyucusuna bir ayna gibi gösteren Fitzgerald romanında Amerikan Rüyası'nı başarılı bir şekilde işlemiş. Çok masum bir hayal bile zaman geçtikçe amacından sapabilir ya da o amaç için en kirli işlere bile bulaşılabilir. Nitekim Gatsby'nin yaşadığı da tam olarak bu. Kitabın akıcılığı başlarda biraz yavaş olsa

da daha sonraları olayların gelişmesiyle anlatım akıcı bir seviyeye ulaşıyor. Fitzgerald kahramanların analizlerinde ve çevre betimlerinde oldukça iyi bir iş çıkarmış. Kitabın bana göre tek eksisi bazen olayların çok hızlı gelişmesi ve konudan konuya atlanması sebebiyle olayların tam olarak anlaşılabilmesi. Fitzgerald'ın başarılı anlatımı sayesinde olay sırasında karakterlerle beraber bütün duygu değişimlerini yaşadığınız ve Amerika'nın "Caz Çağı"nı dünyaya anlatan bu romanı mutlaka okumalısınız.■

UNUTULMAYAN: BANA ELLERİNİ VER

dönüm

Yağmur Akkaya

Yazar hikaye okunurken başlıktaki şarkının dinlenmesini tavsiye etmektedir.

Vapuru yakalamak için koşan Dimitri, önündeki pislik taşa takılıp düşünce martılar ona kıs kıs güldüler. Bugün yeni okuluna başlıyordu. Okulunun denizle iç içe olması heyecanını körüklüyordu. "Geç kaldı!" diye bağırdı martılardan bir tanesi, "Ah, evet! Kesinlikle geç kaldı!" diye sürdürdü bir öteki. "Hem de ne geç kalmak! Rezillik!" dedi başka bir martı yavaşça alçalarak. "Evet, evet! Rezillik! Hem de okulun ilk günü!" diyerek onayladı diğer iki martı. Bu söylenenlerin hepsi, özellikle de Dimitri gibi onurlu bir adama, çok ağır geldi. "Nankörler! Hepiniz nankörsünüz işte!" diye bağırdı onu takip eden martılara, artık çok da acele etmiyordu, sonuçta diğer vapur yarım saat kadar sonraydı. "Hem simidime dadanın, hem de onuruma. Çok fazlasınız!" diye son bir defa söylendi gökyüzüne ve yavaşça iskeleye yürüdü.

Kafası hiç boş durmuyor, sürekli başına gelebilecek senaryolar yazıyordu. O kadar düşünceli ve yavaştı ki iskeleye geldiğinde vapur da gelmişti. Vapurun açık ve iskeleye yakın tarafına oturdu, ceketinin cebindeki poşeti çıkardı, içinde ekmek kırıntıları vardı ve her zamanki minik serçeler onu orada bekliyorlardı. Her seferinde eline serçe sayısı kadar kırıntı alıp atıyordu, böylece hepsi aynı miktarda doyabiliyor diye düşünüyordu, gerçi işler pek de öyle olmuyor, en hızlı bitiren başkasının kırıntısına da dadanıyordu.

Dimitri birkaç saniye için daldığında serçelerden bir tanesi ona yanaşıp, "İyi misin Di-

mitri, bir de bu şıklık neden?" öteki daha ufak bir serçe de "Yeni okulunun ilk günü! Çok heyecanlı olmalı! Ayrıca onun kravatının aynısını takan birkaç oğlan girmede mi az önce vapura?" Dimitri'nin gözleri bu lafları duyunca birden hülyalardan arınıp canlandı, "Birkaç oğlan mı?! Nasıldılar? Ne ara gördün? Yukarı mı çıktılar acaba..." Minik serçe cevap vermeden Dimitri poşette kalkanları yere döktü ve içeri geçti, evet, belki vapurda kendisiyle aynı renk kravat takan birilerini aramak biraz garipti ama hem biraz heyecandan hem de korkudan içi kıpır kıpırdı. Vapurun içinde sıra sıra oturanların kravatlarına göz gezdirdi. İlk katta kimseyi bulamayınca heyecanı biraz daha arttı, eğer onları bulursa ne söyleyeceğini düşünüyordu. Belki sadece 'Merhaba, galiba aynı okula gidiyoruz.' dersem, yok yok, olmaz. Direk onları görünce biraz garip kaçır. En iyisi önlerine oturup onların bir şey demesini beklemek." diye düşündü.

İkinci katın da dış tarafına çıkıp etrafa bakınmaya başladığında birkaç gülüşme

duydu, hemen etrafına bakındı ve üç tane oğlan çocuğu sağ tarafta durup martılara simit atıyorlardı. "E iyi de oturmuyorlar." diye iç geçirdi Dimitri. Yanlarına yaklaşmaktan biraz çekinmişti. Ceplerini karıştırdı, belki unuttuğu bir parça ekme falan vardır diye umut etti. Olmadığını fark edince hızlıca içeri geçip, bir alt kattaki kantinden simit olmadığı için ayvalık tost aldı. Gerçekten de o nankörleri ayvalık tostuyla beslemek istemiyordu ama işte aklına başka bir şey de gelmiyordu. Yukarı hızlıca çıktı ve oğlanların bir iki metre uzağından ayvalık tostunu minik parçalara bölerek martılara attı, belki utancından belki de martılara kininden ötürü, birazcık martıları taşlarmışçasına atıyordu ayvalık tostunun parçalarını. Yanındaki oğlanlar da sesizleşmişti, yoksa ona mı bakıyorlardı? Dimitri sağına dönüp onlara bakmamaya çalıştı ve tost bölme devam etti. Tam o sırada oğlanlardan bir tanesi, "Şimdi sen martıları seviyor musun, yoksa öldürmeye mi çalışıyorsun?" diye güler yüzle sordu. Dimitri ya Türkçeyi unutmuştu ya da dilini yutmuştu. Birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra dört oğlan da tutamayıp gülmeye başladı. "Martıları çok da sevmem, ama simit yoktu kantinde." Oğlanlardan başka bir tanesi ona doğru yaklaşıp, "Ne demek martıları sevmem? Martıları sevmeyen insanı martılar da sevmez. Ben olsam aramı bozmazdım, her yerde kulakları var." Sonra biraz daha yaklaşıp fısıldarmışçasına "Çok da gevezeler zaten" dedi. Dimitri martılara bir bakış atıp, "Bilmez miyim, hem de ne gevezelik." deyip elinde kalan son tost parçasını daha nazikçe fırlattı ve oğlanlara daha dikkatlice baktı. Bir tanesinin açık kahverengi bukleleri ve kopkoyu gözleri vardı. Dimitri'den en fazla beş santim uzun olmalıydı, boynundaki kravatı eğri büğrü bağlanmıştı, ne çelimsiz ne de iriydi, hatta belki eğer kıyafetleri bu kadar kötü durumda olmasa üç oğlan arasında en yakışıklı olanın olduğu söylenebilirdi.

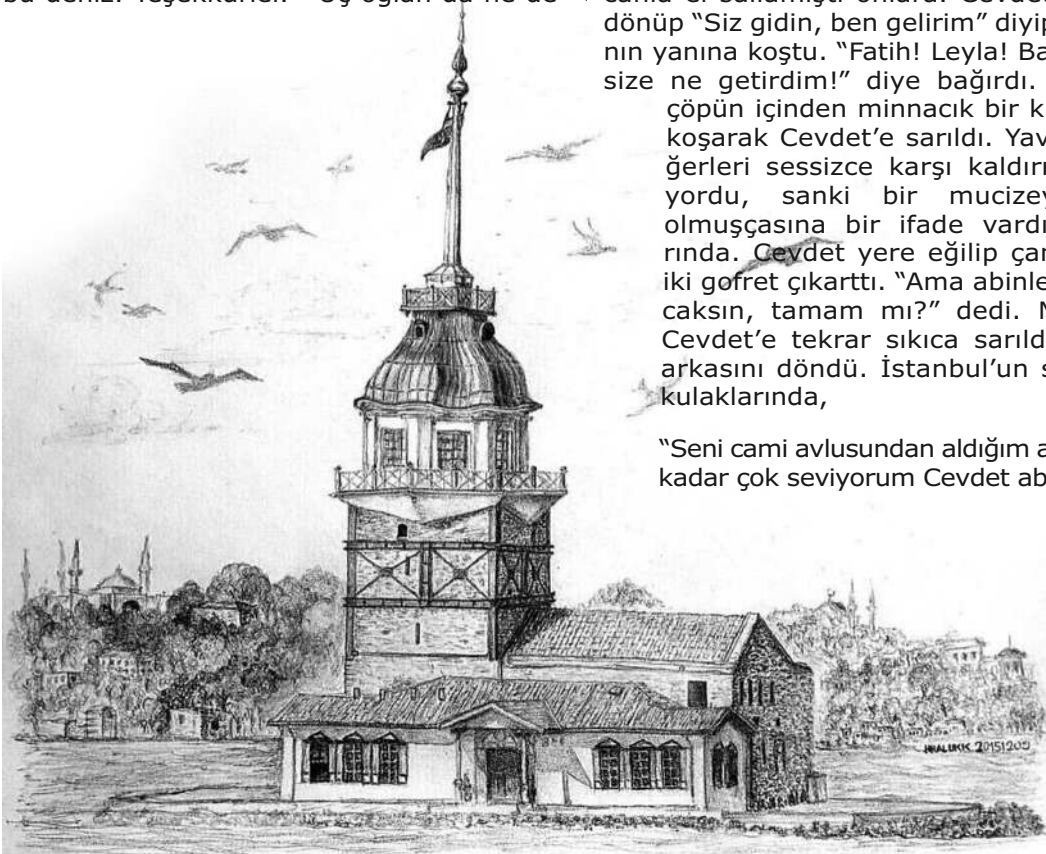
Martıları Dimitri gibi tanıyan diğer oğlan ise, koyu kahverengi ve dalgalı saçlara sahipti, gözleri ise yemyeşildi, hatta Dimitri gözlerine biraz uzun bakmıştı ki oğlan bakışlarını başka bir yere çevirdi. Oğlanın suratında az da olsa göze çarpan çilleri, ona sanki hikaye kitaplarından çıkmış bir hava veriyordu, kıyafetleri öteki oğlanlara kıyasla aşırı temiz ve güzeldi. Diğer oğlan ise kısa kesilmiş sarı saçlara ve bal rengi gözlere sahipti, teni hepsinin arasında en açık olan oydu ve diğer hepsinden daha soğuk bir görünüme sahipti. "Eee, peki senin adın ne?" diye sordu yeşil gözlü olan. "Şey, benim adım Dimitri." Oğlan

kafasını biraz sola yatırdı sonra da "Aa, Rum musun? Yunanca biliyor musun?" Dimitri iki saniye boş gözlerle oğlana baktı. Sonra da soruları komik bulup güldü, "Evet, ve gene evet. Peki sizin adınız?" Kıvrıkcık saçlı olan öne çıkıp, "Ben Cevdet, yeşil gözlü arkadaşımız Yavuz ve ilk başta sanki seni öldürcekmiş gibi gözükten sarışın da Engin." Dimitri el sıkışmak için elini uzattığında Cevdet elini kendine çekip Dimitri'ye sıkıca sarıldı. "O ne öyle, gören de sanır yabancıyız. Aynı okula gidiyoruz işte, ne bu samimiyetsizlik Allah Allah." diyerek sitem etti. Dimitri, Engin'e doğru yanaştı, pek de emin değildi sarılsa mıydı yoksa elini mi sıkıyordu şimdi? O bunları düşünürken Engin hafifçe gülümseyip sarıldı. Birden yumuşamıştı ve sakince "Uzun yoldan geldim, çok yorgunum. Kusuma bakma." dedi. Dimitri bunları duyunca rahatlamıştı "Nereden geldin ki?" diye sordu; "Kars" cevabını aldığında çok şaşırıldı. Haritada göster deseler Kars'ı gösteremezdi belki ama bayağı doğuda olduğunu biliyordu. "Siz nerelisiniz?" diye sordu öteki oğlanlara ve ilk cevabı gene Cevdet'ten aldı. "Ben İstanbul ama şu zengin arkadaş Münşen'den gelmiş." Yavuz güldü ve "München, Münşen değil ayrıca sadece beş sene kaldık orda. Ben İzmir'de yaşadım on sene boyunca. Babamın işi gereği kalmışız sanırım, ayrıca orası hakkında tek tük şeyler hatırlıyorum. İzmir daha güzel zaten, peki sen nerelisin? Yani tamam iyi güzel Rum'sun da bir yerden gelme bir Rum'sun herhalde." Dimitri yere bakıp gülümsedi, "Yedi sülalem de İstanbullu. İstanbul'dan gelme ve kalma bir Rum'um sanırım." "Yok be, kesin Atinalı falansınızdır ama bilmiyorsunuzdur." Dimitri yunan aksanı yaparak "Abi vallahi İstanbulluyuz." diye dalga geçti ve vapurdan arkalarında kalmış Kadıköy'e bir göz attı. "Hem de en güzelinden, Moda'da bir yalıda geçti tüm çocukluğum. O yüzden tam İstanbullu sayılmam da Modalı sayılırım." O sırada Cevdet atlayıp "E tek İstanbullu benim o zaman, İstanbul'un her kuytu köşesini bilirim. Muhtemelen her semtinde yaşamışım!" dedi hava atarcasına. Engin sessizce gülümseyip "Bir de Yavuz'a zengin diyordun. Onca eviniz varmış oysaki." diye laf attı. Dimitri sanki Cevdet'in bozulduğunu görür gibi oldu bir an ama çok üstünde durmadı. O sırada vapur, Dimitri'nin dedesinin ince belli çayındaki gibi bir dumanla kız kulesinin önünden geçti. Engin, rüyalı gözleriyle kuleyi baştan aşağı süzüp arkadaşlarına dönüp, "Ne kadar zarıfmış acaba içi nasıldır?" diye sordu ve bunun üzerine dört oğlan birkaç saniye süren bir sessizlikle Kız Kulesi'ne gitmeye anlaşmış olmuşlardı. Uzunca mavi Boğaz'ı süzdü dört

oğlan, daha önce görmüş olanlar bile ilk defa görmüşçesine dalmış bir şekilde dalgalarda kaybolmuş, akıntıyla sürüklenmişti. Her saniye Boğaz'ın farklı detaylarını, farklı girinti ve çıkıntılarını fark ediyorlardı. "Siz birbirinizi nasıl buldunuz?" diyerek sessizliği bozdu Dimitri, Cevdet kolunu onun omzuna atıp uzunca bir süre suratına bakıp kıkırdadı. "Kravat." Dimitri'nin yüzünde hafif bir gülümseme belirmişti, yaptığı en unutulmaz vapur yolculuğuydu bu. Yolculuğun geri kalanı sessiz ama huzurlu geçti, hepsinin içini hafif bir aitlik kaplamıştı. Hepsi de sanki olmaları gereken yer buymuş gibi hissediyordu. Engin kendinden pek memnun bir yüz ifadesiyle yere bakıp kendi kendine gülümsüyordu. "Ne o bakışlar öyle?" diye yokladı Yavuz. "Daha önce hiç deniz görmemişim." dedi arkasını dönüp vapura girenleri izleyerek. "Anlamıyorum, bir tek bana mı güzel bu deniz? Siz niye etkilenmediniz?" Cevdet hemen üstüne alınıp, "Aa, ne demek! Nasıl etkilenmeyelim? Herkese nasip olmaz ki böyle bir deniz görmek." dedi. Engin gözlerini kapayıp, martıların çığlıklarını ve denizin dalgalarını dinledi, tuzlu havayı içine çekip "İstanbul'u sizin sayenizde hissedebildim, eminim tek başıma olsaydım bu kadar canlı ve içten gelmezdi bu deniz. Teşekkürler." Üç oğlan da ne de-

meleri gerektiğinden emin değildi, Dimitri "Bir şey değil." dedi emin olamayarak. Yavuz kolunu Engin'in omzuna attı ve "Çok doğru dedin! Ama, İzmir'in denizi daha güzel." Sonra kafasını Cevdet'e döndürüp "Ayrıca gevreği de daha güzel." dedi inatçı bir bakışla. Cevdet tek elini Yavuz'dan utanmış bir biçimde alnına götürüp "Of, şu İzmir fanatikliği nasıl geçer?" diye sordu Dimitri'ye fısıldayarak. "Geçmez geçmez." diye cevap verdi Dimitri, Cevdet'in sırtını sıvazlayarak. Dört oğlan kol kola yürüdü Çırağan Caddesi'ni. Upuzun ağaçlar, adeta caddeye güneş yüzü göstermiyordu; Pek de hoştu bu ağaçların altında yürümek. Dimitri'nin hayatı çoğunlukla penceresinden gördüğü deniz ve bahçelerindeki, Çırağan'daki ağaçlarla kıyaslanamayacak uzunlukta, çam ağacından ibaretti. Şimdi İstanbul'u birden gelen bir soğuk rüzgar gibi iliklerinde hissetmiş, gözleri birden açılmıştı. Bunları yaşadığı için şükür duyuyordu. Yıldız Parkı'nı geçerken karşı kaldırımda bir çocuk kağıt arıyordu çöpün içinde, Yavuz, biraz rahatsız bir şekilde, hızlı hızlı yürümeye başlamıştı, Engin ve Dimitri onun varlığını hissetmemiş, görmüş olsalar da farklı bir tavır sergilememişti ki kir pas içinde çöpten başını kaldırmış oğlan birden kocaman gülümseyip heyecanla el sallamıştı onlara. Cevdet o tarafa dönüp "Siz gidin, ben gelirim" diyip oğlanların yanına koştu. "Fatih! Leyla! Bakın bakın size ne getirdim!" diye bağırdı. O sırada çöpün içinden minnacık bir kız çıktı ve koşarak Cevdet'e sarıldı. Yavuz ve diğerleri sessizce karşı kaldırımda izliyordu, sanki bir mucizeye tanık olmuşçasına bir ifade vardı suratlarında. Cevdet yere eğilip çantasından iki gofret çıkarttı. "Ama abinle paylaşacaksın, tamam mı?" dedi. Minik kız, Cevdet'e tekrar sıkıca sarıldı, Cevdet arkasını döndü. İstanbul'un sesi vardı kulaklarında,

"Seni cami avlusundan aldığım ayakkabım kadar çok seviyorum Cevdet abi!"

BROUILLARD

Havada bir kasım ayazı
Yüreğim ateş yangın
Ne?
Boğaz Köprüsü mü kaybolmuş?
Yoksa yutmuş mu onu Boğaz'daki dev?
Hani ya güzel peri?
Yoksa çalmış mı onu kurnaz tilki?
Ama Boğaz'ın yok mu idi koruyucuları
Ki onlar denizcilerce selamlanır her geçişte
Emanettir onlara Bosfor dört koldan
Hayır köprü burada
Gömülü bir sise
"Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı munannid,
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid."
Yok yok arta kalmış değil o
Kırk kocadan
Belki iki
Belki üç
Ama fark eder mi kaç kocadan kaldığı
Ama her güzel güzel midir?
Peki ya güzel nedir?
Bir sanat eseri, geleceğe bırakılmış bir miras?
Yoksa bir kadın eseri mi?
Sen?
İyisin, güzelsin, biraz da aydınlık

Buğra Güneysu

DİVAN İLE HALK EDEBİYATINDAKİ AŞK TASAVVURLARINI PLATONCU DÜŞÜNCE ÜZERİNDEN İNCELEME

dönüm

Hatice Zeynep Göktürk

Öz

Milattan önce 5. yüzyılda Apollon'daki Delphi Tapınağı'nın girişine kazınmış olan Sokrates'in sözü "Nosce te ipsum / Kendini bil" ile milattan sonra 13. yüzyılda Anadolu'da yetişmiş bir derviş olan Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendin bilmezsen / Ya nice okumaktır" dizelerinin okuyucuya hissettirdiği birbirine yakınlık hissi, sade bir tesadüften uzaktır. İnsanın iç çatışmasının sosyal çatışmalarına ağır bastığı dönemlerde kendisine sıkça sorduğu "Ben kimim?" sorusunun birçok farklı boyuttan ele alınarak verilen yanıtlarının kendi içinde bir harmonisi olduğunu sezen ilk kimdir bilemeyiz ama kendisinden çok uzak coğrafyalarda kendi gibi düşünen, aynı sorulara cevap arayan kimseler olduğunu bilmeden bu uyumu yakalayan yüzlerce parlak zihnin 21. yüzyıla bıraktığı ortak miras, tinsel zeka ile kalem gücünü kendiliğinden harmanladı ve edebiyat-felsefe kompoziti yeni ve son derece derin bir disiplin yaratarak keşfedilmeyi bekledi.

Bu çalışmada, insanoğlunun düşünce serüveninin kronolojik ışığında, bu yeni disiplinin ilerleyişine mercek tutulmuş ve Yunan ile Anadolu-İran coğrafyasındaki yansımaları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

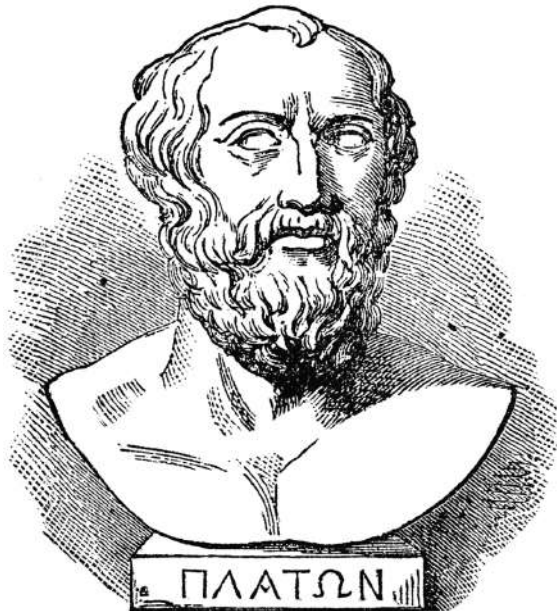
1-ESKİ YUNAN'DA YARATILIŞ HİKAYELERİ VE AŞKIN YORUMU

Evrenin bir başlangıcının olduğu düşüncesi, 6. yüzyıl Yunan toplumu için yeni olma özelliği taşııyordu. Çok tanrılı inanca sahip Greklere göre tüm varlık zincirini tetikleyen bir ilk adım, bir "ilk devindirici" vardı ve ilk çarkı O döndürerek sistemi harekete geçirmişti. Bu ilk oluşumdan sonraki süreçte ise "yardımcıları" devreye girmiş ve sistem işle-

yip evren karmaşıklaştıkça Tanrılar görevleri kendi aralarında paylaşmışlardı.

Zamanla halk içinde iyice benimsenen bu fikre yeni bir bakış açısı getiren ilk isim, Atina sokaklarında ve pazarlarında dolaşarak günlük işlerle meşgul insanlara derin sorularla sorgulatmayı görev bilen Sokrates oldu. Atina'yı tembel bir ata benzetip kendini de atın bilincini uyanık tutabilmek için onu sürekli ısırarak bir at sineği olarak tasvir eden Sokrates'in sonu, "gençleri yozlaştırmak" suçu ile idam olsa da, fikirleri bu top-rakları terk edecek gibi görünmüyordu.

Sokrates'in yaratan-yaratılan bağlamında kurduğu ilişki, o güne kadar gelinen noktanın çok ötesindeydi: Sokrates, insan yaratılışında bir fazilet (wisdom) olduğunu ileri sürüyordu ki bu düşünce tek tanrılı dinlerin felsefesine oldukça yakındı. Sokrates'e göre

insana, yaratıldığında evrenin bilgisi öğretilmişti; insan, Doğu dilindeki bire bir karşılığı "hikmet" olan ilahi bir tecelliyle donanmıştı. Bu ilahi tecelli, gelmiş geçmiş tüm yaratılmışları ve daha da ötesinde, yaratana tanımakla açıklanabilen, mistik bir özellikti. Zamanla yeryüzü hayatına karışan insan ise bu "erdem"i unutmuş, kaybetmişti. Düşünme ve araştırma sahasına girdiği zaman bulduğu her veri ise onun için yeni bir bilgi değil, yalnızca bir anımsama anlamı taşıyordu. Dolayısıyla insanın "bilgi"nin özüne sahipken bunu unutmasıyla başlayan dünya hayatı; onun için kaybettiklerini bulma anlamı taşıyan, ona geçişini, başlangıcını hatırlatan bir mana kazanıyordu. Bir ebeğin oğlu olan Sokrates'in halktan insanları düşünmeye iten tutumları, bu şekilde anlam kazanıyordu.

"...Birçok kere yeniden doğan ölmez ruh, yer yüzünde ve Hades'te her şeyi görmüş olduğundan, öğrenmediği hiçbir şeyi kalmaz. O halde de onun, erdemle başka şeyler üzerinde önceden edindiği bilgilerin anılarını saklamış olması şaşılacak bir şey değildir. Tabiatın her yanı birbirine bağlı olduğu için, ruh da her şeyi öğrenmiş olduğundan, bir tek şeyi anımsamakla (insanların öğrenme dedikleri budur) insan, bütün öteki şeyleri bulur; yalnız, bunun için, cesaretli ve azimli olmak gerek. Çünkü araştırma ve öğrenme, anımsamadan başka bir şey değildir." (Menon, Platon)

Platon, Sokrates'in baldıran zehri içmeye mahkum edildiği vakit henüz 29 yaşında olan umut dolu öğrencisi ise hocasının fikirlerini eksik buluyordu. Bunun yanında Sokrates tanrısal sesler duyduğunu söylediği zaman, hocasının birikimiyle açıklanamayan bu duruma buna rağmen inanan birkaç kişiden biriydi.

Platon için yaratılmış her varlık, o varlığın yaratıcının katındaki karşılığında izler taşıyordu ve bu izleri her varlığın ötesinde, o varlığa anlam veren, özellikli ve değerli kılan bir biçim, bir idea olarak adlandırdı. Bir kurabiye kalıbından çıkan her hamurun aynı şekle sahip olması gibi, aynı ideaya sahip varlık-

lar da benzer özelliklere sahip oluyordu. Sokrates her kedinin bir şekilde birbirine benzemesini bu şekilde açıklayabiliyordu, fakat idealar tamamen soyut kavramlar olduğu için duyular onları tespit etmede her zaman yeterli olmuyordu. Bir kedinin uysal ve narin hareketlerinin karşılığı olan güzellik ideası ne gözle ne de kulakla algılanabilir bir durumdu zira; Platon, duyuların ötesinde, yalnızca aklın ve kalbin kabul edebildiği bir idealar dünyasına inanıyordu.

Sokrates'in hayatın başlangıcı ve insanın erdemine dair fikirlerini öğrencisi de benimsemekte ve insanın bedensel varlığının ötesinde, idealar dünyasına ait olan bir ruha sahip olduğuna inanmaktadır. Dahası Platon, insanın doğadaki varlıkları (görüngüleri) gördükçe, yansıması oldukları ebedi biçim ve ideaları hatırlayıp bunlara karşı bir özlem duyduğunu ifade etmiş, bu duygu durumunu erôs olarak adlandırmıştır.

Erôs kelimesi Yunanca, sevgi, anlamına gelirken bir diğer taraftan, soru sormak, anlamına gelen erôtan fiiliyle olan etimolojik benzerliği dikkat çekicidir. Platon'un Sokrates üzerinden "Hakkında bir şey bildiğimi her zaman söylediğim tek şey aşktır." (Symposion) sözlerini destekler nitelikte, Lysis ile Symposion eserlerinde aşkı sorgulamış, doğru soruları sorarak bu gizemli duyguyu deşifre edebileceğimizi söylemiştir.

Platon'un aşk kavramı, idealar dünyası ışığında şekillenen bir bütüncül yapıya sahiptir. Platon'a göre aşk, mutlak güzelliğin tanımı olan bir ideanın yeryüzündeki yansıması, insanda kendisine uyandırdığı hasrettir. Mutlak güzelliği idealar dünyasında tatmış olan ruh, dünyaya geldiği zaman bunun hasretiyle yanar ve doğada gördüğü gölgeleriyle avunur. Bu noktada Symposion'da Platon, güzelliğin

özüne, mutlak güzelliğe (auto tu kalon) giden süreci incelemiştir. Şölen (Symposion) diyalogu, seçkin bir topluluğun sevgi üzerine konuştukları, tartıştıkları bir diyalogdur. Symposion sözcük olarak bir konuşma, söyleşme, tartışma biçimi olduğu için diyalogda tek bir görüşün açıklanması ve temellendirilmesi yapılmaz; birçok görüş bir arada, tartışma içinde sergilenir. Diyaloga asıl karakterini kazandıran, Sokrates'in, "Sevgi üzerine ne biliyorsam, ondan öğrendim." dediği Mantineialı Diotima'nın görüşleridir. Diotima şöleninde yoktur, Sokrates onunla daha önce arasında geçen konuşmaları nakleder. Nakledilen konuşmalarda Sokrates, kendisine sevginin ne olduğunu soran Diotima'ya sevginin güzellik sevgisi, güzelliğin sevgisi olduğunu söyleyerek cevap verir (Platon, 1995; 55). Böylece, sevginin ve sevgiden meydana gelen aşkın açıklanması konusunda kendisiyle ilgi kurulan ilk kavram güzellik olur. Sevgi, güzelliğin dışında düşünülemez. Eserde sevginin kılavuzluğunda, görelî güzellik, (pros ti kalo) aşamasından başlayan süreç, sırası ile düşünce, eylem ve bilgi güzelliklerinden geçerek güzelliğin özüne, yani auto tu kalon'a kavuşur. Bu basamaklı süreç ile Platon, sevginin ve aşkın insanı olgunlaştıran, zaman ve sabır gerektiren duygular olduğunu ortaya koyar.

2-TASAVVUF FELSEFESİNDE İNSANIN HİKMETİ VE AŞKIN FAZİLETİ

7. yüzyılın ilk yarısında indirilmeye ilk başlandığı günden itibaren bir asır geçmeden evvel dünya sosyolojisini ve politikasını etkileme gücüne ulaşan İslam dininin kelime anlamı barıştır. İndirildiği yarımada'daki Cahiliyye Devri'ni sona erdirmesinin yanı sıra, tasavvuf felsefesini ortaya çıkaran etmen dahi yine bir anlaşmazlığı sona erdirmeye, yollarını sarma girişimi olmuştur.

13. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin dağılışı ve Moğol istilalarıyla birlikte Anadolu'nun düzeni tamamen bozulmuş, insanlar temel ihtiyaçlarını dahi göremeyecek duruma gelmişlerdir. Halkın hayata tutunmak ve yaşamı anlamlı kılmak için din kaçınılmaz motivasyonu olmuştur; fakat dönemin başıbozukluğundan faydalanarak egemenliklerini güçlendirip büyümek isteyen beyliklerin şeriatı devletlerinin esaslarından sayması ve kendilerini güçlü kılmak için kullanması, halkın ötekileştirilmesine neden olmuştur. Din adamları adına ağır vergilerin toplanması insanları şeriatından uzaklaştırmaya başlamıştır. Bir diğer taraftan felsefesinde insana önem vermek, Tanrının insan üzerinde bir yansıması olduğuna inanıp onu

eşref-i mahluk (yaratılanların en hayırlısı) olarak görmek yatan tasavvuf inancı, korkuya karşı sevgiyi, hoşgörüyü, bağışlamayı, ve en önemlisi, insanın zaten elde edemedikleri şeyleri özlememenin üstünlüğünü savunur. İnsanın zaten elde edemediği ve edemeyeceği şeylere ruhen bağımlı yaşaması ve ihtiyaç duymaya devam etmesi, arkasından üzülmeye tabusunu yıkmak, tasavvufun en büyük başarısı olmuştur; böylece insanlar dünyevi zevk beklentisinden ellerini tamamen çekip yüzlerini Tanrı'ya dönmüş, ona ulaşmanın yoluna düşerek öbür dünyanın mutluluğuna bağlanmışlardır. Tasavvufun ilerleyen basamaklarında ise ahiret kavramı ile de ilişkisini kesen mutasavvıfın asıl amacı tamamen Tanrıya (Rab-bine) ulaşmak, ona yaklaşmak halini alır.

Tasavvuf felsefesine göre evren tek bir varlıktır. Var olan yalnızca Rab'dır ve Rab, ezeli ve ebedi, zaman ve mekandan da münezzehtir. Bu tek varlık Vücut-i Mutlak olarak adlandırılır. Vücut-ı Mutlak yaratılmış bütün güzellikleri ve iyilikleri içerir ve hiçbir yaratığı kendisinden bağımsız değildir.

Her güzellik, zıttı olduğu sürece değerlidir. Sağlık, hastalık olmasa; zarafet, çirkinlik olmasa bir anlam ifade edemez, bunun sebebi her niteliğin değerini ölçecek bir referansa sahip olma ihtiyacıdır. Karşınızdaki insanın zayıf olduğuna, şişman birinin nasıl göründüğünü bilmeden karar vermeniz mümkün değildir: Tasavvuf inancına göre Rab, güzelliğinin tecellisini görmek için yokluğa bakıp "Ol!" emrini verdi, ve böylece Adem-i Mut-

lak, yani yaratılmışlar meydana geldi. Evren, yani Adem-i Mutlak; Rabbin, yani Vücut-i Mutlak'ın görüntüsünden bir yansıma olarak yaratıldı. Rabb'in görüntüsünden bir parça olarak yaratılan bu evrendeki kötülük ise, Vücut-ı Mutlak'ın güzellikleriyle birlikte Adem-i Mutlak'ın özelliklerini bir arada taşır. İşte yaratılmışlarla Rabb'in arasındaki fark budur. Rab, yalnızca iyilik ve güzellik gibi sonsuzdan gelip sonsuza giden ilahi özellikleri taşır. Adem-i Mahluk ise bu ilahi niteliklerin yansımalarıyla beraber kötülük, çirkinlik gibi geçici ve hayali birtakım özelliklere de sahiptir. Bunlar gerçek, faziletli ve Rabbe ait olan niteliklerin belirip ayırt edilmesi için geçici olarak yaratılmışlardır; bu yüzden ki 10. yüzyılda idam edilen Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-Hak! / Ben Rabb'im!" nidasında, aslında zahiri sıfatlardan arınmış, şirkten uzak halis bir anlam vardır.

Evrende, dünyada, insanda kalıcı varlık nitelikleriyle geçici yokluk nitelikleri birlikte bulduklarına göre, insan kalıcı niteliklere sarılıp geçici niteliklerden arınmaya çalışmalıdır, ancak bu şekilde kalıcı niteliklerin asıl sahibine, kendisine varabilir. İnsanın yeryüzündeki kötülüklerden, çirkinliklerden arınması, nefsini yenerek benliğini öldürmesiyle, kendisini Tanrısal aşka vermesiyle sağlanabilir; bu yapıldığında görülecektir ki Rab insanın içindedir: "Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf Suresi-16) Ama bu hiçbir zaman dünyayı önemsememek anlamına gelmez: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma." (Kasas Suresi-77) Dünya Rabbin görüntüsüdür, dünyadaki iyilikler ve güzellikler Rab nitelikleridir. O; kullarının, yarattıkları içinde daima bir güzellik arayışında olmalarını, kendisini farketmelerini ve üzerinde düşünmelerini ister, bu yüzden kitabında birçok farklı yerde "Ey akıl sahipleri!"

diye seslenip "Hiç düşünmez misiniz?" diye uyarır.

Tanrısal aşka giden yolda mecazi aşkın, yani insana duyulan aşkın da bir yeri ve önemi vardır, fakat bu aşkla fazla oyalanmak yolun sonunu geciktirebilir. İnsansal aşk, ilahi aşk yolunda geçilmesi gereken bir köprü niteliğindedir; o köprü geçilince yolcunun gözleri açılır, Tanrısal aşkın ışığında gerçeğe ulaşır. Artık ne yana baksa Tanrı'nın güzelliğini görür, her yanı Tanrı ile kuşatılmıştır. Ve gözleri kendine çevirir, orada da Tanrı vardır. Artık insan bu noktada Tanrı'nın varlığında erimştir.

3- DİVAN İLE HALK EDEBİYATINDA AŞK MOTİFİ

İslam coğrafyasında Platoncu felsefenin etkisi, tasavvuf felsefesinde edebiyatında son derece baskındır. Varlığın tinsel bütünlüğü fikri tasavvufta Vücut-i Mutlak başlığında toplanmış, 13. yüzyılda başladığı dönemde halk edebiyatında büyük izler bırakmıştır:

"Saadet zamanı: avluya doğru oturmuşuz, sen ve ben

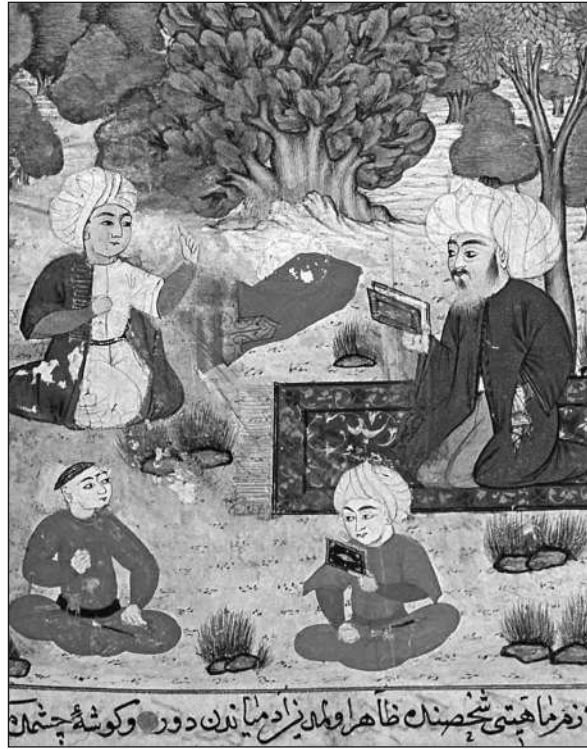
Endamımız çift, sûretimiz çift, ruhumuz tek, sen ve ben

Bulandıran palavralardan azade, gamsız bir keyif, sen ve ben

Sen ve ben, ne sen varsın ne de ben, bir olmuşuz aşk elinden"

Mevlana'nın kadim dostu Şems-i Tebrizi'ye yazdığı bu şiir, ilk bakışta açık şekilde bir beşeri aşk şiiri olarak algılanmaya açık dursa da dikkatli incelendiğinde içindeki ilahi

aşkı görmek mümkün. Ruhun tek olması ve aşk eliyle bir olunması durumu, Vücut-i Mutlak ile açıklamak mümkün: "Doğuştan gelen karşılıklı bir aşk vardır insanlarda, onları baştaki doğalarına kavuşturan ve iki şeyi bir yapmaya, insani doğayı iyileştirmeye çalışan. O halde her birimiz bir insanın karşılığıyız; [...] her bir yarı kendi karşılığını arıyor durmadan." (Symposion, Plato)

"Şöyle hayran eyle beni,
Aşkın oduna yanayım.
Her nereye bakar isem,
Gördüğüm seni sanayım.
Hem beni okur Sübhân'ım,
Eşiğine dün gün yönüm.
Anda çıkar benim günüm,
Ya ben nice eğleneyim.

Yedi tamu dedikleri,
Katlanmaya bir âhıma.
Sekiz uçmak aldamaya,
Bunda neye eğleneyim?

Yüz bin hûri gelir ise,
Aldamaya bu canımı.
Aşkın gönlüm yağmaladı,
Senden nice usanayım.

Senin aşkın duydu canım,
Terkini urdum cihanın.
Hergiz bilinmez mekanın,
Seni nerde arayayım?

Her dem söylenir haberin,
Hergiz bulunmaz eserin.
Götür yüzünden perdeyi,
Didârına göyüneyim.

Yunus Emre'nin bu şiirini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, Yunus'un duyduğu ilahi aşkın, bir insani aşk gibi bedenini etkilemesi ve onu tümüyle nasıl etkisi altına aldığı okuyucuya birebir aktararak hissettirmesidir. İki tür aşkın da birbirinden farklı olmadığı bu örnek üzerinden oldukça rahat anlaşılacaktır.

Bu durumun karşılığı Platon'un *Symposium*'unda ise şöyle açıklanmıştır: Aşkın hedefi Diotima'ya göre güzelliği 'temaşa' ya da "güzelliğin bilgisini idrak" etmektir (210d). Bu deneyim "insan için yaşanmaya değer bir andır." (211d) Böylece Diotima'ya göre aşk "güzelin kendi bilgisine" (211c), "güzelin kendisini temaşa"ya (211d) ulaşma yoludur. Aşk bir kimseyi güzelin bilgisine sürükleyen ve bu sırada ona eşlik eden şeydir. "Tıpkı bir merdivenden çıkar gibi, bir tanesinden iki tanesine, iki tanesinden tüm güzel bedenlere ve güzel bedenlerden güzel alışkanlıklara, güzel alışkanlıklardan güzel bilgilere, güzel bilgilerden de güzelin kendi bilgisinden başka bir şey ol-

mayan o bilgiye ermek, en sonunda güzelin ne olduğunu görüp öğreninceye dek." (157-159, 211d) Kısacası Diotima'ya göre aşk diyalektiktir. Diotima'ya "Güzelliğin kendisi hakkındaki bilgi nedir?" diye soracak olursak, bu saf güzelliştir. Saf güzellik ise insanın onun kendisine ait "değersiz ve çürüyen" yönlerinden arındırılmış halidir. (46, 211e) Böylece güzelliğin saf hali ancak "insanın kendi özünde" anlaşılabilir. (211e) Bu saf güzelliği kavrayan kimse "hakiki bir erdem (areten alethe) doğurmakla ve onu besleyip büyütmele tanrıların dostluğunu kazanabilir ve eğer bir insana ölümsüz olma yolu açılırsa bu kişi ancak o olabilir." (159, 212a)

Tasavvuf ilminin divan edebiyatındaki karşılığı ise daha su götürren bir konu olup şiirlerin hangi tür aşk tasviriyle yazıldığını ayırt etmek zorlaşmaktadır. 19. yüzyıla kadar uzanan bu uzun dönemin verilmesi gereken örneklerinden biri şüphesiz Nef'i'den gelmektedir:

Kalmazsa ger ol gûşe-i dâmân elimizde
Elden ne gelür çâk-i girîbân elimizde

Zâhid bize peymâne yeter sanma tehî-dest
Lâzım mı heman sübha-i mercân elimizde
Dil teşne beden aşk ile bir mertebe pürtâb
Yahpâre olur ahker-i sûzân elimizde
Bir nice doyuncg kanalım câm-i murâda
Bir lâhza komaz sâki-i devrân elimizde
Bir sünbüle benzer ki ola şebnemi vâfir
Nefî yine bu kilik-i dür efşân elimizde

Nef'i'nin bu şiirinde ilahi aşk kadar beşeri aşkı da anlatmış olabileceği fikri her zaman baki kalacak olsa da, sofu ifadesini kullanması ve son beyitteki "inciler saçan kalem" den kastının kader yazısı olabileceği fikri, akıllarda her zaman her iki fikri de canlı tutmaya yetecektir. Bunun yanında Platon'un da mutlak güzellik karşısındaki kadercı tutumununun düşündüğümüzde, akıllara şairin agresyonu ters tepki vermek için kasıtlı olarak mı kullandığı yoksa ajitasyon tekniğiyle Güzel'den yardım mı dilediği sorusunu getiriyor. Nitekim, biz okuyucular olarak nasıl yorumlarsak yorumlayalım, gerçek odur ki mana şairin kalbindedir. ■

KAYNAKÇA:

1. Taşdelen, Vefa, *Bir Güzellik ve Sevgi Felsefesi: Platon'un Şölen Diyalogu ile Fuzulî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevisinin Karşılaştırılması*.

2. Fuat, Memet, *Yunus Emre*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.

DENİZ YEŞİLİ

Şu kapının önünde sürünüp duran miskin kediyi
Uğursuzmuş gibi acımadan ezip geçtiler.
Hayat, ah şu kahrolası göçebe hayat!
Sarıp soldukça kanım ansızın çekip gittiler.
Havada dolanan keman ezgilerini
Günahmış gibi parçalayıp sildiler.

Deniz yeşili, hırçınlaşıp sen de şu çürümüş kalbi yıkıp geçme,
Bakakalırım ardından dalgalarında titreşen güneşe.

Şu içimde yeşeren başıbozuk gençlik çiçeğini
Kendilerininmiş gibi umarsızca koparıp kaçtılar.
Gökler, ah şu kahrolası sahtekâr gökler!
Yıldızlara uzanırken beni toprağa vurdular.
Burnumda tüten özgür yaşamı
Hak etmemişim gibi benden çaldılar.

Deniz yeşili, hırçınlaşıp sen de şu çürümüş kalbi yıkıp geçme,
Bakakalırım ardından dalgalarında titreşen güneşe.

Emre Can Küçükyıldız

KUTLAR VE UMUTLAR

Çam kabukları gibi
Döküldü biriktirdiğim umutlar
Zırhı düşüp çıplak kalmış
Gömdüğü gamı yanına almış
Bileyi taze bıçak kadar sıcak
Çektiğin acı kadar somutlar

Umutlar
Deviremediğin putlar

Unut'lar
Kaçamadığın somutlar

İncecik tül bir perde
Didar ile aramdaki hudutlar
Irmaklar dolusu kandır
Göz pınarlarından akandır
Pervaneyi şemde yakandır
Yıkıldı bir bir saydığım kutlar

Hudutlar
Geçemediğin kutlar

Tabutlar
Başında ölemediğin arnavutlar

Ebrar Nur Yüzer

SORMA

dönüm

Ekin Karacan

Nerelere gidiyoruz; nelere gidiyor başını bahçesini ev bildiğim, suyunu hayat bellediğim, insanını aile gibi sevdiğim bu güzel yurdum?

Hep bir ağızdan bu acı haykırışımız... Umutsuzluğa kapılıyorz çoğu zaman. Bir "İstanbul hanımefendisi"nin ağızından dökülen bir ömürlük yaşamı duydukça... Üç dil bilen, keman çalan Anadolu köylüsü bir dedemizin öğrenme aşkıyla kavru lan bir dönemi gözü yaşlı andığını gördükçe... Cebindeki on lirayı sekiz çocuğuna anca paylaştıran; her sabah sabanıyla tarlaları arşınlayan; eve bir ekmek, bir tencere bulgur getirebilmek için canını dişine takan; tek başına fakirliğe göğüs geren; tek amacı çocuklarının elinde kitap, yüzlerinde gülümseme görmek olan ve hayatını bize adanmış babaannelerimizin hikayesini dinledikçe...

Yaşayamadığımız bir hayatın özlemi ve korkuyla beklediğimiz kara bir geleceğin ürkekliği içerisindeyiz. Bazen bize cesaret veriyor geçmişin kuvveti, azmi, yürekliliği... Biliyoruz, bilmemekte değil sorun. Mozart'ı adı gibi bilen Balıkesirli Ali Ded'e ne sor. Bir dağ köyünden nasıl ilim insanı çıkar? Geri kalmışlıkta değil. Tüm yurdu aydınlatan, insanına hayat veren Cumhuriyet Türkiye'sine, devrimlerine sor. Adamlıkta mı eksik? Olur mu olur. Duruşuyla, sözleriyle, cesareti ve inancıyla, bir bakışıyla dahi bütün bir yurdu saygı ve sevgiyle kendisine bağlayan Mustafa Kemal Atatürk'e sor. Cebinde olmayan kurşlara rağmen evine gülcükler bahsetmiş; öğretmen, avukat, doktor yetiştirmiş Karacaköylü babaanneme sor.

Ama kimseye sorma onca ölümü, nefreti...

Sorma onca kavgayı, birbirinin boğazına sarılan kardeşleri... Listeleri, dosyaları, etiketleri... Sorma... Sorma ki bilmeyeyim, neyi kaybettiğimi... Neyi kaybettiğimizi... Yavaşça, zalimce, acıyarak... Özümüzü yitirdiğimizi...

Öz yitirilince insan da gider... Ahlak da, sevgi de, saygı da... Toprağımın çınarını besleyen o pınar kurursa eğer ne geçmiş ne gelecek fidanlar kalır ayakta...

Sorma ki dökmesin son gözyaşını yapraklarından, suyunu gövdesinde taşıyan son çınar! ■

ŞİİR KURAL TANIR MI?

dönüm

Can Turan

Türk edebiyat tarihinde, edebiyatçılarımız arasında belirli konular hakkında hep tartışma olmuştur. Bunlardan biri de "Türk şiiri"nin nasıl olması gerektiğidir. Türk şiiri hakkındaki tartışmaların birçoğu Türkçülük akımının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır ve bu tartışmaların konusu, çoğunlukla, geleneksel Türk şiirinin nasıl olması gerektiği hakkındadır.

Türk şiirinden bahsedebilmek için ilk olarak bakılması gereken Halk Edebiyatı Dönemidir. İslamiyet'ten günümüze kadar gelen bu edebiyat, tamamen halk içinde yetişmiş, Türk kültürü ile büyümüş ozanlar tarafından sade ve Türk tekniğine uygun olarak icra edilmiştir. Temelinde sözlü bir gelenek olan bu edebiyatta, insanların sevinçlerini, acılarını, inançlarını ve daha nice duygularını görebilmenin haricinde Türk şiir tekniğini ve sade Türk dilini gözlemlemek de mümkündür. Milli veznimiz olan hece ölçüsü bu şiirlerde en sade ve öz biçiminde bulunur. Kısaca halk Edebiyatı hem teknik hem de konu olarak Türk halkını işler.

Halk edebiyatı; aşk, anonim ve tasavvufi olmak üzere üçe ayrılır. Bu üç edebiyat kendi içinde de ayrılır.

Âşık tarzı halk edebiyatı İslamiyet'ten önce başlamıştır. Halk edebiyatındaki birçok eser gibi bu edebiyatta da hece ölçüsü kullanılmıştır. Bu türde en çok göze çarpan nokta, son dördlükte şairin kendi mahlasının kullanılmasıdır.

Anonim tarzı halk edebiyatı ise halkın ortak ürünüdür. Âşık tarzından fazla farkı yoktur. Başta sözlü olmakla beraber sonrasında yazıya geçirilmiştir.

Tasavvufi halk edebiyatı anonim ve âşık halk edebiyatına göre farklıdır. Hece ölçüsü

ile beraber aruz vezni de kullanılmıştır. Konu olarak dini konular işlenmiştir. Bu eserler tıpkı Divan Edebiyatı'ndaki gibi Arapça ve Farsça kelimeler içermiş; ümmi, eğitimsiz halkın anlamakta zorlanacağı bir dilde yazılmıştır.

Halk edebiyatı Dönemi'nde yazılmış eserlerden birini inceleyerek bu dönemi daha iyi anlamak mümkündür:

BİR AYRILIK BİR YOKSULLUK

Vara vara vardım ol kara taşa
Hasret ettin beni kavim kardaşa
Sebeup ne gözden akan kanlı yaşa
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Nice sultanları tahttan indirdi
Nicesinin gül benzini soldurdu
Nicelerin gelmez yola gönderdi
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Karacoğlan der ki kondum göçülmez
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Karacaoğlan

Halk edebiyatı, Türk milletini birebir yansıtır. Halkın içinden gelmiş, halkın içinde yetişmiş şairlerin -Türk milletini âlimlerden daha iyi bildiklerinden- yazdıkları şiirleri halka benimsetmeleri zor olmamıştır. Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdal'ı, Köroğlu'nu tanımayan, anlamayan Türk nerdeyse yoktur. Türk halkını en iyi yansıtanlar da onlardır.

Halk edebiyatından sonra divan edebiyatına baksak tam tersini görürüz. "Yüksek zümre edebiyatı" da denen bu dönemde Arapça ve Farsça kelimeler çok sık kullanılmış, dilbil-

gisi kurallarında dahi Türkçeden vazgeçilmiştir. Divan şairleri hece ölçüsü yerine aruz veznini kullanmışlardır. Bu nedenle Divan Edebiyatı şairleri Türklükten ve nitekim halktan uzaklaşmışlardır. Sözün kısası, Divan Edebiyatı'nın edebiyat tarihimizde çok önemli bir yeri vardır ama halka mal edilemez.

Divan edebiyatının, günümüz Türkçesinden ne kadar uzak olduğunu bir örnek ile anlayabiliriz:

GAZEL

Zülf-i siyâhı sâye-i perr-i Hümâ imiş
İklîm-i hüsne anın için pâdişâ imiş
Bir secde ile kıldı ruh-i âftâbı zer
Hak-i cenâb-ı dost aceb kîmyâ imiş
Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş
Görmez cihânı gözlerimiz yârı görmese
Mir'ât-ı hüsni var ise âlem-nümâ imiş
Zülfün esîri Bâkî-i bîçâre dostum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş

Bâki

Türk şiirinde tartışılabilen konulardan biri de aruz veznidir. Türkçülük akımını savunan şairler, aruz vezninin dilimizden tamamen atılması gerektiğini savunurlar. Aruz vezni Araplar ve Farslardan dilimize geçmiştir ve genellikle Divan edebiyatında kullanılmıştır lakin halk edebiyatında da aruz ile yazılmış eserlerimizin olduğunu unutmamak gerekir. Halk edebiyatı, birebir, halkımızın oluşturduğu ve doğal olarak da tamamı ile benimsediği edebiyattır. Aruz vezni her ne kadar dilimizde bir yabancı öge konumunda da olsa Halk Edebiyatımızdaki bu eserler sayesinde Türk milleti tarafından benimsenmiştir. Milli marşımızın dahi aruz vezni ile yazılmış olması bu durumu açıklayabilecek niteliktedir. Fakat aruz vezninin edebiyatımızda kullanılmasında bir istisna vardır: Arzu vezni Türkçeye uyumlu olacak şekilde kullanılmalıdır. Divan edebiyatında, aruz vezninin Türkçeye

uyumu sağlanamamıştır ve bu nedenle edebiyatçılar eserlerinde Arapça, Farsça kelime ve kurallara yönelmişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan eserler, birtakım 19 ve 20. yüzyıl edebiyatçılarının aruz hakkında yanlış görüşler almasına neden olmuştur. Her şeye rağmen aruz veznini Türkçemizle gayet uyumlu ve düzgün bir biçimde kullanan şairlerimiz de vardır ve aruz veznini kullanmak isteyen günümüz şairleri onlardan örnek almalıdırlar.

Türkçe şiirde aruz veznini uyumlu kullanan şairlerden biri Yahya Kemal Beyatlı'dır, bu "Akıncılar" şiirinde görülebilir:

AKINCILAR

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Haykırdı, ak tolgalı beylerbeyi "İlerle!"
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle

Şimşek gibi atıldık bir semte yedi koldan
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan

Bir gün yine doludizgin atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla

Cennette bu gün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra gitmez gözümüzde

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Yahya Kemal Beyatlı

Divan edebiyatından sonra gelen Tanzimat, Servetifünun ve Fecriâti edebiyatlarında da -Türkçeye uyarlamaya çalışmakla beraber- genellikle aruz ölçüsü kullanılmış; Türkçülük akımı yaygınlaşana kadar dilde uyum ve sadeleşme hareketleri düzene girememiştir. Ancak Milli Edebiyat döneminde hece ölçüsünün kullanımı artmış, dil sadeleşmiş ve edebi eserlerin halka dönük olması sağlanmıştır. Milli Edebiyat dönemindeki yazar ve şairler Türkçülük akımından etkilenmişlerdi ve yaptıkları dil hareketleri Türkçenin özüne dönmesi amacını taşıyordu. Dil hareketlerinde, yabancı kelimelerin şiirden atılmasını fakat dile yerleşmiş kelimelerin sabit kalmasını savunmuşlardır. Vezinde ise aruzu tamamen bırakıp hece ölçüsüne dönmeyi fikir edinmişlerdir. Milli Edebiyat döneminden sonra gelen Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı da, genel itibarı ile bu şair ve yazarların görüşleri doğrultusunda şekil almış, dilde sadeleşme hareketi kısmen başarılı olmuştur ancak yine de aruz veznini kullanmaktan vazgeçmeyen edebiyatçılarımız da vardır.

Farklı vezinler ve teknikler kullanılarak şiir yazılması edebiyatımıza zenginlik katar. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda da yeni bir şiir türü ortaya çıkmıştır. Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu 1941 yılında "Garip" adlı ortak bir kitap yayımladılar. Bu

kitabın önsözünde şiir ile ilgili görüşlerini açıkladılar. Onlara göre şiir, her yerde görülen basit şeyleri anlatmalıydı. Onlar da aydınları bırakıp halka yöneldiler; şiirde, ölçü, kafiye, bent gibi durumları yok sayıp "serbest şiir"i ortaya çıkardılar. Her ne kadar tepki çekseler de, bu akım edebiyatımıza çok önemli eserler kattı. İnsanların zihninde yer edinen "teknik bilmeden şiir yazılmaz" kanısını ortadan kaldırarak şiiri, her tabakadan insanın yazabileceği, bütün her ruha hitap eden bir sanat haline getirdiler.

Orhan Veli Kanık serbest şiir tekniğinde öncü olmuştur ve şiirlerinde de genellikle serbest şiir tekniğini kullanmıştır:

AĞACIM

Mahallemizde

Senden başka ağaç olsaydı

Seni bu kadar sevmezdim.

Fakat eğer sen

Bizimle beraber

Kaydırac oynamasını bilseydin

Seni daha çok severdim.

Güzel ağacım!

Sen kurduğun zaman

Biz de inşaallah

Başka mahalleye taşınmış oluruz.

Orhan Veli Kanık

Şiir insan ruhuna doğrudan hitap eder. Kimi insan aruzdan, kimi insan hece ölçüsünden zevk alır. İnsanların şiiri hissetmeleri gerekir; basmakalıp kurallar, onları, şiirden ve dolayısıyla duygularından uzaklaştırır. Nitekim aruz da, serbest şiir de, hece ölçüsü de Türk şiirinin parçalarıdır, herkes hissettiğini -hangi şekilde olursa olsun- yazmakta ve istediğini, sevdiğini okumakta özgürdür. ■

KAYNAKÇA: _____

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kapı Yayınları, İstanbul, s.191, 2017.

Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul, s.84, 2016.

ÖYLESİNE

Oturdum işte öylece yazıyorum
Bu kadar basit miydi ki her şey
Ya da basit mi hissetmeliydim, anlamıyorum pek
Karanlığın aziz örtüsünü örtmüş her yer
Ama içimde ayaklanan bir ordu var hissediyorum
O ordu
Tek kişilik sahnemin son perdesi
İçimde yanıp tutuşan bir alev gibi, sönüyorum
Ve biliyorum ki
Şimdi o kızılık kendini aziz karanlığa bırakıyor
İşte şimdi anlıyorum
Haydi ayağa kalkın diye bağırasım geliyor, susuyorum
O uzaklardaki, habercisi miydi hazanın gelişinin?
Bağırıyorum, dağıtıyorum, dağılıyorum
Kemiklerim sızlıyor, donuyorum
Ama susuyorum
Ansızın anlıyorum
Ölmek çok basitmiş aslında
Asıl marifet yaşamakta
Her bir tanenin karışması kuru yaşlara
Ve küle dönmek soğuk alevlerin arasında
Ansızın herkes uykuya dalıyor,
meçhule sürükleniyorum
Siz çok irdelemeyin, öğrettikleri gibi
Oturdum işte, öylece yazıyorum

Zeynep Aydınalp

UYANIŞ

dönüm

Nagehan Varol

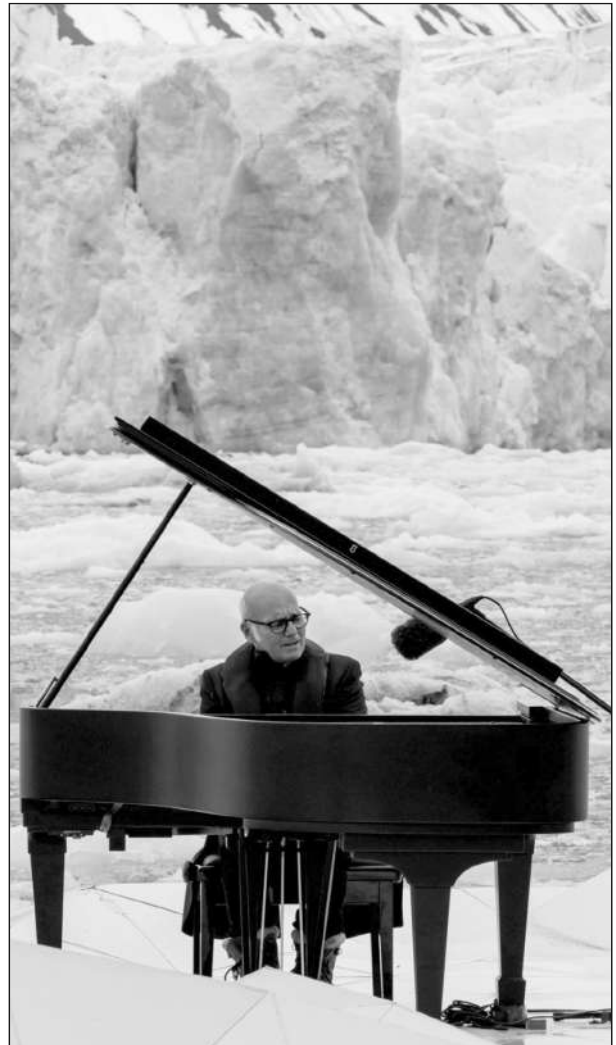
Koyu bir gün, karanlık, huzursuz, çokça bulut var. Etrafta birçok şey oluyor, iyi veya kötü, rahatlatıcı ya da daraltıcı. Fakat en çok da kafam dolu, gözlemediğim her şey asla durmayan bir çarkın içinde hikayeler oluşturarak dönüyor, durdurmak imkansız. Zaten durmasını da istemiyorum fakat karışıyorlar, kafam karışıyor ve işte tam bu anda bir şeyleri düzenlemem, çarkın dönüşünü değiştirmem gerekiyor. Herkes gibi benim de bir kalıba girmemin gerektiği bu hengamede kendime bir kılıf yaratmaya çalışıyorum. Fakat beni düşünmeye, hayal kurmaya, kavramaya itekleyecek bir şey arıyorum.

Altı yıl önce, daha kafamdaki çarkın farkında değilken, Ludovico Einaudi'yle tanıştım. 'Nuvole Bianche', beyaz bulutlar. İtalyan piyanist ile ilk karşılaşmam bu mükemmel parçayla oldu. Başlangıçta tekrar tekrar dinlediğim bu parçanın üzerimdeki etkisini yaşıyor ve o zamanki müzik anlayışım nedeniyle tam olarak kavrayamıyordum. Etrafa birçok şey oluyor ve ben kafamdaki o farkında olmadığım karmaşaya rağmen düşünüyorum ve hayal kuruyordum. Her şey belki de netleşmişti benim için. Alışık olmadığım bir şeyle karşılaşmış ve bilmediğim şeyler hissetmişim. Şimdi ne zaman bu parçayı dinlesem, o zamanlara ait düşüncelerimi anımsarım.

Klasik müziğin ve deneysel müziğin en büyük temsilcilerinden ve modern çağın kuşkusuz en önemli bestekarlarından olan Einaudi beni gerçek müzikle tanıştıran isimdir. 'The Intouchables', 'I am Still Here' gibi filmlerin alt yapı müziğini yapmıştır. 'I giorni', 'Divenire', 'Una Mattina' en önemli eserlerindedir.

Koyu bir gün, gökyüzü siyah. Etrafta birçok şey oluyor. Sokaklar dolu, herkes koş-

turuyor. Ben de kendimce koşturuyorum. Kafamdaki çark hala dönüyor fakat artık kendime ait bir hikaye yazıyorum. Kulduğumda bir ustanın elinden çıkmış keman sesi ve yaşıyorum. ■

VADİDEKİ ZAMBAK H. DE BALZAC

dönüm

Yasemin Özuzun

Vadideki Zambak kitabının baş karakteri Felix'tir. Felix çok kötü bir çocukluk geçirmiştir, Balzac (kitabın yazarı) bu karakterle aslında kendini anlatmıştır. Ailesi tarafından seilmeyip hor görülmesi bu durumu örnekler. Kitapta Felix yaşadıklarını ve duygusal dünyasını evlenmek istediği kadına, Natelie'ye, anlatıyor. Henriette onun gerçek aşkı ama Henriette evli ve Felix'ten büyük, Leydi Dudley ile Felix'in arasında duygusal olarak bir şey yok. Henriette Felix'i kızıyla evlendirmek istiyor ancak Henriette de aslında Felix'i seviyor.

Henriette bu yasak aşka teslim olmamak için elinden gelen her şeyi yapar ama aşkının büyüklüğü buna izin vermemiştir. Yani sevgiliye kavuşulamamış ancak ondan vazgeçilememiştir. Bu da bence gerçek sevgiyi anlatır. Henriette yanlış olduğunu düşündüğü için hep kaçmıştır ancak sevgisi onu uzaklaştıramamıştır. Ne kadar kaçmak istese de o kadar yaklaşmıştır aslında. Kişinin seveceği insanı seçemeyeceğini ve bunun bir mantığı olmadığı anlatılır kitapta. Yazar kullandığı kelimelerle bu hissiyatı vermiş ve gerçekten karakterlerin yaşadığı hüznü ve acıyı hissettirmiştir okurlara.

Kitapta olanlardan dolayı suçlu arayacak olursak bulamayız çünkü kimse hissettiklerinden dolayı suçlu değildir. Etrafımızı saran etik ve ahlak kuralları kişinin özgürlüklerini kısıtlıyor ve bazen de ruhunda yaralar açıyor. Her bir karakterin ruhunda ayrı yaralar vardır. Okudukça, onların yerine kendimizi koydukça her biriyle ayrı hüznü paylaşıyoruz ancak en çok üzüldüğüm Henriette oldu. Kocasına olan sadakati nedeniyle mutsuz evliliğine rağmen sevdiği kişiye hep dostum demiş onu bir dost, evlat olarak görmeye çalışmış ancak başaramamıştır. Felix'e, ailesinden daha çok inanmış ve ona iyi bir mev-

kide olması için nasihatler vermiştir.

Kitapta beni en çok şu iki kısım etkiledi :

'Terbiye, kendini başkaları için unutmış görünmektir. Birçok kimsede ise menfaat tehlikeye giriyor gibi görüldüğü anda kendisini yalanlayan bir ikiyüzlülüktür.'

'Ruh iyileşmeden beden iyileşemez.'

Demek istediğim bu cümleler kişinin bencil olduğunu ve fedakar görünmek ile fedakar olmak arasındaki farktan bahsediyor. Henriette kendi mutluluğunu feda ederek doğru olduğunu düşündüğü şeyi yaptı ve böylece ruhu yaralandı. Bedeni ise buna yenik düştü. O bu yüzden vadideki zambak kadar saf ve temizdi. Mutlu olmak bazen zor olabilir ancak zamanın bunu iyileştireceğine inanmak gerekir aksi takdirde kişinin ruhuna açılan yaralar iyileşmez. ■

DÜŞÜŞ

ALBERT CAMUS

dönüm

Ozan Arslan

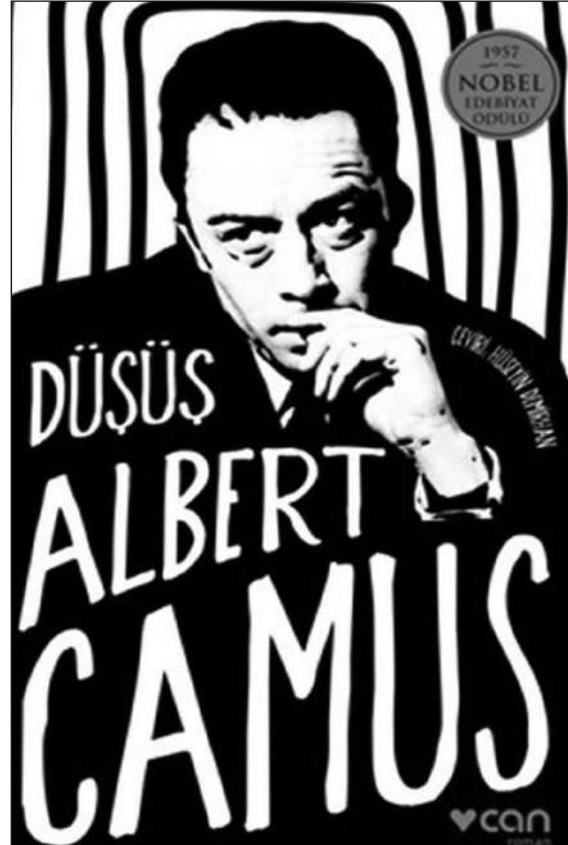
Kitap adı: Düşüş
Yazarı: Albert Camus
İlk yayın tarihi: 1956
Tür: Felsefi Kurgu

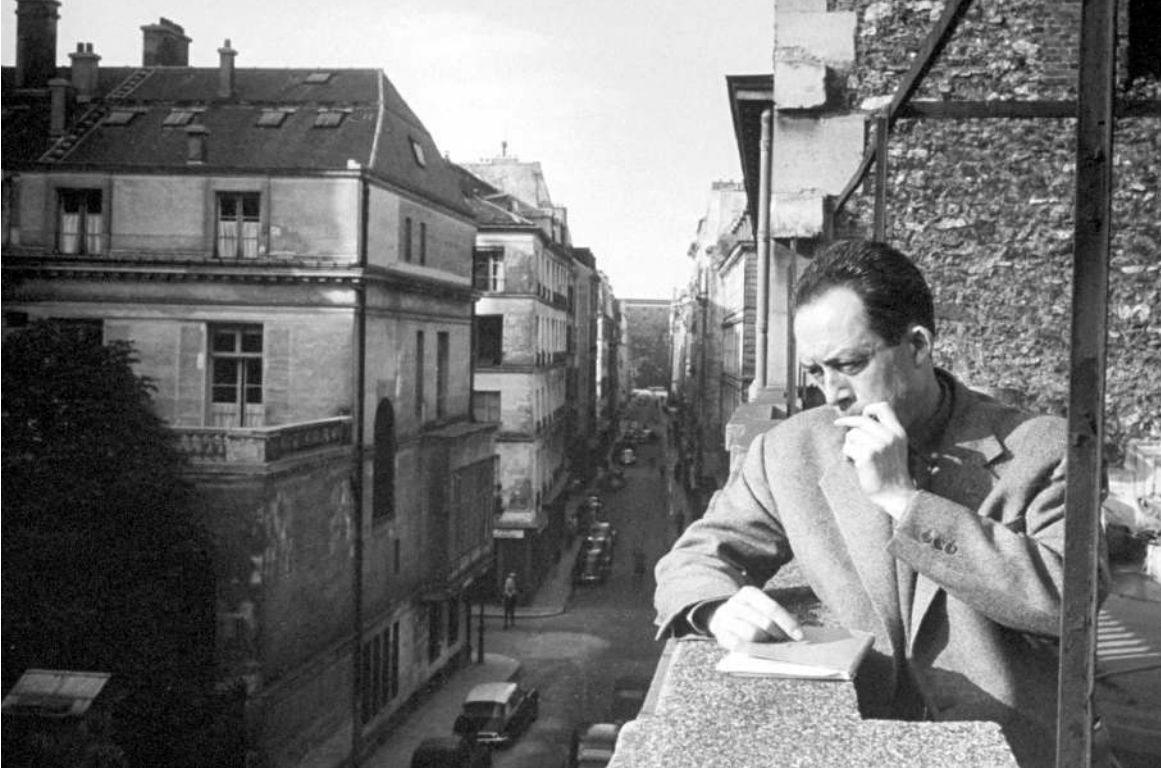
Bahsedeceğim kitabı ikinci okuyuşum olmasına rağmen ilk okuduğumda anlayamayacak kadar genç olmam sebebiyle yeni bir kitap gibi hissettirdi. İlk kez on beş yaşında elime aldığım bu kitabı okumaya heveslenmemin tek nedeni kısa olması ve yazarının, ablamın pek sevdiği, Albert Camus olmasıydı. Şimdi ise Camus'nün birkaç kitabını okumuş ve daha deneyimli bir insan olarak tekrar bitirdim. Buna rağmen kendimi bu kitapta zorlarken yakaladım.

Kitabın anlatımına olan hayranlığım size fazla hevesli yansıyabilir, affınızı dilerim. Kitaptaki hikayelerin tek taraflı bir diyalog üzerinden ilerlemesi, okuyucuya doldurulacak çok fazla boşluk bırakıyor. Ne yaparsanız yapın sonucunu değiştiremeyeceğiniz bir konuşmada soruları sormak ve zaten verilmiş yanıtları almanın ne kadar yorucu olduğunu bu kitapla öğrendim. Bunların yanında ismi geçenler dışındaki tek kahramanımız Jean - Baptiste Clamence'in kendi içinde çelişen veya ortasındayken vazgeçilen düşüncelerini dinlerken ister istemez başka fikirlere kapılıp kitaptan uzaklaşıyorsunuz. Ve bu bir tesadüf de değil, anlatıcının cümlelerini okurken kendinizle tek taraflı bir diyalog yaşamanız yazarın bu kitaptaki asıl hedefi ve bunu başarıyla gerçekleştiriyor.

Kitapta, Camus'nün sıklıkla yaptığı gibi, sıradan bir insanın günlük hayatından bir kesite tanıklık ediyoruz. Asıl anlatılmak istenen konular ise her zamanki gibi çarpıcı ve düşündürücü. Bunları söyledi-

ğimde, diğer kitaplarına bu kadar benziyorsa neden Yabancı gibi daha ünlü ve önemli bir kitabı seçmediğimi düşünebilirsiniz. Haklı da olabilirsiniz. Belki, Yabancı, bu kitaptan çok daha başarılı bir yazarlığa sahip ancak bu kitapta okumayarak kaçırdığınız bir nokta var. Bu kitabın birkaç farklı alt mesajı olsa da anlatmaya çalıştığını söyleyebileceğiniz,

apaçık ortada bir teması yok. Daha önce de söylediğim gibi; yazarın asıl amacı okurun kitabın bir noktasında kendini görüp, sayfaları bir aynaymışçasına kullanmasını, kendisiyle yüz yüze gelmesini istiyor ve bunu başarıyor. Bu türden bir yazarlık yetenek istediği gibi bunu bu kadar agresif bir şekilde vermek de cesaret ister diye düşünüyorum.

Kitabın hikayesinden de birazcık bahsetmek istiyorum, her ne kadar kitabın asıl odağı olmasa da güzel yazılmış ve bahsedilmeyi hak ediyor. Jean Clamence isimli kahramanımızın Amsterdam'da bir barda oturması ile başlıyor kitabımız ve mekan her zaman önem taşıyorsa da gittikleri yerler kitap boyu belirtiliyor. Barda otururken kendisine sohbet edebileceği birisi bulunca ise hikayemiz başlıyor. Sohbet konusu Amsterdam halkının ne kadar çağdaş olup olmadığından başlayıp, çeşitli şeylere değinip sonunda yolunu bulduğunda Clamence'in mesleğinden ve neden Paris'ten ayrıldığından bahsediyorlar. Burada her şeyi detayına kadar anlatmak istesem de bu kitabı gerçekten her yaşıtımın okumasını istediğim için bu zevki size bırakacağım. Ana hatlarıyla sohbet, Clamence'in yaşadığı kötü bir anıya değinene kadar onun çevresine karşı ne

kadar duyarlı bir insan olduğunu ve mesleği olduğunu söylediği avukatlıkta ne kadar adil olduğunu anlatıyor. Ve bu başına gelen olay onun için bir kırılma noktası niteliği taşısa da hikayede o noktaya gelene kadar çoktan "düşüş" başlıyor. Anlattıklarındaki iki yüzlülüğün farkına varan avukatın konuşmaları bir anda iç karartıcı olmaya başlıyor. Bencilliğini nasıl karşısındakine iyi kalplilikmiş gibi pazarladığının farkına varıp kendisine sinirleniyor. Bu kırılma noktasını anlattıktan sonra ise iyice kendisini eleştirmeye hatta bazen aşağılamaya başlıyor. Tabii bu düşüş kitabın sonuna kadar devam etmiyor ancak etkilerini son kelimelerine kadar hissettiriyor.

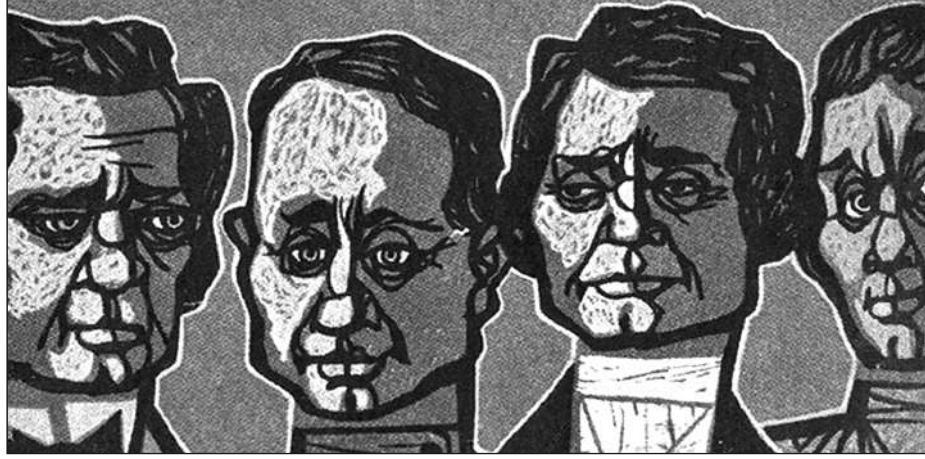
Kitap Clamence'in konuştuğu kişiyi saklayarak okumayı zorlaştırmayı amaçlamamış elbette. Empati kurmayı kolaylaştırmak için kullanılmış olan bu yöntem kitabın sonunda kişinin kim olduğunu yine Clamence yoluyla açıklayarak bu illüzyonu bozup kendimize dönmemizi sağlıyor.

Aklında kişiliğiyle ilgili sorular olan ve bunları cevaplandırmak isteyen yaşıtlarım başta olmak üzere herkese bu kitabı öneririm. Yüz sayfalık dopdolu bu hikayeyi tek oturuşta bitirip tekrar başlayabilirsiniz. ■

CONTEMPLATOR ALYOŞA MIYDI?

dönüm

İrem Bağlayıcı

Dostoyevski'nin son başyapıtı olan Karamazov Kardeşler mekânı ve zamanı açısından güncel bir öyküdür. II.Aleksandr döneminde bir Rus köyünde geçmektedir. Roman genel olarak bir cinayet ve sonuçları üzerine kurulmuştur. Başkahramanlar Fyodor Karamazov ve üç oğludur. Dostoyevski'nin karmaşık geçen politik düşünce geçmişi'nin karakterlerine yansıdığı ve politik bir sembolizmin eserinde yer aldığı yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Gençliğindeki ütopyik sosyalizmi, romantik doğal halciliği, Petraşevski grubunu, sağa yakınlığı, Çarlığı, Panslavizmi ve Ortodoksluğun yansımalarını eserde karakterlere işlendiğini görebiliriz. Bizim bu yazımızdaki amacımız Alyoşa'nın, en küçük Karamazov'un üzerinde yoğunlaşıyor.

Öncelikle aile metaforunun siyasette sıkça kullanıldığını söylemekle başlayabiliriz. Bu yönlendirmeye hareket edecek olursak Baba Karamazov tüm Rusya'nın babası olan Çar'ı temsil eder. Ailesiyle sorunları olan, meşruiyeti kabul etmeyen, oğlunun sevgilisine aşık olan (iktidar problemi yaşayan) bir baba figürüdür. Siyasi etkinlik gücü düşün-

lemez. En büyük oğlu olan Dimitri ise rasyonel olmayan, şairin deyimiyle "Rusya akılla kavranamaz." sözünün temsili olarak bütün Rusya'dır. Panslavist ideolojileri temsil eder. Ortanca oğul İvan Batıcı hareketleri ve devamında boy gösteren nihilizmi temsil eder. Alyoşa Rus ülküsünün özünü ve kiliseyi çağırıştırırken, Smerdyakov babanın gayrimişru oğlu olarak halk kitlesini ama aynı zamanda İvan'ın etkileriyle sosyalist proletaryayı resmetmektedir.

Gruşenka ise her ne kadar iktidarı işaret eder gibi gözükse de aslında Slav birliğini temsil etmektedir. Polonyalı subayla arasındaki ilişki de bizi bu noktaya taşır. Çünkü Slav inancına göre bütün Slavlar Büyük Beyaz Kartal'ın yani Polonya'nın çocuklarıdır. Ondan sonra farklı noktalara yönelmişlerdir. Katya bu oyunda aristokrat kesimi temsil eder. Peder Zosima ise Ortodoks Rus Kilisesinin temsilidir.

Okuma bu açıdan yapıldığında karşımıza çeşitli öngörüler ve siyasi giriftlikten oluşan bir olay örgüsü çıkar. Bolşevik Devrimi'nin (Batıcıların hazırladığı zemin üzerinde sosyalist fikirlerin tehlikeli bir

boyut alacağı) öngörülmesi bir örnek olabilir. Ama Dostoyevski'nin ulaştığı nihai amaç her ne olursa olsun Rus ülküsünün gelecekte var olacağı ve yaşayacağı düşüncesiydi (TÜRKER,SBF 61-3). Biz bu noktada Alyoşa üzerinden devam edeceğiz.

Alyoşa Karamazov, en küçük Karamazov üyesidir ve romandaki herkesin-Rakitin hariç- sevgi ve saygısını kazanmış bir karakterdir. Yazarın küçük yaşta ölen çocuğuyla aynı isme sahip Alyoşa için kitabın önsözünde "Alçakgönüllü, silik; epeyce etkin olmasına karşın yetenekleri gizli, karanlıkta kalmış bir adamdır." şeklindeki görüşüyle olayın kilit kahramanı olmasa da ayrıca önem taşıyan bir kahraman olduğunu bizlere hissettirmiştir.

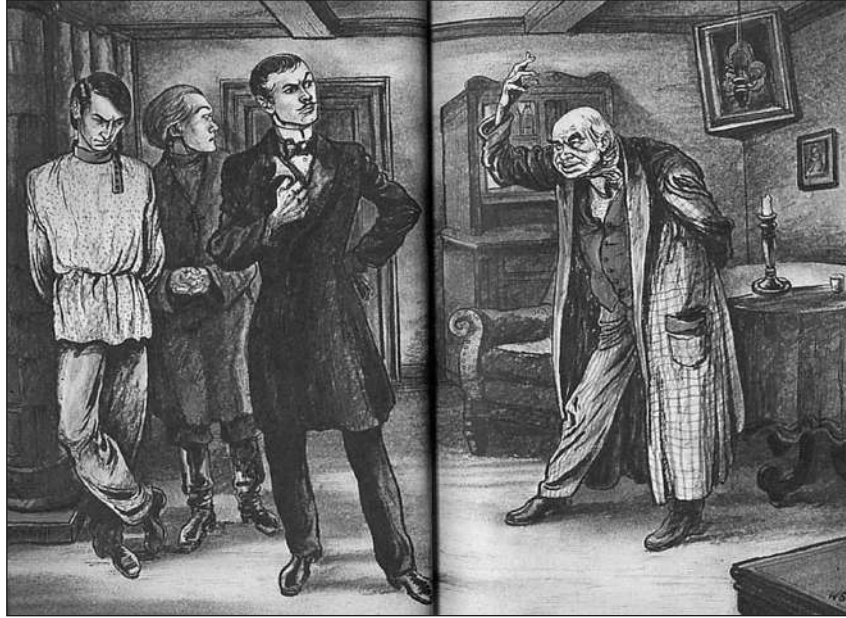
Kramskoy'un "Düşünen" tablosunda -romanda da adı geçer olduğu gibi olayları izlediğini mi yoksa bir şey mi düşündüğünü kestiremezsiniz. Çoğu zaman da ikisini birlikte yapar. Sadece tablodaki tipik Rus insanı yerine güler yüzlüdür. Kilisedeyken Staretz Zosima ile birlikte ve ailesinin hayatına dahil olmaz. Ne zaman ki aile problemi -aslında iktidar problemi- Zosima'ya taşınır ve Zosima Dmitri'nin ayaklarına kapanır artık kiliseden çıkma vakti geldiğini anlar.

Zaten ölen velinimeti de ona böyle salık vermiştir. Ona göre "İnsanların içinde taşıdıkları kendi günahlarından başka herkes ve her şey içinde sorumlu oldukları inancı doğrudur." Bu düşünce biçimine Halil Cibran'ın Ermiş isimli kitabında da rastlarız. "Evet, suçlu mağdurun kurbanıdır çoğunlukla... Haklıyı haksızdan ve iyiyi kötüden ayıramazsınız."

İvan ile yaptığı felsefi sohbetlerde argümanları daha sağlam olan taraf kuşkusuz Batıcılığı temsil eden İvan'dır. Ancak kitabın sonunda hummaya yakalanan İvan, bu kendi milletini ve değerlerini inkar eden düşüncenin kendine has iç çelişkileriyle hastalığa yakalanmıştır. Böylece hakikati -Rus ülküsünü- sona saklamıştır Dostoyevski. Alyoşa parlak çocuklarla birlikte Rusya'nın geleceğine gülümser kitabın sonunda.

Bütün Rusya'yı etkileyecek çaptaki bu davanın sonuçlanması sırasında İppolit Kirilloviç ve savunma avukatı tarafından yapılan ruhsal analizler dikkat çeker. Yazar bu noktada yapılan analizleri kendi tarafından eleştirmekte ve yer yer alaya almaktadır. Ne de olsa kendini bir psikolog olarak değil de bir realist olarak görür. Ama ondan sonra gelen Sigmund Freud'u etkilemiş ve "Dostoyevski ve Baba Katli" isimli bir yazı yazdırmıştır. Sanatçı, nevrozlu, ahlakçı ve suçlu olmak üzere dört ayrı cepheli zengin bir kişilik yapısıyla tanımlar yazarı Freud.

Karamazov Kardeşler'deki baba katliyle Dostoyevski'nin kendi babasının katli arasındaki yadsınamayacak ilişki, birden çok biyografin gözünden kaçmamıştır. Modern

psikolojik okul babasının katli Dostoyevski için olabildiğine güçlü bir travma, sanatçının buna karşı tepkisini ise ondaki nevrozun belkemiği sayar. Oğlan çocuğu babasıyla psikanaliz dilinde ambivalent (çelişik) sözcüğüyle anlatılan bir ilişki içinde yaşar. Bu gelişim süreci bir engelle karşılaşır; oğlan kendisine rakip olarak gördüğü babasını yok etme çabasının babası tarafından iğdiş eylemiyle cezalandırılabileceği korkusunu taşır. Bu nedenle iğdiş edilme korkusuyla konuyu ele geçirme isteğinden vazgeçer. Söz konusu isteğin bilinçdışında varlığını sürdürmesi suçluluğun temelini oluşturur (Freud,1927).

Hamlet, Karamazov Kardeşler ve Kral Oidipus aynı arabanın farklı tekerlekleridir. Alyoşa belki de bu arabanın nereye gittiğini seyretmektedir. ■

FIRTINA

dönüm

Zeynep Çakıroğlu

Shakespeare'in kendi başına yazdığı son eser kabul edilen Fırtına, diğer eserlerinden farklı bir havaya sahip olması ve dönemi anlatan politik eleştirileriyle klasik Shakespeare eserlerinden ayrılıyor. Tam olarak ne komedi ne de trajedi olarak adlandırılmayan bu eser 'romantik' oyun grubunun içine sokuluyor ve Shakespeare'in en orijinal eserlerinden biri olarak kabul görüyor.

Milano dükü olan Prospero'nun kardeşi Antonio tarafından ihanete uğraması ve sonucunda kızı Miranda'yla birlikte bir tekneye bindirilerek denize bırakılmasıyla oyun başlıyor. Prospero ve kızı bir adaya çıkar ve Prospero adadaki zamanını büyücüyle ilgili kitaplar okuyarak ve eve dönmek için intikam planları yaparak geçirir. Adada kötü bir büyücünün elinden kurtardığı peri Ariel ve köleliğini yapan yaratık Kaliban ile yaşarlar. Bir gün peri Ariel'in de yardımıyla intikam planını devreye sokmaya karar verir. Antonio ve diğer pek çok soylunun olduğu gemiyi sihirli güçlerini kullanarak oluşturduğu fırtınayla adaya çeker. Adaya vuran Napoli prensi Ferdinand görür görmez Miranda'ya aşık olur. Adada herkese çeşitli oyunlar oynayan Prospero herkesin dersini aldığını düşünür, sonunda onları affeder ve Ferdinand'ın kızıyla evlenmesini kabul eder. Oyun Prospero'nun veda konuşmasıyla sona erer.

Çoğu eleştirmen Prospero'nun Shakespeare'i temsil ettiğini ve Fırtına'nın bir veda mesajı olduğunu düşünüyor. Sonuçta Fir-

tına'nın sadece veda mesajından fazlasını içerdiği kesin. Dönemin politik durumu, coğrafi keşifler, Rönesans vb. olayları yansıttığından dolayı da oldukça önemli. Prospero'nun kölesi Kaliban harici herkese iyi davranması o dönem oldukça aktif olan sömürgecilik ve köle ticareti politikalarının yansıması olarak görülebilir. Görevinden uzaklaştırılan Prospero da dönemin karışık taht olaylarıyla paralellik gösterir. Ayrıca intikam hırsıyla yola çıkan Prospero'nun kendine hâkim olup en sonunda herkesi affetmesi onu bir iyilik ve bilgelik sembolü yapmıştır. Oyun boyunca sürekli işlenen iyikötü, güçlü-zayıf, doğaüstü güçler-gerçek dünya gibi çelişkiler kullanılarak öğütler de veriliyor. Temel karşıtlık ise Prospero ve Kaliban arasındaki uygarlık ve ilkelik farkıyla sağlanıyor.

Olayların eş zamanlı işlendiği ve pek çok göndermeyle dolu olan Fırtına hem dönemi yansıtmaması hem Shakespeare'in diğer eserlerinden farklı olan son eseri olması nedeniyle önemli bir sanat eseri değeri taşıyor. ■

BİR YAZ GECESİ RÜYASI

A MID SUMMER NIGHT'S DREAM

dönüm

Ayşegül Kurtuluş

Bir Yaz Gecesi Rüyası, tiyatro sahnesinde oynandığını kendi gözlerimle görememiş olsam da Shakespeare'in kaleminden ve Özdemir Nutku'nun çevirisinden okuduğum tiyatro oyunu. Shakespeare'in çoğunlukla trajedyaya yazan o kalemi bu sefer bizlere bir komedyaya sunmuş. Bu komedyanın asıl teması mitolojiden esinlenilmiş bir aşk olsa da, Shakespeare yine toplum eleştirisini yapmayı unutmamış elbet.

Oyunun asıl teması, kafaları karıştıran bir aşk "dörtgeni" diyebiliriz. Oyun Egeus'un, Theseus'a kızı Hermia'dan yakınması ile başlar -çünkü Egeus, kızıyla evlenmesi için Demetrius'a söz vermesine rağmen masum kızı Atina'lı bir delikanlı olan Lysander'a aşık olmuştur. Demetrius da Hermia'ya aşık ancak genç aşıklar Lysander ve Hermia'nın arasına ne Demetrius'un aşkı, ne de Egeus'un sözleri girebilir.

Elbette Demetrius'a karşı da boş olmayan biri vardır: Hermia'nın çocukluk arkadaşı Helena, Demetrius'a sırlıklam aşık olmuştur; ancak Demetrius, Helena'dan hoşlanmamakta hatta onunla alay etmektedir. Tabii ki bu Helena'yı asla durdurmaz, Demetrius'u en yakın arkadaşının sırlarını söyleyecek kadar çok sevmektedir ve genç aşıklar Lysander ile Hermia'nın Atina dışına kaçmayı planladığını söyleyiverir. Demetrius peşlerine düşer ve Atina yakınlarına bir koruluğa -olayların çoğu bu korulukta geçmektedir- dalıverir, aşık olduğu kızı ve uğruna lanetler okuduğu sevgilisini bulmak için. Bunun üzerine Helena da Demetrius'un -Helena'nın kendi tabiri ile- köpek gibi sadık aşığı olarak takip eder onu.

Bu sırada Periler Kralı Oberon da yardımcısı Robin Goodfellow -bu karakterin bir diğer ismi Puck'tır-ve, sayfalara gömülmüş dipnotlardan öğrendiğimize göre, "şeytan" anlamına gelmektedir- korulukta dolanmaktadır. Asıl amacı karısı ve Periler Kraliçesi Titania'nın elinden, kendi uşağı olması için Hintli bir çocuğu almaktır ancak bu planı kurarken -ve Titania ile didişirken- Demetrius ve Helena'ya rast gelir. Bu rastlantı sırasında fark eder ki Helena, Demetrius'a deliler gibi aşık olmasına rağmen genç adam Helena'nın hislerine hiçbir şekilde karşılık vermemektedir. Bu durum Oberon'u rahatsız eder ve hem bu genci, zavallı Helena'ya aşık etmenin hem de Titania'yı gülünç duruma düşürerek çocuğu onun elinden almanın bir yolunu bulmak için planlar düşünmeye koyulur.

Bu planı -bizi hiç şaşırtmayarak- Cupid'in oku ile zehirlenmiş bir çiçeği, Hercai menekşesini içermektedir ve bulduğu akıllara zarar plan, çiçeğin suyunu uyuyan Titania ve Demetrius'un gözlerine damlatarak uyanır uyanmaz gördükleri ilk şeye aşık olmalarıdır. Bu görevi Robin Goodfellow'a, namı diğer Puck'a verir ancak Puck bu işi eline yüzüne buluşturur.

Shakespeare, bu Hercai menekşesinden doğma aşka dair komedyaya, tiyatro içerisinde tiyatro koyarak akıllarımızla oynarken aynı zamanda kendi döneminin tiyatrocularının amatörlüğünü eleştiriyor. Gerek eleştirisiyle, gerek aşkı işleyişiyle Bir Yaz Gecesi Rüyası'nı okurken aldığım keyif paha biçilemezdi, umarım bir gün tiyatro sahnesinde izleme şansına da sahip olurum. ■

SELİM İLERİ ile YAZI ve HAYATA DAİR

dönüm

Aylin Olgun&Melisa Tuana Uslu

Yedi tepeli şehirde sıcak bir yaz günü, hüzünlerin ve ironilerin yazarı Selim İleri ile birlikteydik. Şehrin gürültüsü kulaklarımızdan silindi ve birlikte büyülü bir edebiyat yolculuğuna çıktık. Gençlik yıllarından başlayıp yazarlığa bakışından Behçet Necatigil'e, okuyucu kitesinden günümüz dergiciliğine kadar birçok konu üzerinde kendisiyle sohbet etme fırsatı bulduk. Bütün nezaketi ve içtenliğiyle sorularımızı cevaplayan Selim İleri'ye çok teşekkür ediyor, röportajımızı keyifle okumanızı diliyoruz.

Aylin: On dokuz yaşındayken "Cumartesi Yalnızlığı" adında bir eser

yazıyorsunuz. Gençlik yıllarınızda, size bu eseri yayımlatan motivasyon neydi?

Selim İleri: Gençlik cesareti. Başka bir şeyle açıklanamaz. Şimdi olsa aynı şeyi tekrar yapar mıydım bilmiyorum. O yıllarda, yani on yedi yaşından sonra hep bir şeyler yazmaya çalıştım. Israrla bir kitabım olsun istiyordum. Kitabım olsun isteği bir hastalık, bir tutku haline gelmişti. Hiçbir yayınevi kitabımı basmadı tabii. Ben kendi imkanlarımla yayımlattım. İmkan dediğim de açık konuşmak gerekirse, teyzemin eczanesi vardı, onun kasasından para çalarak. Pek hayırlı bir başlangıç değil. Bir de edebiyata

çok tutkulu bir arkadaşım vardı. Onun da babası lise müdürümüzdü. Sonradan o da eczacı oldu. O rahmetli Ebazer Berksoy'un da eczanesinden gelen paralarla, bin liraya mı mal olmuştu tam hatırlayamıyorum, bin adet kitap basmıştık. Çok da yüksek bir sayı. Hiçbirisi dağıtılamadı, öylece kaldı fakat bu benim edebiyat dergileriyle bir bağ kurmama yol açtı. Yani "kitaplı yazar" diye tırnak içinde söyleyebileceğimiz bir konum oluştu. Bugün olsa bunları yapmazdım herhalde. Bütün bir kitaba baktı-

ğım vakit, bir hikâye benim için halâ yıllar içerisinde yolumu çizen ilk hikâyelerden birisi oldu. Ötekilerin hepsi zaten Sait Faik, Orhan Kemal, Neziye Meriç taklidi hikâyelerdi. Uzun yıllar "Cumartesi Yalnızlığı" nı bir daha yayımlamadım. Sonra belli bir noktaya gelince insanlar merak ediyorlar, sahaflarda çok yüksek rakamlara satılıyordu. Neredeyse yirmi beş sene bu böyle devam etti. Sonra okuyuculardan gelen yakınma üzerine utana sıkıla kitabı yeniden yayımladık.

Aylin: Peki bir süre yayımlamak istememiş olmanızın sebebi neydi?

Selim İleri: Keşke yazmamış olsaydım diye düşündüğümünden herhalde...

Tuana: Galatasaray Lisesindeki öğrenciliğinizden ve sonrasında bize bahsedebilir misiniz?

Selim İleri: Galatasaray Lisesinden mezun değilim. Son sınıfta Fransızca kompozisyon dersinden kaldım. Son iki sınıfı Atatürk Erkek Lisesine okudum.

Tuana: Atatürk Erkek Lisesi şu anda sanırım Taksim'de olan lise.

Selim İleri: Şimdi Taksim Lisesi, Taksim Fen Lisesi

Tuana: İstanbul Atatürk Anadolu Lisesi olarak geçiyor, evet.

Selim İleri: Öyle mi? Bakın siz üçüncü ismi biliyorsunuz. Demek o da değişmiş.

Tuana: Galatasaray Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi gibi liseler Türkiye'de kökleri bakımından en eski liseler ve gerçekten en değerli liseler olarak gösteriliyor. Peki, Galatasaray Lisesinin sizin yazarlığınızın üzerinde etkisi ne oldu?

Selim İleri: Çok ilginç, şimdiye kadar hiç kimsenin sormadığı bir şey sordunuz. Hiç düşünmedim. Galatasaray'ın belki bir etkisi oldu. Çünkü okula girdiğiniz andan itibaren Galatasaray'a yürüdüğünüz yol baştan aşağıya orada yetişmiş edebiyatçıların büstleriyle doludur. Halâ öyle mi bilmiyorum ama, galiba halâ öyle. Belki onun bir bilinçaltı etkisi olmuş olabilir. Aslında edebiyata tutkum ilkokul

son sınıftayken başlamıştı. Ama herhalde Galatasaray'ın da etkisi oldu, çünkü okul koridorlarında herkes futbol oynarken ben kitap okurdum. Demek ki o atmosferin de etkisi olmuş olabilir. Galatasaray Lisesinden çok iyi izlenimlerle ayrıldım. Yani bunu bir okula söylemek ayıp bir şey. Önemli bir okul muhakkak ama benim okuduğum yıllarda eski atmosferi yoktu. Bizde edebiyatçı yetiştiren lise yoktu. Edebiyat öğretmenimiz gayet kayıtsız bir öğretmendi. Resim öğretmenlerimiz... İkisi de olağanüstü insanlardı. Birisi zaten değerli bir ressamımızdı: Kemal Zeren. Öteki de Şükrü Balaban. Onun bilinen resimleri fazla yok ama o da çok değerli biridir. İkisi de enteresan bir şekilde edebiyata tutkulu insanlardı. Yani yıllar sonra neyin sızıyazalığa ittiğini bilemiyorsunuz. Belki onların da bir etkisi oldu.

Tuana: Sonuçta biz de Kabataş Erkek Lisesinde okuduğumuz için, gerçekten bu camiada olan yazarlar...

Selim İleri: Kabataş'taki sizden önceki nesillerin en büyük şansları Necatigil gibi bir öğretmenin onlara öğretmenlik yapmış olması. Herhalde olağanüstü bir öğretmendi. Benim hocam olmadı. Hayatta oldu da, birebir öğrenim hayatımda olmadı. Ama öğrencilerinden ünlü olanları da olmayanları da tanıdım hayatımda. Onlar da Necatigil'den bahsederken

müthiş huşû içinde bahsediyorlar. Mesela yeni tanıştım. Asım Bey diye bir bey var. Kabataş'ta edebiyatla çok fazla meşgul olmamış. Ticaretle uğraşmış fakat hayat-taki en büyük şansının Necatigil'in tedrisatından geçmek olduğunu özellikle söylüyor.

Nebahat Hanım, edebiyat öğretmeni, o benim "Allah-ismarladık Cumhuriyet" adlı bir oyunumu sahneye koydu. Vallahi profesyonel oyuncuların öğrenciler milyara kere daha güzel oynadılar. O da mesela unutamadığım bir Kabataş hatırasıdır. Profesyonel oyuncuların oyunun özünü inememişlerdi. Halbuki Kabataş Lisesindeki öğrenciler olağanüstü bir şekilde bunu başardılar.

Tuana: Peki, Galatasaray Lisesinde okumanız tabii ki sizin yazarlığa yönelmenizde etkisi olmuştur. Çünkü düşünüldüğü zaman Behçet Necatigil'in öğrencisi olan birçok insan belki bu yüzden edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır.

Selim İleri: Tabii, Atatürk Erkek Lisesinde de iki öğretmenim oldu. Birisi Bakiye Ramazanoğlu'ydü, Allah rahmet eylesin, öteki Rauf Mutluay'dı. Rauf Mutluay önemli bir yazardı. Her ikisinin de etkisi vardı. Asıl yönlendirilmem Atatürk Erkek Lisesinde oldu zannediyorum. Mesela ben Sait Faik'i hiç okumamıştım. Çünkü o yıllarda Sait Faik'in kitapları basılmıyordu. Sabahattin Ali'nin de Sait Faik'in de kitapları basılmıyordu. 1966-1967 yılları bunlar. Daha

sonra Varlık Yayınları bu kitapları basmaya başladı. Öğretmenimiz Bakiye Hanım, sınıfta Sait Faik'in "Mahalle Kahvesi" hikayesini okudu bize. Mesela onun da çok büyük etkisi oldu diye düşünüyorum. Rauf Bey zaten edebiyatın içinde bir insandı. Ve bir başka Fransızca öğretmeni Vedat Gün-yol'du. Asıl yönlendirilmem Atatürk Erkek Lisesi öğretmenleri sayesinde.

Tuana: Peki lisenin dışında ailenizin tepkisi ne oldu? Mesela biz şu anda "yazar olacağız." desek... yani her ailenin şöyle bir isteği vardır: Çocuğum doktor olsun, mühendis olsun, parasını bu şekilde kazansın. Peki yazar olacağım dediğiniz anda aileniz sizi destekledi mi? Ne tepki verdiler?

Selim İleri: Cumartesi günü Eyüp'te, yine böyle lise öğrencisi dostlarımızla birlikteydik. Aynı böyle sizin söylediğinizi söylediler ben çok şaşırdım. Sizinle benim aramda en az iki-üç kuşak fark var. "Hala mı aynı?" dedim. Hala aynıymış, evet. Bana da tabii önce "Mesleğin olsun, arkamızda para bırakamayacağız. Mesleğin olsun ki hayatını kazan, geçimini sağla. Ondan sonra ne istersen yap." dediler. Özellikle babam, rahmetli, çok ürkmüştü. Annem o kadar yapmadı, zaten annem kitap okuyan bir insandı. Ben dinlemedim pek. İki sene hukuk fakültesine gittim, sonra bıraktım.

Tuana: Evet İstanbul Hukuk'u bırakmışsınız...

Selim İleri: Evet, gizlice bı-

raktım. Başımda kavak yelleri esiyordu. Bugün yapabilir miydim bilmiyorum. Acı olan üç kuşak sonra hala yazarlığın bir mesleğe dönüşmemesi. Üzücü bir şey. Ama şu oldu: Türk dili edebiyatı bölümüne gitmek istemiştım ve kazanmıştım da. Belki oraya gitsem daha iyi olurdu ama hep bir doktor, bir avukat olmalısın düşüncesi buna mani oldu. Halbuki ben öğretmenlik de yapabiliyordum belki, bilemiyorum ama bir formasyonum olurdu, klasik edebiyata dair bir bilgim olabilirdi. Bunları sonradan yarım yamalak kendi imkanlarımla yapmaya çalıştım. Eski yazı mesela, hala bilmiyorum. Eski yazı öğrenmiş olacaktım o da önemli bir şeydi. İşte "aç kalacaksın, bir mesleğin olmalı" gibi korkularla tercihim o yönde olmadı. Fakat yazarlığı seçtiğim için de dedikleri gibi de aç kalmadım.

Tuana: Peki İstanbul Hukuk'a yönelmenizin nedeni ailenizin bunu istemesi mi?

Selim İleri: Hayır, Türk dili ve edebiyatı bölümüne veya felsefe bölümüne gitmeyi istiyordum, ailem buna pek yanaşmadı. Edebiyat işin içine girince yine bir şey çıkmaz diye düşündüler. Hukuku kendim istedim. Orada da hep bir insanlık, hak, hukuk -Necatigil'in öyle bir şiiri vardır- öyle bir düşünceyle gittim. Fakat çok sıkıcı geldi bana. Dil çok eskiydi. Roma Hukuku diye felaket bir ders vardı. Şimdi o kadar çok ciddiye alınmıyormuş galiba. Çok sıkıcı geldi. İlgilendiğim alanların çok dışında şeylerdi. O yüzden bıraktım. Bir de o yıllarda senaryo yazarlığı yaptım. Oradan kendi harçlığını çıkaracak bir kazancım oluyordu. Onun da verdiği cesaretle, yani yazarlıktan kazanamıyordum tabii, hiçbir şey elime geçmiyordu. Onun da verdiği bir cesaretle

hukuku bıraktım. Ama bugün artık bunun olmaması lazım. Hala aynı yerdeyiz ne yazık ki. Yani edebiyat halâ toplumun kenara ittiği bir alan. Çok acı!

Aylin: Biz yine sizin deneyimlediğiniz kadar şiddetli bir şekilde deneyimlemiyoruz ama şu zamanda bile mesleğini eline al, sonra edebiyatla yine uğraşırısın algısı var.

Selim İleri: Aslında yayımcılık gençlere geçmişe nazaran daha açık şu anda. Bu olumlu mu olumsuz mu o ayrı. Ama bizim yıllarımızdaki kadar kapalı değil. Genç bir yazar olunabiliyor. Bazen çok abuk sabuk da oluyor o da ayrı. On yedi yaşında on altı yaşında Türkiye'nin en

çok satan yazarı bir hanım vardı değil mi? Gazetelerde okuyorum. İnternet roman-cısı. Bu da gerçek dışı bir şey ama eskisinden biraz daha umutlu olmak lazım.

Melike Hoca: Bu tip yazarlık kalıcı olur mu peki?

Selim İleri: Ondan hiçbir şey olmaz. Bir röportajını okudum, çok da megaloman... Yani hakkını yemeyelim ama bir şey çıkmaz ondan. Yine de yayımcılığın genç yazarlara katkıda bulun-

duğu bir gerçek... Mesela yirmili yaşlarında bir dergi çıkartıyorlar, "Öykülem" diye bir dergi. Bana da gönderiyorlar. Bakıyorum oradaki insanlara, hepsi birinci sınıf hikâyeci. Ve kitapları da daha çok çıkıyor. Yeni yazara eskisinden nazaran daha fazla bir sevgi ve ilgi var gibi. Ama hayatınızı kazanmak açısından durum nedir, çok bilemiyorum.

Aylin: Okuduğum bir yazınızda hayatınızdaki tek mutluluğun "Büyük yazarlarla, şairlerle tanışmak" olduğunu belirtiyorsunuz. Sizde bu hissi uyandıran şey tam olarak nedir?

Selim İleri: Mesela bir tanesi Necatigil'di. Bir diğeri Atilla İlhan'dı. Herhalde onların eserlerini okuyup onlara bir hayranlık... hani vardır ya; bir sinema oyuncusuna hayran olmak, onunla tanışmak, onu görmek... Belki öyle bir şeydi, sinema oyuncusu yerine yazarları koymuştum. Onları görmek, onların yakınında olmak, o hep vardı.

Tuana: Baktığımız zaman birçok dergi var. İşte edebiyat dergisi adı altında geçen çeşitli dergileri bir kitapçada raflarda görebiliyoruz. Ssizce bu dergiler insanları nasıl etkiliyor? Okuyucuları popüler kültüre mi yönlendiriyor, yoksa eskilerdeki o edebiyat dergilerinin ruhunu mu yaşıyor?

Selim İleri: Hayır, maalesef çok değişti. 1990'lardan hatta 1985'lerden itibaren değişmeye başladı. Bugün gelinen çok başka bir noktadır. Başlangıçta bu kadar popüler değildi. Şimdi dediğiniz gibi çok popüler bir şey oldu. Popüler kelimesi bile oturmuyor. Başı sonu olmayan bir noktada. Söylediğiniz gibi çok sayıda dergi çıkıyor. Bunlar iddiaya göre okunuyor da. Ben hiçbirinin gerçek edebiyat veya gerçek bir kültür dergisi olduğuna inanmıyorum. Çok yüzde kalan şeyler. Tanpınar bölümü yapılıyor ya da Albert Camus bölümü yapılıyor. Bakıyorsunuz oradaki yazılara bizim yetiştiğimiz yıllardaki araştırmalarla veya ansiklopedik yazılarla kıyaslanamayacak kadar ilkel. Onun ne yararı var, insanlar niye onları okuyorlar, bilemiyorum. Çözemediğim bir şey. İsrarla yazı istiyorlar. Ayıp olmasın, kalp kırmayım diye verdiğim de oluyor fakat her verdiğimde neye yarıyor bunlar diye düşünüyorum. Bu dergi meselesinin bir dergi furyası olduğunun ve böyle devam edemeyeceğinin kanaatindeyim.

Tuana: Bugün hiç kitap okumayan ya da o eski dergi kültürüne sahip olmayan birisi sırf belki de Instagram'da bir fotoğraf paylaşmak uğruna bu dergileri okumaya yöneliyor. Çantasına o dergilerden bir tane atıyor ve vapurda giderken o dergiyi açıp okumaya başlıyor.

Sizce bu insanların, bu tür dergileri hiç okumaması mı daha iyi?

Selim İleri: Okunmasın diyemem. Bu dergilerin satışlarının kırk-elli bin olduğunu söylüyorlar. Onu okuyanlardan bin kişi bile öz edebiyata yönelse, onun da çok büyük bir değer teşkil ettiğine inanıyorum. Bu tür dergiler çıkmasının düşüncesinin de doğru olduğunu sanmıyorum. Çünkü ilk gençlik yıllarımda okuduğum hafif romanlar vardı. Bunları niye okuyorsun diye itiraz ederlerdi. Baktığınız zaman o kitaplardan da kendime bir şeyler biriktirmişim. Aynı durum bu dergiler için de geçerli herhalde.

Aylin: Behçet Necatigil'e üç ayrı mektup yazmışsınız. Baktığımız zaman Necatigil'in sizin için çok önemli biri olduğunu görüyoruz. Peki, nasıl gerçekleşti bu tam olarak? Neden Behçet Necatigil?

Selim İleri: Şiirini çok sevdiğim için herhalde... Lise yıllarımda okul kitabında "Kır Şarkısı" adlı bir şiiri vardı. Aynı şiir, benden biraz büyük olan Eray Canberk'i de okul yıllarında etkilemiş. Bir açık oturumda Eray Bey'den dinlemiştim. O şiirden sonra Necatigil'i çok okudum. Kitaplarını okudum. Ruh dünyası, dünyaya bakışı bana bir kılavuz gibiydi. Bir tesadüf de var tabii. Lise arkadaşım Necatigil'le aynı apartmanda oturuyordu. O, Necatigil'le görüşüyormuş. İşte onun aracılığıyla Necatigil'e gittim. İlk tanıdığım edebiyatçı o değil. Yine o arkadaş, o da edebiyat meraklısıydı, onun hayranı olduğu yazar Kemal Tahir'di. İlk tanıdığım Kemal Tahir'dir. İlk mektuplaştığım Atilla İlhan'dır. Cevap yazmıştı. Necatigil'e gittikten sonra aile düzeni, o alçakgönüllülük çarptı beni. Kendi aileme de yakın bir tarafları vardı. Üniversite yıllarımda da Necatigil'in evine hep gittim. Sonra ölünceye kadar o dostluğumuz devam etti. İnsan olarak hayatımda en çok iz bırakan kişiler Necatigil ile sinemacı Lütfü Akad'dır. Bu benim için bir tür ruh eğitimi oldu.

Tuana: Biliyorsunuz Behçet Necati-

gil'in bizim okulumuz için önemi çok büyük ve biz şu anda onun önceden okulumuzda çıkartmış olduğu "Dönüm" adlı dergiyi çıkartmaya çalışıyoruz.

Selim İleri: Evet, evet uğurlu olsun.

Tuana: Teşekkür ederiz. Zaten konuyu bu dergi kültürüne bağlamak istememizin sebebi de bu. Şu anda biz öğrenciler olarak Behçet Necatigil'i bu şekilde yaşatmak istiyoruz. Sizce lise öğrencilerini bu şekilde de edebiyata yönlendirebilir miyiz? Bu mümkün mü? Öğrencilerin edebiyata karşı bir önyargısı var.

Selim İleri: Var mı? Ne işe yarar?

Tuana: Evet. Bu ön yargıyı bu şekilde mi kırabiliriz?

Selim İleri: Yani bu "ne işe yarar?" da şundan kaynaklanmıyor mu: Gündelik hayatın dışında gibi algılanıyor edebiyat. Oysa hayatı anlatıyor. Başkalarıyla paylaşmayı en çok edebiyatla öğrenebilirsiniz. Yani sizde olmayan bir şeyi bir roman size anlatabilir. Bir öykü size, hatta bir şiir yol gösterebilir. Karşınızdakini tanımak için en yararlı olan şey edebiyattır. Necatigil, öğrencileri üzerinde nasıl o etkiyi bırakmış doğrusu bilmiyorum ama ben tam öğrencisi olacak yaşta ona gitmiştim. Edebiyat sevgisi, Necatigil'in kişiliğinden size geçen bir şeydi. Gerçi ben zaten edebiyatı seviyordum ama okumadığınız bir yazarı, atladığınız bir öyküyü, romanı tüm bunları çok kırıncı olmayarak, tavsiye ederek, dostça, yaşıt gibi okumanızı salık verirdi. Herhalde öğretmenliğinde de öyleydi. Ben edebiyat derslerinin var olan müfredatın dışında yapılabilsen herkes tarafından sevebileceğini ve bunun ne kadar önemli bir uğraş haline getirebileceğini düşünüyorum. Ama bizde hala kim hangi tarihte yazdı, kaç yılında öldü, kaç yılında yaşadı gibi hiç edebiyatla ilgisi olmayan sorulara yönelik olduğu için öğrenciler de haklı olarak sıkılıyorlar. Yani o sıkıntıyı gidermenin başka yöntemleri olmalı diye düşünüyorum. Necatigil herhalde onları düşün-

müş, önemsememiş bir insandı. Şiir dışındaki eserlerine baktığınız vakit, bir yazarı tahlil eden nesirlerinde, düz yazılarında edebiyatı hayatla iç içe anlatmıştır. Bu çok önemli bir şey hayatın ne algıladı, ne yaptı, neyi paylaşabildi. Bu bir yöntem. Keşke yılda beş yüz tane yazar okutulacağına tek bir yazarın üzerinde durulsa. Zaten insanlar sonrasında başka yazarlara açılır diye düşünüyorum. Ama olmuyor. Ya modalar hakim oluyor ya da çok satan yazarlar ilgi çekiyor.

Tuana: Galiba siz de genelde eserlerinizde yazarların hangi eseri hangi yılda yazdığına ziyade onların tarzlarına önem veriyorsunuz. Çünkü hikayelerinizde bir olay anlatırken genellikle olaydan kopup bir nesneye odaklanıyorsunuz, onu anlatıyorsunuz.

Selim İleri: Sanat bir sezgi bence. Tabii planlı da çalışılabilir ama ben planlı çalışan bir yazar hiçbir zaman olmadım. İçimden geçenleri sonradan en son şeklini verirken belli bir mimariye oturtmaya çalışırım. Bunun dışında yazarken bunu şuraya yazayım gibi bir plana oturtma çabam hiçbir zaman olmadı. Yazarken çok planladığın şeyler etrafında gidemezsin, gidiyorum diyen bile bir yerde tikanır kalır. Demek ki bende bu şekilde bir yazım tarzı oluşmuş. Tabii insanın hayata bakışıyla, mizacıyla da eser şekilleniyor. Mutlaka bunun da etkisi olmuştur.

Aylin: Edebiyat tarihinde yer almış ya da unutulmuş eserlere yer vermeniz, onları hatırlatma çabanızın sebebi nedir?

Selim İleri: Bir defa ben onlardan çok haz aldım, hatta bir anlamda yazmayı öğrendim. Onların okunmaması, hatırlanmaması beni çok üzüyor. Hatırlatma; başta bir istek, bir gönül borcuymdu, sonradan bir misyon haline geldi. Herkes benim vefalı tarafımdan bahsetmeye, belki de içten içe hoşlanmaya başladı. Bu yüzden onlardan söz etmeye başladım ama bu yeni insanlara kapalı olmam anlamına gelmiyor. Onları da yazmaya çalışıyorum. Geçmiş edebiyatımızın yeniden tahlil edilmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Aylin: Peki yazarken muhatap aldığınız, seslendiğiniz özel bir okuyucu kitlesi var mı?

Selim İleri: Başta hiç yoktu. Sizi kim okuyacak, neden okuyacak düşünmüyorsunuz. Ama sonra sonra çok yakınmalar oldu. Yalnızlığı yazdınız, ben zaten yalnızım, bunlar beni daha da üzdü gibi. Sonradan bir mesuliyet geldi. Hem okuyucuyu hem yaşadığımız ülkeyi yanlışa sevk etme endişesini duyuyorum. Bu bazen bir otosansür de yaratıyor. Bunun böyle olması gerektiğini de düşünüyorum. Başta sizi kimsenin oku-

yacağını düşünmüyorsunuz. Sonradan anlıyorsunuz ve durum değişiyor.

Melike Hoca: Peki okuyucularınızın ne gibi özelliklere sahip olması gerekiyor? "Mel'un" adlı eserinizi okuyucu için belli bir birikim sahibi olmayı gerektiriyor.

Selim İleri: Mel'un, evet çok göndermelere sahip ama o da benim yolum oldu herhalde. Oradan dönmem imkansızdı. Bir de bugünün okuru diye bir şey çıktı. Her şeyi kendi bildiğiyle yeterli saysın istiyor. Bugünün okuru. Bilgisinin üstünde bir şeye yol aldığınız takdirde hemen sizi bırakıyor ama o zaman edebiyat olmuyor ki başka bir şey oluyor. Endişem o yalınkatlığın yapışıp kalması. Ondan kurtulmak lazım. Kemal Tahir, yazarın okurdan çok daha bilgili, sezgili olması gerektiğini söyledi. Hâlbuki bugün tam tersi oldu.

Tuana: Zaten eserlerinizden "Kamel-yasız Kadınlar"a baktığımız zaman, Bihter ve Dilber'i analiz etmişsiniz. Oradaki analizlerin bilgisi olmayan bir okur tarafından okunduğu takdirde zorlanılacağını görüyoruz.

Selim İleri: Ben o eserlerimi hayalimdeki beni okuyacak okurla konuşur, onunla mektuplaşır gibi yazmaya çalıştım. "Gerçek okur" benim o kitabımı alıp okuyacak, bazı fikirlerimi paylaşacak bazılarını reddedecek. Ama hiç olmazsa aramızda gizli bir tartışma ortamı olacak diye düşündüm. "Sergüzeşt" kendi devrinde önemsenmiş sonrasında ise hor görülmüş bir roman. Oysa baktığınız vakit belki acemilikleri var içinde ama olağanüstü incelikleri ve yenilikleri de var. Onların üzerinde hiç durul-

mamış. Her çağın başka bir okuma imkânı var. Batı Edebiyatına baktığınız vakit çağında hiç önemsenmemiş yazarların sonraki kuşakların araştırmacı, eleştirmenleri tarafından incelendiği, güncellik kazandığını görüyorsunuz. Bizde de bu olmalı, çünkü edebiyatımız mutlaka okunmalı.

Tuana: Şu anda karşımda çok büyük bir yazar oturuyor. Peki eserlerinizin bu kadar çok beğenilmesini, bu kadar çok ödül almanızı neye bağlıyorsunuz? Sizce bir eserin okuyucu tarafından beğenilmesindeki temel ölçütler nelerdir?

Selim İleri: Valla çok acı bir gerçek, hiçbir şeyle ölçüldüğü falan yok. Enis Batur dostum geçen gün bir hesap yaptı. Oktay Rifat, hem büyük bir şair hem büyük bir romancı, usta tiyatro yazarı. Yiğınla eseri var. Yaşadığı dönemden bugüne kadar eserlerinin basılma miktarlarını görmek mümkün. 2017'ye kadar basılan eserleri elli bini geçmiyor. İş matematiğe vurulduğu zaman tüyler ürpertici bir tabloyla karşılaşıyorsunuz. Bahsettiğimiz insan Oktay Rifat. Türk Çağdaş Şiirinin en büyük isimlerinden. Bu umutsuzluk verici bir şey. Bunun üzerine fazla gittiğiniz vakit kendinizle uzaklaşıp durursunuz. Aynı şeyi Necati-gil'de yapalım. Sayı biraz daha fazla çıkar sanıyorum. O da neden: Öğretmen oluşu, nesiller boyu öğrenci yetiştirilmesi ve ailesinin onu yaşatma çabasıyla. Ama toplasanız, Ayşe (Sarısayın)'ye bir soralım on bini geçmez. Baktığınız vakit çıkma "Her Gece Bodrum"dan sonra kısa bir dönem satış yazarı haline geldim. Oradan arta kalan bir şey devam etti. Şu an çok umutlu bir noktada olduğumuzu söylemek yanlış. Dün okudum, 1973 yılında Sabahattin Kudret Aksal sizin sorduğunuz soruyu kendi kendine sorup bir deneme yazmış. Diyor ki "Hiçbir zaman satış değerli değildir." ama satışı olmayan bir şeyi kim okur, o da belli değil. Böyle bir trajedi var. Yani istediği kadar değerli olsun, kimse okumadığı vakit ne önemi var? Bu zaman zaman umut kırıklığına da yol açıyor. Gelinek nokta bugün, özgün olmayan eserler, fabrikasyon,

hızla tüketilen, formülleri, stratejileri olan plan kitapları. Sanat, özellikle edebiyat, bireysel tek kişilik bir sanat. Yani tiyatro kolektif, sinema kolektif ama edebiyat öyle de bir şey değil. Satış iyi olabilir ona ben yıllarca karşı koydum. Sonunda yenik düştüm. O olabilir belki.

Melike Hoca: Popüler olanlar için...

Selim İleri: Popüler olanlar için değil, her kitap için bir satış politikası mı yapmak gerekiyor? Türkiye'de genelde bin adet şiir kitabı basılıyor. onu da okurla buluşturmanın bir yöntemi aranmalı mı? Belki de aranmalı.

Tuana: Yani satış yazarı olmayı...

Selim İleri: Satış yazarı olmayı değil yani en azından o bin adeti tüketmeyi... Satış yazarı da olunabilir, niye olunmasın, ona da karşı değilim. Mesela Refik Halit Karay herhalde dönemde bir satış yazarıydı. Zaten kendisi de söylüyor biraz alay ederek. Hayatımı kazanmak için bu romanları yazdım diyor. Bakıyorsunuz o romanlara, evet popüler bir tarafı var ama inanılmaz bir Türkçe, inanılmaz yeni anlatım biçimleri, arayışları var. Yeni bir edebiyatın içinde ama hiç o bakımdan incelenmiyor. Popüler bir yazar ama bir yandan da okura yeni bir sayfa, yeni bir perspektif yükleme çabası var.

Tuana: Yani eskiden olan satış yazarlığıyla bugünkü satış yazarlığı çok farklı yerlere gitti diyebiliriz değil mi?

Selim İleri: Biraz öyle, çünkü onlar proje kitap. Planlanıyor, işte bugün Mevlana'nın 500.yılı, haydi Mevlana romanı yazayım, İstiklâl Harbi'nin yüzüncü yılı, haydi bir İstiklâl Harbi romanı yazayım. Olabilir, neden olmasın? Okur yetiştirdiği takdirde çok önemli bir şey, yabana asla atmamak lazım.

Aylin: Edebiyata zarar verilmiş olmuyor mu popüler kültür uğruna?

Selim İleri: Ne diyeyim, veriyor herhalde. Ama bu konuda da fazla bir şey

söylemem çünkü neticede aynı işi yapmaya çalışıyoruz. Vaktiyle bu konuda yazıp çizdim. Şimdi kavga edecek gücüm yok. Herkes kendi yolunda. Birçoğu zaten dostum.

Aylin: Son olarak; eserlerinizde melankolik bir hava var, özellikle ilk romanlarınızda görüyoruz. Ancak bu hava günümüze geldikçe azalıp "Mel'un"da yerini ironik, agresif bir dile bırakıyor. Bunun nedenlerini açıklamanız mümkün mü?

Selim İleri: Çok doğru. İkisi de bende var gençlik yıllarımda galiba, uzun yıllar gençlik de değil, melankolik tarafın ağır basışında okuyucunun da bir etkisi var. "Me'lun" gibi mizahi yanı ağır basan bir roman yazmıştım. Benim olağanüstü okurlarım yok ama on bin kişi diyelim, geri çevirdi. Hüzün yazmam beklentisi vardı. Ben de o elbiseyi giydim. Aslında sadece hüzün, yalnızlık yoktur bende; mizah falan hepsi vardır. Hatta İzmir Fuarında bir tanıdığım yazarla birlikteydim. Diğer konuşmacılar yalnızlığı, hüznü yazdı dediler. O arkadaşım da valla ben hiç öyle görmedim, yer içer eğlenir dedi. Valla bende hepsi var. "Mel'un"da ötekine,

yeme içmeye, ağırlık vermeye çalıştım. Şimdi yazdığım bir şey var, bunda ikisini aynı anda götürmeye çalışıyorum, bakalım başarabilecek miyim? Dışarıdan bakıldığında ironik, içten ise daha başka. Yetmiş yaşından sonra okuru düşünmüyorsunuz. Yani okurun sizi sevmesine şükran borcunuz sonsuz oluyor ama okur bunu istiyor, ben de bunu yazayım fikri yavaş yavaş kaybolmaya başlıyor. Önünüzdeki zamanda bildiğiniz şeyi yazmak arzusu duyuyorsunuz. İkisi de vardı bende, hüzün de vardı, hatta o kadar ki TÜYAP eskiden şurada yapılırdı, Gezi Parkı, siz bilmezsiniz tabii yaşıntı imkan vermez. Orada bir fuarda üç yazardık, Cemal Süreya, ben, Adalet Ağaoğlu. O zamanın popüler yazarı Adalet Hanım'dı. Merdivenle inilen bir balo salonunda oturuyoruz. İnsanlar gelirdi, daha merdivenden inerken şu bana geliyor, bu Adalet'e gidiyor, bu Cemal Süreyya'ya... Okuyucunun yüzünden anlardım. Tabii yaşlanınca duygu küntleşmesi diye bir şey oluyor, tıp da kabul ediyor bunu. Başka endişelerden dolayı, hasta olmayayım, fazla düşünmeyeyim yormayayım kendimi gibi biraz geri plana itmeye başlıyorsunuz.■

NOSTALJİ

dönüm

Fatma Eyyaşan Tekaslan

Tarkovski her zamanki gibi farklı bir o kadar da sindirmesi zor bir filmle yönetmenimizin yurtdışında çektiği ilk film olan Nostalji'nin başrollerini Oleg Yankovski, Erland Josepson ve Domiziana Giordano paylaşıyor. 1983'te İtalya'da çekilen film Tarkovski'ye Cannes'ta iki tane prestijli ödülü birden getirmiş.

Film tanınmış Rus bir şair olan Andrei'nin 18. yüzyılda yaşamış ve Bolonya'da eğitim görmüş kendisi gibi Rus müzisyen Soskonovsky'nin hayatını araştırmak için İtalya'ya giderek tercümanı Eugenia eşliğinde yaşadıklarını anlatıyor. Seyahati sırasında geride bıraktığı evliliği, karısı ve çocukları şairimizi kovalıyor ve memleket özlemiyle yolculuğu içsel bir bir serüvene dönüştürüyor.

Tarkovski'nin sürgünde ölümünden önceki hastalık sürecinde çektiği otobiyografik ve rejim karşıtı bu filmi oldukça kült bir yapım. Filmin felsefi gücü çok yüksek ve şiirsel anlatımlı, aynı zamanda inanılmaz replikler ve monologlar içeriyor. Her Tarkovski filmine yapılan yorumlar gibi oldukça durağan sıkıcı ya da anlamsız dense de bence filmdeki durağanlık şairin içinde bulunduğu boşluğu yansıtıyor. Zaten Tarkovski'nin amacı da bu değil miydi? Hayatın gerçeklerini göstermek ve sorgulatmak. Bizi sonuca ulaştıracağına hep daha fazla sorunla karşı karşıya bıraktı. Bize düşen ise filmdeki anlamsız gelen sahneleri en iyi şekilde yorumlamaya ve sindirmeye çalışmak olmalı. Domenico'nun Marcus Aurelius heykeli üstünde halka seslenişi ya da şairimizin mumu rüzgârdan koruduğu sahneler ise sanatın üstündeki baskıya ve hor görülmesine gösterilen bir tepki. Son

olarak filmdeki "İnsan özgürlüğünü bulunca ne yapacağını bilmiyor ya da özgürlüğün ne olduğunu." repliğini bu yapıtın en anlamlılarından. ■

TIBBIN EDEBİYATLA OLAN GÜÇLÜ BAĞI ve YAZARLARIN ESERLERİNDE TIBBİ KULLANMA AMAÇLARI

dönüm

Serra Başyığıt

Bilimin edebiyatla olan ilişkisi bilinen bir gerçektir. Bu yüzdendir ki edebiyat ve bilim ayrılmaz bir bütünün parçaları gibidir. Çoğu yazınsal yapıtlarda; tarih, sosyoloji hatta matematik veya fizik gibi bilimlerin yanı sıra tıbbın ve psikolojinin de etkili olarak kullanıldığı görülür. Bu nedenledir ki tıp, psikoloji ve edebiyat arasında çoğu zaman organik bir ilişki oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. Asıl mesele bir yazarın yapıtlarında tıptan faydalanma nedenleridir ki bunlar da gerçeklik, inandırıcılık, yaşanmışlığın yansımaları, bilgi vermek, temaların, konuların, karakterlerin, mekanların daha etkili bir şekilde tanıtılması hatta bazen yazınsal kaygıdır. Bu yüzden edebiyat ve bilim -özellikle de tıp- sanıldığı gibi iki farklı kutupta değil, tam tersine karşılıklı bir ilişki içindedirler. Bu çalışmada edebiyatın tıp ve psikoloji ile ilişkisi yerli ve yabancı yapıtlar bağlamında irdelenecektir.

Eskiden yazılmış ya da günümüzde yazılmakta olan birçok eser konusunu bilimden almıştır. Bazı eserlerin konusunun tamamını bilim oluşturur ve çoğu eserde bilimden esintiler olduğunu fark etmek çok da zor değildir. Çünkü edebiyat farklı bilimlerdeki ilke ve kuralları estetik bir kalıba sokarak inandırıcılık ve gerçeklik sağlama amacıyla kullanılabilir. Edebiyat ile bilim arasındaki karşılıklı ilişki ikisinin de insana yönelik ve insan için olmasının getirdiği doğal bir sonuçtur. Bilimin amacı deney veya gözlemler ile doğru bilgiye ulaşmak ve bunun sonucunda kanunlar yapmaktır. Edebiyat ise yine gözlem ve deneyimler ile oluşan duygu ve düşünceleri insanda estetik haz uyandıracak şekilde ifade etmeyi amaçlar. Edebiyatın amacını yitirmemesi de bilimle olan bağını hiçbir zaman koparmamasına bağlıdır. Çünkü eğer bu bağ koparsa edebiyat inandırıcılığını, gerçekliğini, insanı ve hayatı anlatma amacını hatta etkileyici ve estetik bir ifade oluşturma malzemelerinden birini kaybeder.

Edebiyat ve tıp arasındaki ilişki doktor-yazarlar tarafından da gözler önüne serilmektedir. Doktor-yazarlar, meslekleri

sayesinde elde ettikleri deneyimleri yazınsal veya kurmaca bir şekilde okuyucuya sunabilirler. Tecrübelerini kurgusal olarak yazan yazarlara verilebilecek en iyi örnek Tobias Georges Smollet ve Anton Çehov'dur. Anton Çehov, özellikle tiyatro eserlerinde doktor karakterlerini yaşama bağlılık duygusunu, yaşama sevincini aktarmakta kullanır. "Sağlık=mutluluk" düşüncesini her tiyatro eserinde yaşama amacını kaybetmiş umutsuz ve eylemsiz karakterlerin yanına bir doktor karakteri eklemeyerek somutlar. Bu noktada yazarların tıbbi, temayı besleyici bir unsur olarak kullandığını söylemek yanlış olmaz.

Peyami Safa'nın yazmış olduğu "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" adlı romanın konusunun neredeyse tamamı hastalık ve dolayısıyla tıptan oluşmaktadır. Bu eserde yazar tıp bilimini çeşitli amaçlarla kullanmış ve okuyucuya sunmuştur. Romanda tüm gerçekliği ile bir hastanenin mekân olarak seçilmesi okuyucunun romanın atmosferine girmesini ve empati yapmasını kolaylaştırmıştır.

"Yalnız başıma demir parmaklıklı kapıdan içeriye girerdim, dokuzuncu hariciye koğuşuna doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim."

Mekan olarak hastanenin seçildiği bölümlerde özellikle hastaneyi anımsatan "karanlık", "dehliz" ya da "beyaz" kelimeleri çatışmaları güçlendirmiş ve okuyucuda rahatsızlık hissinin uyanmasına sebep olmuştur. Bu da romanın gerçekliğini ve inandırıcılığını arttırmıştır. Ayrıca bu romanı Peyami Safa'nın çocukken geçirdiği bir hastalığın etkisiyle yazmış olabileceği de düşünülmektedir. Hasta çocuğun adını vermemesi ya da dış görünüşünü ihmal etmesi de bunun sebebi olarak gösterilebilir. Kendi yaşadığı zor zamanların da etkisiyle bir hastanın psikolojisini çok iyi bilmesi ve bunu anlatma amacı ile hasta çocuğun iç dünyasını ön plana çıkarması yazarın bu romandaki amacının belki de tıptan yararlanarak hasta insanın psikolojini anlatmak olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca yazar, romanında doktor karakterler ile hasta çocuğun psikolojisinin aktarımını ve

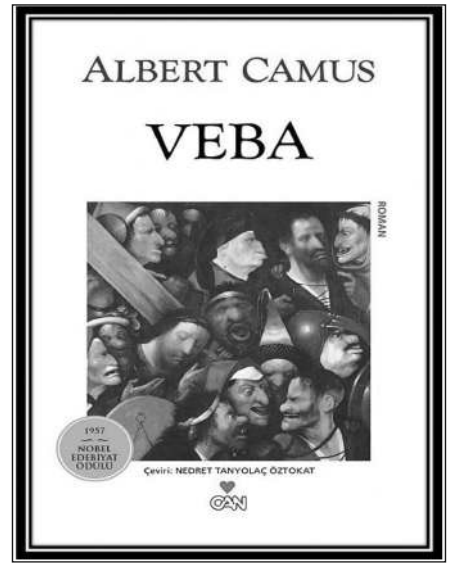
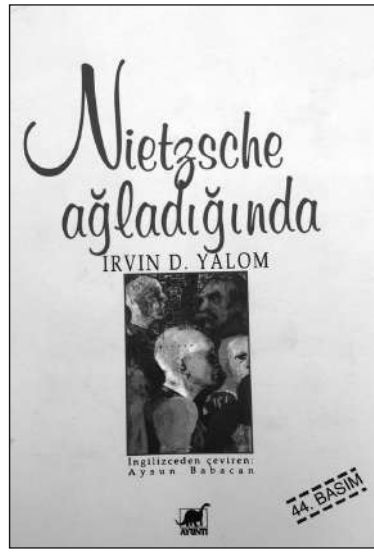
Peyami Safa

hastalık-sağlık çatışmasını güçlendirir. Romanda asıl amaç bilgi vermek olmasa da hasta çocuğun yıllar boyunca edindiği tecrübeler sonucunda öğrendiklerini okuyucuya yansıtması, okuyucuyu aynı zamanda hastalığı ve tıbbi terimler hakkında bilgi sahibi yapar.

Irvin D. Yalom, "Aşkın Celladı ve Diğer Psikoterapi Öyküleri" adlı eserinde psikolojiden büyük ölçüde yararlanmıştı. Zaten psikolog olan Irvin D. Yalom, bu eserde kendi hastaları ile geçirdiği seansları hastalarından izin alarak yayınlamıştır.

"Bir dizi çarpıtıcı prizma bir başkasını tanımamızı engeller. Stetoskop icat edilmeden önce bir doktor yaşamın seslerini kulağını hastanın göğüs kafesine dayayarak dinlerdi. İki zihnin birbirine sınıksız yapıştığını ve mikro-çekirdek değişimini yapan terlikli hayvanlar gibi düşünce imgelerini doğrudan birbirine aktardığını düşünün: benzersiz bir buluşma olurdu bu. Belki bin yıl sonra böyle bir birlik gerçekleşebilir-yalnızlığın nihai panzehiri, mahremiyetin nihai felaketi olur bu." (Yalom, 1999:206)

Bu eser yaşanmış on psikoterapi öyküsünden oluşmaktadır. İnsan psikolojisini farklı bir şekilde ele alan eserde tıbbi ve bilimsel terimler, yazar tarafından hastalara teşhis konulmasının yanında eserde bir imge dünyası oluşturmada da kullanılır. "Stetoskop, prizma, hasta, panzehir, terlikli hayvan" gibi terimlerin anlatımı güçlendirmek maksadıyla bir benzetme ve örneklemeye aracı olarak kullanılması eseri bir psikiyatri terapisinin ötesine geçirip esere yazınsal bir nitelik kazandırır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda gerçekliği sağlama

amacı taşıyan tıbbi ait aktarımlar bu eserde tam aksine yazınsallığa hizmet eder. Ama aynı zamanda terapistin rolü ile hasta karşısındaki davranışları ve özellikle empatik yönü eserin gerçekçiliğine de katkı sağlar.

Irvin D. Yalom'un bir diğer eseri olan "Nietzsche Ağladığında" "Aşkın Celladı ve Diğer Psikoterapi Öyküleri" gibi psikolojik bir eserdir. Bu eserin ana karakteri olan Nietzsche ruhsal sorunu olduğunu kabul etmez ve kimseye muhtaç olmadığını düşünür. Nietzsche'nin hem ruhsal sorunları hem de stresten kaynaklanan migreni vardır. Ayrıca Nietzsche ümitsizlik hastası denebilecek derecede ümitsiz bir karakterdir. "Ümit çok önemli ve bunu bizden başka kim verebilir? Bence doktor olmanın en zor yanı bu. "diyerek doktorların kendilerinden psikolojik olarak da yardım bekleyen hastalara umut ışığı olmalarının ne kadar zor olduğunu vurgular Sigmund Freud bu eserde. Nietzsche'nin psikolojisinin anlatıldığı bu eserde okuyucu hangi kısmın gerçek, hangi kısmın hayal ürünü olduğunu anlamakta zorluk çekmekte, bu yüzden eserdeki gerçeklik ve inandırıcılık hissi hem insan psikolojisinin hem de estetik duygusunun derinlerine inen bir terapi edasıyla sunulmaktadır.

Albert Camus'un yazdığı "Veba" eserinde yazar, tıp bilimini o kadar yoğun kullanmıştır ki okuyucu kendisini neredeyse hastalığın içinde bulmaktadır. Bir yanda hastalığı yenmek için uğraşan doktorlar, diğer bir yanda hastalıkla mücadele eden Oranlılar... Yazar, tıp bilimini okuyucuya daha kolay ve etkili bir şekilde ulaştırmak ve

okuyucunun kitabın atmosferine girmesini kolaylaştırmak için kullanmıştır. Yazarın okuyucuyu kitabın boşuk atmosferine sokma şekli, hastalıktan doğan karamsar hava sebebiyle olayların çok yavaş ilerlemesi ve mucize ile ilgili en küçük bir umudun bile olmayışıdır. Bu da eserin gerçekliğini ve inandırıcılığını arttıran önemli unsurlardandır. Bu eserde tıbbın rolü yalnızca okuyucu üzerinde bıraktığı etki de değildir üstelik. Eserin iletisi de doktorlar ve veba hastalığı ekseninde okura sunulur. Toplumun sağlığının, özgürleşmesi ile koşut tutulması veba sayesinde aktarılır.

İnsanın ruhu ve bedeni ile ilgilenen tıp ve psikolojinin yine insanın duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştiren edebiyattan soyutlanması mümkün değildir. Bu birbirinden çok farklıymış gibi görünen iki kavramın aslında birbirini besleyen, zenginleştiren ve işlevsel hale getiren bir etkisi vardır. Yerli ve yabancı özellikle bireyi ele alan birçok eserde yazarlar, tıbbi ve bağlantılı bilimlerin eserin atmosferini kurmada, okuyucuda gerçeklik hissi oluşturmada, eserin iletisini ve temalarını aktarmada hatta bir imge malzemesi yaparak estetik bir anlatım yaratmada kullanırlar. ■

KAYNAKÇA:

1. Yalom, Irvin D., *Aşkın Celladı ve Diğer Psikoterapi Öyküleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
2. Safa, Peyami, *Dokuzuncu Hariciye Koşusu*, Ötügen Neşriyat, İstanbul.
3. Camus, Albert, *Veba*, Can Yayınları, İstanbul, 1947.
4. Yalom, Irvin D., *Nietzsche Ağladığında*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

İSTİKLÂL HATIRASI

dönüm

Ayça Aliustaoglu

Yavaş yavaş yürüyor bir adam. Sıkıntılarını unutmak için. Başında kan kırmızı bir fes, fesin altından savrulan kahverengi, dalgalı saçlar, aynı renk gözler. Ilık, güneşli bir hava. Bahar yeni gelmiş, belli. Yerdeki taşların bazıları oynuyor. Adımlarının sesine odaklanıyor adam. Belli ritim bazen bozuluyor, sonra tekrar düzene giriyor. O sese karşın nal sesi dikkatini dağıtıyor. Biraz sola kayıyor. Ardında tekerlek sesiyle at tıkr tıkr geçiyor. Arabanın içindekiler dışarıyı izliyor. Adam bakışlarını sol tarafa çeviriyor.

Bir satıcı bağıyor, macunlarını karıştırıyor. Bir açlık hissi gösteriyor kendini. Dayanamayıp macun alıyor adam. Tatlı ağzına yayılırken mutluluk kaplıyor içini, kulaklarını ise hoş bir ezgi. Yanından geçtiği camiye bakıyor, işlemeleri inceleyip dikkatle. Ne kadar hoş olduklarını yeni fark ettiği için kendine kızıyor. Biraz daha ilerliyor. Bir kitapçı takılıyor gözüne. Edebiyatın kokusunu çekiyor içine. Bir Namık Kemal kitabı geliyor eline. Hürriyet heyecanı sarmalıyor içini.

Yoluna devam ediyor. Bir kedi fark ediyor. Kapmış bir kemik, kemiriyor. Onu izleyen iki çocuğa bakıyor. Gülüşleri onu da gülümsetiyor. Bir kahvehaneye giriyor. Bir fincan Türk kahvesi alıyor. Kokusunu içine çekiyor önce. Bir yudum alıyor, acı tat ağzına yayılıyor. Büyük camdan caddeye bakıyor. Gelecekte buranın nasıl olacağını hayal ediyor. İnsanların nasıl giyineceğini, nasıl konuşacağını. Padişahın nasıl biri olacağını düşünüyor. Cumhuriyeti düşünemiyor, nasıl düşünsün? Kahvesi bitince ayrılıyor oradan. Yıllardır hızla yürüdüğü yolda sakin sakin yürümeye devam ediyor.

Yavaş yavaş yürüyor bir kız. Sıkıntılarını unutmak için. Başında kan kırmızı bir bere, berenin

altından savrulan kahverengi, dalgalı saçlar, aynı renk gözler. Ilık, güneşli bir hava. Bahar yeni gelmiş belli. Taşlara yavaş yavaş basarak yürüyor. İnsanların hızla yanından geçip gitmesini izliyor. Dikkatini tramvayın zili dağıtıyor. Adımlarını hızlandırıp biraz sola kayıyor. Tıkr tıkr sesler yanından geçiyor. Tramvayın keskin kırmızısı gözlerini alıyor. Sonra bir başka kırmızı arabaya yöneliyor bakışları.

Acıktığını hissediyor. Camdan görünen simitleri bir anda satın alırken buluyor kendini. Susamları olabildiğince az dökmeye çalışarak bir ısırık alıyor. O ağılıkta dünyanın en leziz besini oluveriyor simit. Sonra kulağına hoş bir müzik sesi doluyor. İki genç müzik yapıyor, insanlar izliyor. Kimi yoluna devam ediyor, kimi biraz para atıyor önlerindeki kutuya. Bozuk paraların sesi şarkıya eşlik ediyor.

Yandaki bir kitapçıya giriyor, birkaç kitap alıp çıkıyor. Yolda bir köpek görüyor. Sevgiye muhtaç hayvanı okşuyor biraz. Sonra bir kafeye giriyor. Bir bardak kahve alıyor. Hafif bir kahve, çok yumuşak kokuyor. İlk yudumuyla içi ısınıyor. Aldığı kitaplara elini daldırıp birini çıkıyor. Bir Orhan Pamuk romanı geliyor eline, biraz inceliyor, poşete geri koyuyor.

Büyük camdan dışarıyı izlemeye başlıyor. Geçmişte buranın nasıl olduğunu hayal ediyor. İnsanların nasıl giyindiğini, nasıl konuştuğunu. Gelecekte ne beklediklerini merak ediyor. Kahvesini bitirip kafeden çıkıyor. Yıllardır hızla geçtiği yolu yavaş yavaş yürümeye devam ediyor. Çok uzun yıllar önce aynı yerlerden bir başka adamın geçtiğini, bu adamın büyük dedesi olduğunu bilmiyor. Bir dejavu yaşar gibi oluyor, onda da gözlerini kırıştırıp yoluna devam ediyor. ■

GOGOL'UN PALTO'SU ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

dönüm

Nisa Kuvvet

Gogol, kuşkusuz Rus edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Ölü Canlar, Bir Delinin Hatıra Defteri gibi başyapıtlarının yanında Palto da Gogol'un yeteneğini kanıtlayan eserlerdendir. Rusya devletinin ve toplumsal sisteminin yergisi yapıldığı için bu hikâye yayımlandığı dönemde büyük yankı uyandırmıştır.

Palto, Rus edebiyatında yeni bir dönem başlatmıştır. Gogol, Rus edebiyatında ilk defa bir edebi eserde gerçeklerden bahsetmiş ve Rus edebiyatında gerçekçilik akımının öncüsü olmuştur. Palto'dan önce hep üst sınıf; zengin, soylu ve makam sahibi insanlar konu alınmışken Palto'da yoksul, sıradan bir insan işlenmiştir. Dönemin Rusya'sını eleştirmesiyle, yapılan adaletsizlikleri göz önüne sermesiyle oldukça eleştiri alan Palto, herkesçe tanınmış ve kendinden sonraki eserlere de ilham kaynağı olmuştur.

Palto, alt sınıfın üst sınıf tarafından adaletsizliğe uğradığını Akakiy Akakiyeviç'in hayatı üzerinden anlatan bir uzun hikâyedir. Bu hikâye pek fazla parası, yeme veya konuşma hakkı olmayan, başkaları üzerinde nüfuzu bulunmayan, üst sınıfın, işlerini gerçekleştirecek bir araç gibi kullandığı veya hiç yokmuş gibi davrandığı "sıradan insanı" konu alır. Rusya'da halka yapılan haksızlık, zenginlerin fakirleri küçük görmeleri ve umursamamaları, devletin halkın durumuna olan kayıtsızlığı ve halkın sorunlarını çözeceğine daha çok sorun çıkarması gibi bir çok yanlışlık eleştirilir.

Palto'da yalın ve iğneleyici bir dil kullanılmıştır. Gogol, öykünün anlatıcısı hikâyeyi bir arkadaşına aktarıyormuş gibi samimi bir yazı ortaya koymuştur. Palto'nun süslü cümleler kurulmadan halk diliyle, mizahi bir havada, okuyucu karşısında oturup öyküsünü dinleyen bir arkadaşmış gibi yazılması edebiyatı da üst sınıfa ait olmaktan çıkarıp sıradanlaştırmış, Palto'yu sıradan insana ait bir hikâye yapmıştır. Böylece Gogol, anlatım şekliyle de okuyucuya mesajını ustaca aktarmıştır.

Palto'nun başkahramanı Akakiy Akakiyeviç oldukça mütevazı bir maaşla evden işe işten eve tekdüze bir hayat yaşayan bir devlet memurudur. Bir gün paltosunun kullanılamayacak durumda olduğunu fark etmesiyle hayatı her zamanki sıradanlığından çıkar ve yaşamını sona erdirecek olaylar dizisi başlar.

Hikâyenin en başında devlet memurlarının alınganlıklarının bahsinden sonra bir devlet memurunun mahkemeye verdiği dilekçesinde imparatorluğa bağlı kurumlarda yasaların umursanmadığından şikâyet ettiği anlatılır. Devlet memurunun dilekçesine iddialarına kanıt olarak bir aşk romanının koca bir cildini eklemesi Rusya'daki devlet baskısının büyüklüğünü gösterir. Öyle ki devlet baskısı edebiyata bile etki etmektedir.

Akakiy Akakiyeviç, yaşam koşullarının görüntüsünü ve kişiliğini şekillendirdiği, hayatın sillesini yemiş insanları temsil eden bir karakterdir. Etrafındaki insanlar tarafından

hor görülür hatta hiç yokmuş gibi davranılır. Giyim kuşamına, görüntüsüne dikkat etmeyen, yemekten, uykudan, etrafındaki güzelliklerden kısacası işi hariç hiçbir şeyden zevk almayan, hiçbir gelişme göstermeyen "sonsuz kadar aynı görevi yapmayı sürdüren özel kalem memurlarından biridir". Akakiy'in ailesi veya arkadaşları yoktur. Çalıştığı dairede insanlar ona yazdıklarını temize geçiren bir makine gibi davranırlar, iş arkadaşları onunla dalga geçer. Akakiy kimsenin hayatına bir etkisi olmayan, görmezden gelinen "sıradan bir insandır".

Bir gün Akakiy paltosunun onun soğuktan koruyamayacak hale geldiğini görür ve paltoyu terziye götürür. Terzi yeni bir palto yaptırması gerektiğini söylediğinde dünyası başına yıkılır. Yeni bir palto çok pahalıdır ve bunun yüzünden düzenini bozmak zorunda kalacaktır. Ancak Akakiy yeni bir palto almaya karar verir. Akakiy'in yeni palto alma kararı sıradan insanın yeni bir hayata başlama kararıdır. Bundan sonra her gün birbirinin aynı şekilde sürüp gitmeyecektir. Artık önünde ulaşmak istediği bir amaç vardır. Aç kalır, daha çok çalışır. Yeni paltosunun, yeni hayatının hayaliyle yatıp kalkar. Sonunda Akakiy yeni paltosunu alır. Paltosunu gören iş arkadaşları Akakiy'e ilgi göstermeye, iltifatlar etmeye başlarlar. Hatta Akakiy'i çaya davet ederler. Artık sıradan insan bir üst mevkiye ulaşmış, çabalalarının karşılığını almıştır. Akakiy eski paltosuyla yeni paltosunu yani eski ve yeni yaşamını karşılaştırdığında kahkahalarla güler, ona göre eskisi yenisiyle kıyaslanamaz bile.

Akakiy yeni paltosuyla yeni hayatının keyfini çıkarır, etrafında daha önce hiç görmediği şeyleri fark eder. Fakat bu mutluluğu kısa sürer. Çağırıldığı davet sonrası evine dönerken paltosu iki adam tarafından çalınır. Üstelik paltosu çalınırken orada bir bekçi bulunmaktadır ancak hırsızlara engel olmaz. Ardından Akakiy'in paltosunu bulmak için yaptığı her şey sonuçsuz kalır. Emniyet müdüğüne ulaşmaya çalıştığında sıradan bir memur olduğu için müdüre görüşmesi engellenir. Birkaç denemenin ve bir cesaret gösterisinin ardından müdürün karşısına çıkarılır. Akakiy önemli biri olmadığından müdür sorunuyla ilgilenmez. Onun yerine o geç saatte تنها sokaklarda ne yaptığı gibi sorular sorarak Akakiy'i suçlu çıkartmaya çalışır. Akakiy de bunun üzerine hiçbir şey yapamadan oradan ayrılır. Akakiy'in paltosu çalınırken kayıtsız kalan

bekçi ve ona yardım edeceği yerde daha da kötü duruma sokmaya çalışan emniyet müdürüyle Gogol, Rusya'da devletin halka olan ilgisiz tutumunu yansıtır.

Paltosunu kaybetmesiyle yeni yaşamını da kaybeden Akakiy'in başına gelenleri duyan iş arkadaşları üzüldü tavsiyeler verirler. Hatta Akakiy'e yardım için para bile toplayacaklardır ama daha önemli kişiler için harcanması gereken paralar olduğundan sonuçta paltosunun kaybıyla yine sıradan bir insan olan Akakiy'in eli boş kalır. Akakiy en sonunda ona tavsiye edilen bir "mühim kişiden" yardım istemeye karar verir. Bu mühim kişi önceden sıradan bir insanken terfi alıp önemli biri statüsüne geçmiştir, "yakın zamanda pek bir mühimliği yoktur". Terfi aldığı mevki çok da yüksek olmamasına rağmen makamını mümkün olduğunca yüksek göstermeye çalışmaktadır. Kendisiyle aynı seviyedekilerle iyi geçinen nazik bir adamdır fakat kendinden alt seviyedekileri aşağılar ve kötü davranır. Nereden geldiğini unutmaması gereken yerde kibire kapılmış, sıradan insanları hor gören biri haline gelmiştir. Bu nedenle Akakiy mühim kişiye derdini anlatmaya gittiği zaman, mühim kişi o sırada yanında bulunan arkadaşına ne kadar saygın, değerli ve ulaşılması zor biri olduğunu göstermek için Akakiy'i aşağılar, demediğini bırakmaz. Uğradığı hakaretler

üzerine şok geçiren Akakiy oradan ayrılır. Daha sonra hastalanır ve ölür. Sıradan insan, hayatının diğerlerinin gözünde ne denli küçük ve değersiz olduğunu anlamış, asla umursanmadığı bu dünyadan ayrılmıştır. Akakiy'in ölümünü dairedaki arkadaşları ancak 4 gün sonra öğrenir. Hemen ertesi gün yeni bir özel kalem memuru işe alınır. Sıradan bir insanın önemi yalnız bu kadardır, her an yeri doldurulabilecek bir eşyadır.

Halk arasında Akakiy'in, ölümünden sonra insanların rütbelere bakmadan paltolarını çalan bir hortlağa dönüştüğü söylentileri yayılmaktadır. Mühim kişi bir davet dönüşü atlı arabasında giderken Akakiy'in hortlağıyla karşılaşır. Akakiy, paltosu çalındığında ona yardım etmediği için onun paltosunu alacağını söyleyerek mühim kişinin paltosunu çalar. Sıradan insanın onu umursamayan üst tabakaya ve devlete karşı olan başkaldırısını resmeden bu durum mühim kişiyi oldukça korkutmuş, bu olayın ardından yalnızca kendisiyle eşit seviyedekilere değil, asllarına karşı da iyi davranmaya, onları dikkate almaya başlamıştır.

Böylesine gerçekçi bir hikâyenin böyle gerçekdışı bir sonunun olması garip gelse de bu aslında Palto'nun en çarpıcı kısımlarından biridir. Sıradan insanın hakkını istemesi, ardından devletin ve üst tabakanın onların varlıklarını ve haklarını tanıyıp onlara bir birey gibi davranmaya başlamasının fantastik bir olay üzerinden verilmesiyle Gogol, böyle bir durumun gerçek olamayacağını söylemektedir. Hikâyenin, sıradan insanın, halkın zaferiyle sonuçlanmasına rağmen gerçek hayatta var olamayacak bu kazanma şekli, böyle bir zaferin o dönemin Rusya'sında da gerçekleşmeyeceğini vurgulamaktadır.

Öykünün son sayfalarında başka bir hortlaktan bahsedilirken kullanılan bir cümle bu hortlağın Akakiy'in paltosunu çalan adamlardan biri olduğunu gösterir:

"Derken hortlak, birisi tarafından izlendiğini fark etmiş, birden bire arkasına dönüp, canlı bir insana ait olamayacak kadar iri yumruğunu bekçiye doğru sallayarak..."

Çünkü Gogol, Akakiy'den palto çalınırken hırsızlardan birinin iri yumruğuna dikkat çekecek bir cümle kurmuştur:

"...İkinci adam nerdeyse insan kafası büyüklüğündeki yumruğunu bizimkinin ağzının üzerine indirdi."

Anlaşılan bu iri yumruklu hortlak tıpkı Akakiy'e olduğu gibi haksızlığa uğramıştır ve intikam için insanların paltolarını çalmaktadır. Oysaki bu hortlak henüz aradığı kişiyi bulamamıştır çünkü Akakiy mühim kişinin paltosunu çaldıktan sonra ortadan kaybolmuştur fakat bu hortlak hala sokaklarda dolaşmaya devam etmektedir. Sokaklarda gezinip insanların paltolarını çalan bu hortlaklar hakları için mücadele eden sıradan insanlardır ancak çabaları boş sokaklardaki silik girişimlerden öteye gidememektedir.

Palto'da Akakiy Akakiyeviç yoksul, sıradan insan, alt tabakadır. Bu insanlar tekdüze, amaçsız yaşamları olan, ciddiye alınmayan, hayattaki küçük görevlerini yerine getirip dünya sahnesinden çekilen kişilerdir. Yalnızca bir yere geldiklerinde, bir şeyler elde ettiklerinde sesleri duyulmaya başlanır. Paraları oldukça vardırılar. Parayı kaybettiklerinde ise yeniden bir hiçe dönüşürler. Akakiy alt sınıf olarak çalışıp parayı ve saygınlığı elde etmiş, onu kaybettiğinde ise kimse yüzüne bakmamıştır. Yine aşağılanmaya başlanmış, üst sınıf ve devlet tarafından umursanmamıştır. Adaleti sağlamak için verdiği savaşın karşılığını almasıysa sadece bir ütopyaya ait bir olgudur.

Dostoyevski'nin "Hepimiz Gogol'un Palto'sundan çıktık." sözü Palto'nun Rus edebiyatındaki devriminin gücünü yeterince açık ifade etmektedir. Palto, gerçeklerin göz önüne serildiği, halkın, sıradan insanın hikâyesinin anlatıldığı bir dünyanın kapılarını açmasaydı Gogol'dan sonra gelen Çehov, Tolstoy, Dostoyevski gibi, dünya edebiyatına büyük katkı yapmış Rus yazarlar belki de insanın içine o derece işleyen, çarpıcı eserler veremeyeceklerdi.

Gogol, Palto ile daha önce Rus edebiyatında işlenmemiş gerçekçilik temasını kullanır, Rusya'daki durumu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sererken gerçek hayattaki her bir detayı kurgusal bir karakterin yaşamı üzerinden verebilmiştir. Palto'da Gogol'a ait özgün mizahın izleri bulunmaktadır. Aşırılığa kaçmadan gereken yerlerde gereken yorumlar yapılarak devlet sisteminin ve gerçek yaşamın anlatılabilmesi, sonunda gerçek dışı öğeler ve olaylar kullanılmasına rağmen hikâyedeki gerçekçiliğin yansıtılabilmesi Palto'nun oldukça başarılı bir eser olduğunun göstergesidir. ■

TARİHİN TAŞLA İŞLENDİĞİ KADİM KENT

dönüm

Melih Gezer

Bir şehri, şehir yapan nedir? Bulunduğu konum mu, binaları mı, yoksa insanları mı? Peki şöyle sorayım; bir şehrin ruhu var mıdır? Yaşadığınız şehirdeki aklınıza gelen unsurlar vardır elbet. Kimisinin bir saat kulesi, kimisinin evleri, kimisinin de samimi insanları...

Ancak bazı şehirler vardır ki tarih boyunca medeniyetlere yuva olmuş, etrafındaki şehirlere ağabeylik yapmıştır. Şüphesiz bu şehirlerden ilk akla geleni Diyarbakır'dır. O muhteşem surları ve burçlarıyla bu şehir adeta altın bir zincire dizilmiş inci kolye. Etrafını saran bu kolyeyle daha bir cesur görünüyor göze. Asur hükümdarının kılıç kabzasında "Amid" diye kazanmış ismi zamanın birinde. Ancak tarihin derin dalgaları arasından "Diyar-ı Bekr" olarak vuruyor günümüz kıyılarına.

Fis Kayası denen korkunç kütlelerin üzerine yerleşen kent, bir bekçi misali Dicle'yi de almış koynuna gözlüyor Mezopotamya'yı. İnsanlar, bu asil kente yaraşır, biraz daha sert ve daha mert yürüyorlar surların gölgelediği sokaklarda. Atalarının bu kalede binlerce yıldır yaşadıklarını unutmamış gibi onların izlerini taşıyorlar bakışlarında.

Şehre girdiğinizde yeni tanıştığınız birinde duyduğunuz bir yabancılık vuruyor yüzünüze. Surlardan gelen bu yabancılık, gün boyu gün ışığı yemesine rağmen istifini hiç mi hiç bozmuyor. Dört kapının herhangi birinden girerken tepenizdeki kemerde kazanmış olan farklı alfabelerdeki yazıtlara gözünüz ilişiyor. O oyuğa inen çivi darbelerini düşünmemek imkânsızlaşıyor. Kalın taşlardan mı, yoksa tarihin getirdiği mağrurluktan mıdır bilinmez, başta hissettiği-

niz yabancılığı unutuyorsunuz bir süre sonra. Galiba alışıyor, kabul ediliyorsunuz şehre.

Tarihin armağanı bir mücevher olan bu şehirde, binlerce yıllık surların içinde yaşayan günümüz insanını görünce, tarihin ta kendisi olduğunuzu fark ediyorsunuz haliyle. Sizin de göreviniz tıpkı binlerce yıllık atalarınızın gibi ömrünüzü burada tüketip şehrin ruhuna dâhil olmak. Geçmişten gelen o binlerce yıllık birikimin yansıttığı hava bazen kasvetli gibi görünse de fazlasıyla şanlı. Ulu Camii, Dört Ayaklı Minare, Süryani kiliseleri; Keldaniler, Ermeniler, Yezidiler, Türkler, Kürtler derken bu surların içinde ayak basanların tümünü aynı zaman dilimine topluyorsunuz. Her birinin bıraktığı mirasa tanık olma heyecanı kaplıyor içinizi. Eskiliği ve ihtişamı da burada zaten. İnsana hem büyüklük hem de küçüklük duygusu veriyor.

Anlatmakla bitmez, Diyarbakır'ın her köşesinde tarihin bir esintisi vuruyor yüzünüze.

Gezip görülecek yerler listenizde ilk sırayı alması gereken Diyarbakır, adeta sizi bekliyor Anadolu'nun ucunda. İzlemeye doyamayacağınız surların üzerinde içilen bir bardak çay bile, listenin tepesinde olmayı hak ettiriyor Diyarbakır'a. İnsanları, evleri, mezhepleri, camileri, kiliseleri ve daha nice siyle bir kültür harmanı olan bu kentte, ufkunuzda sessizce yeni bir kapı aralanıyor...

Sırların ve surların şehrine az olarak gidip çoğalarak döndüm; küçüktüm, büyüdüm; daha az görüyordum, Diyarbakır'ı görünce, gezince anladım. Kendinize armağan edebileceğiniz güzel bir hediye Diyarbakır. ■

MARİFET

Acizce yapılan her eylem kötülüğe gebe
Ve bilirsin;
Tanrı katında seni sevmenin günahı büyüktür

Detaylar var, detaylar tüme varıyor
Sen anlamazsın, denizaneleri anlar
Ben anlatırım da gece işte...

Karmanın Tanrısı karıştırır kafaları
-O süslü ve tavizsiz kafaları-
Geceler mezid eder ilerledikçe zaman
Ve bilirsin;
Aşkım sensizliğedir her zaman

Terk edişlerin hiç olma uğrunda
-Her şeyi terk edişlerin-
Gece yarısı bu vakitler,
Gözlerin yabancı gördüğün her mahluka
Ve bilirsin;
Seni sevmeyi bir marifet bilirim

Melis Soysal

İŞKOLİK

dönüm

Ezgi Hazal İşsizoglu

Dönmek istemiyorum. Hava karar-
mış, büroda yoğun, kokuşmuş bir
hava. Herkes son işlerini tamam-
layıp çıkmanın derdinde. Masala-
rın üzerinde boş veya yarım çay
bardakları, daktiloların artık bıkmış ve yor-
gun çıkan sesi, herkeste bir hafif telaşe.
Burayı daha çok seviyorum, çok alıştım,
benimsedim. Masamın üzerinde bir çer-
çeve var bana 'asıl' hayatımı anımsatacak,
o yeter. Çayımı da içerim, işimi de yaparım.
Zaten ben burada yaşıyorum, evim
kafamı dağıtmak için gittiğim bir yer gibi
yalnız. Köşedeki askılık benim arkadaşla-
rımı simgeler; fuşya iki düğmeli olan Ay-
şen'in, iki sıradan siyah kaban da Hüsnü
ile Kemal'in. Askılığa bakınca hepsi gözü-
mün önünden geçer. Arkadaşlarım durun,
neden sarıldınız hemen montlarınıza, çık-
mak istiyorsunuz tabii, gençsiniz, sizi dı-
şarıda bekleyen bir hayatınız vardır. Peki
öyleyse, ben de sizden sonra çıkarım. Dört
masalık çalışma odamızdaki ceviz masa-
lara baktım, buraya asıl havasını veren
onlar bana kalırsa. Beyaz, plastik, nitelik-
siz masalarda çalışsaydık burayı bu kadar
sever, arar mıydım bilmiyorum. Son bir
bakış da masalara bırakılan raporlara atı-
yorum, askılıkta duran son montu alıyo-
rum, aynada bir kendime bir boş odanın
yansımalarına uzun bir süre daldıktan sonra
kızıyorum kendime. Aah, yeter artık Sabri,
nereye yollanıyorsan yollan, terk et şurayı.
Benim başka gidecek bir yerim yok ki, ev
desen aynı tas aynı hamam, bir cazibesi
yok benim için. Kızım odasında ders çalışır,
karım salonda televizyon seyrediyor, ben
odamda yatarım. Burası daha güzel, bana
daha çok beni hatırlatıyor. Ben yazı yaza-
rım, sarı saman kağıtlarında uzun uzun
gözlerimi gezdiririm, hiç de yorulmam.
Evet, gözlerim bitkin düşer, ama olsun,
benim hevesim var ya, o bana yeter. Yaz-

rim, bazen arkadaşlarımla da konuşuruz
onları, hepsi de taze, genç, bereketli be-
yinlere sahiptir, onlarla tartışıp konuşmak-
tan derin haz alırım. Neden gittiler ki,
devam etseydik geceye dek, gece, sonra
sabah... Ben hepsine kendi ellerimle kahve
yapardım, simit alır gelirdim yandaki pas-
taneden, hiç gocunmazdım. Ama gidiyor-
lar işte. Yıllardır bu odadayım ben, hepsi
gitti, yenileri geldi; genci, yaşlısı, evlisi,
bekarı, tahsillisi, tahsilsizi hepsi geçti bu
masalardan. Ben sahici kaldım yalnız, hep
diğerlerini dinledim, bekledim, onlardan
medet umdum. Beni duysunlar, beni din-
lesinler, ama hep burada, başka bir yerde
değil. Olmadı, bana işkolik dediler, başka
işlerimiz var dediler, eşimiz, çocuğumuz
bekler dediler. Aman, ben de yalnız kalı-
rım, buranın keyfi yalnız da bir başkadır.
İşim hep vardır zaten. Olmasa da ben ya-
ratırım. Alırım çayımı, açarım Chopin'i, el-
lerim yorulmaz çalışır, gözlerim yorulmaz
çalışır, ben bedenim ve ruhumla devinip
dururum o sandalyenin üstünde. Bir de
pencerem var dar, önünde begonya sak-
sım, kafam karışınca, yoğunlaşınca karşı
kaldırımdaki kahvehaneyi izlerim. Gençler,
yaşlılar yine gelip giderler, onların deyi-
miyle muhabbet edip kaynaşırlar. Anlamı-
yorum, siz işinizi hiç mi sevmezsiniz? Nasıl
saatlerinizi orada heba edersiniz? Ben dü-
şüncelerimin ve hızımın hep güneş yüzün-
den her gün ve her gün kırıldığını,
sürgülendiğini hissederim, siz umursa-
mazca ve oburca o saatleri yer bitirirsiniz.
Sinirlenir geri dönerim işime, rahata erdi-
ğim yere. Artık kesin ayrılmaya karar ver-
iyorum, bunları düşünürken elimde
tuttuğum montu giyiyorum, düşüncelerin
tekrar hücum etmesine izin vermemek için
ansızın terk ediyorum odayı. Eve doğru gi-
derken giderek uzaklaştığım yolda üşüme-
mek için montuma sıkı sıkı sarılıyorum. ■

KÜRK MANTOLU MADONNA

dönüm

Zümra Fatma Açikel

Sabahattin Ali, Kürk Mantolu Madonna adlı eserde insan, yalnızlık, sevgi ve aşk temalarını insanın kendine veya topluma yabancılaşması düşüncesi ile harmanlamış ve çoğunlukla eserin ana karakteri, Raif Efendi'nin, etrafında dönen olaylar bütünüyle birlikte okuyucuya aktarmıştır. Eserde iki farklı anlatıcının bakış açısı mevcuttur. Bunlardan olay ve durumlara kahramanın yani Raif Efendi'nin açısından bakmamızı sağlayan Raif Efendi'nin hatıra defteridir. Yazarın kahraman bakış açısını hatıra defteri ile vermesi bazı duyguların daha yoğun ve tamamıyla hissedilmesini, bazı soru işaretlerinin karakterin samimi ve bütünüyle açık aktarımı sayesinde giderilebilmesini sağlayan önemli bir noktadır. Ayrıca eserdeki karakterler de toplumda sıkça karşılaşılan ama belki de farkında olunmayan birçok şeyi vurgular niteliktedir. Romanın başında Raif Efendi'yle tanışan, aynı zamanda iş arkadaşı olup da Raif Efendi'nin hayatının ayrıntılarını merak edip bir nevi sebep olan karakterin hayatıyla alakalı pek bir bilgi yoktur ancak pek fazla değinilmese de romanın ana fikriyle olan bağlantısı bakımından eserdeki her karakter gibi onun da kendisine ait bir hikâyesi olduğunu söylemek mümkündür. Zaten romanın başında da bahsedildiği gibi Raif Efendi ile olan tanışıklığı da eski arkadaşı Hamdi'nin ona ayarlamış olduğu iş sayesinde gerçekleşir.

Eserdeki temanın ve mesajın verilmesinde etkili karakterler ise belli olduğu üzere ana karakter Raif Efendi ve onun Berlin'deki daha tanımadan hayran olduğu biricik aşkı Maria Puder'dir. Aslında Sabahattin Ali'nin bakış açısı ve Kürk Mantolu Madonna'nın kendisinin en başarılı eserlerinden biri olarak kabul edilmesinde yapmış olduğu karakter seçimlerinin de etkisi oldukça büyüktür. Raif

Efendi kendi halinde, temiz kalpli, dış dünyadan uzak, insanlarla pek fazla iletişim kurmayan ancak çevresindeki insanlara da bir zararı dokunmayan toplumda benzerine kolaylık ve sıklıkla karşılaşılabilecek bir karakterdir.

“Ne zaman kendimle baş başa kalsam, Raif Efendi'nin saf yüzü, biraz dünyadan uzak, buna rağmen bir insana tesadüf ettikleri zaman tebessüm etmek isteyen bakışları gözlerimin önünde canlanıyor. Halbuki o hiç de fevkalade bir adam değildi. Hatta pek alelade, hiçbir hususiyeti olmayan, her gün

etrafımızda yüzlerce-sini görüp de bakmadan geçtiğimiz insanlardan biriydi.”

Raif Efendi böyle bir karakterken Almanya'ya gidişinden bir süre sonra Kürk Mantolu Madonna diye bilinen sadece portresini gördüğü andan itibaren kendisini etkileyen, portreyi saatlerce inceleyip daha tanışmadan hakkında birçok düşünceye sahip olduğu ve farklılığını hissettiği Maria Puder ile tanışır.

“Resimleri seyredip geçenler, vücutlarıyla beni sağa sola itiyorlar, fakat ben olduğum yerden ayrılamıyordum. Bu portrede ne vardı?.. Bunu izah edemeyeceğimi biliyorum; yalnız yalnız o zamana kadar hiçbir kadında görmediğim garip, biraz vahşi, biraz mağrur ve çok kuvvetli bir ifade vardı. Bu çehreyi veya benzerini hiçbir yerde, hiçbir zaman görmediğimi ilk andan itibaren bilmeme rağmen, onunla aramızda bir tanışıklık varmış gibi bir hisse kapıldım. Bu soluk yüz, bu siyah kaşlar ve onların altındaki siyah gözler; bu koyu kumral saçlar ve asıl, masumluk ile iradeyi, sonsuz bir melal ile kuvvetli bir şahsiyeti birleştiren bu ifade, bana asla yabancı olamazdı. Ben bu kadını yedi yaşımdan beri okuduğum kitaplardan, beş yaşımdan beri kurduğum hayal dünyalarından tanıyordum. Onda Halit Ziya'nın Nihal'inden, Vecihi Bey'in Mechure'sinden, Şövalye Buridan'ın sevgilisinden ve tarih kitaplarında okuduğum Kleopatra'dan, hatta mevlit dinlerken tasavvur ettiğim, Muhammed'in annesi Amine Hanım'dan birer parça vardı. O benim hayalimdeki bütün kadınların bir terkibi, bir imtazıydı.”

Ayrıca bu karakter sayesinde duygusal bağlamda birtakım değişiklikler yaşar. Berlin'in onu sıkımsa başladığını ve hayatının çok da bir anlam ifade etmediğini düşündüğünü belirtmesine rağmen Kürk Mantolu Madonna sayesinde hayatında köklü değişiklikler ortaya çıkar. Aslında ikili arasındaki tanışıklık ve iletişimin böylesine güzel ilerlemesindeki temel etken ikisinin de topluma nazaran daha farklı yapı ve düşüncelere sebep olmaları ve birbirlerine karşı duydukları yoğun merak ve tanıma

arzusudur. Raif Efendi de Maria Puder de çevresindeki insanlardan daha farklı davranışlara ve bir o kadar da farklı bir karaktere sahiptir. Dolayısıyla iki karakterde de yoğun merak duygusunun gelişmiş olması pek de şaşırtıcı değildir. Maria Puder aynı zamanda güçlü ve gururlu bir karakterdir, bir birey karşısında merhamet edilecek, acınacak konuma düşmekten hoşlanmadığı da Raif Efendi ile olan bazı konuşmalarından anlaşılır. “Yok, Raif bunu istemem. Katiyen... En tahammül edemeyeceğim şey merhamettir... Bana acıdığınızı hissettiğim anda allahısmarladık!... Yüzümü bile göremezsiniz.” Maria Puder'in kendisinin erkek gibi davranıp apaçık konuştuğu ve Raif Efendi'nin bazı genç kızlara mahsus naif özellikler taşıdığını düşündüğü bilinmektedir. Maria Puder de karakterlerindeki bu farklılığın farkındadır, çevresindeki bütün erkeklerin aynı şekilde davranmasından ve sürekli bir şeyler talep etmesinden bıkmış, sıradanlıktan ve sıradan ilişkilerden hatta bir nevi basitlikten kaçmaktadır. Ayrıca eserin bazı kısımlarında toplumdaki genel algılardan duymuş olduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmektedir.

“...Beni yüzde yüz doyurmayan şeyleri yapmak beni kendi gözlerimde küçültüyor... Bilhassa tahammül edemediğim şey, kadının erkek karşısında her zaman pasif kalmaya mecbur oluşu... Neden?... Niçin böyleyim, niçin diğer kadınların farkına bile varmadıkları bir nokta bana bu kadar ehemmiyetli görünüyor... Acaba bende anormal bir taraf mı var, dedim. Hayır, bilakis diğer kadınlardan daha normal olduğum için böyle düşünüyorum.”

ÇİÇEKLERİN EN GÜZELİ

Sen tek başına bir baharsın
Bütün çiçekler sende
Sen baharın tek rengi
Erguvanlardan pembe

Şimdi senin olduğun yerlerde
Yemyeşil çayırlar vardır
Güneşle ısınan sabah dudakların
Nisanla ıslanan toprak saçlarındır

Ben bir kuş değilim maalesef
Uçamam olduğun yerlere
Ki uçmak da istemem zaten
Ya bahar gelsin olduğum yerlere
Ya sen gel kendiliğinden

M.Berke Acet

Çocuklar sahada top oynuyorlardı. «Ayşe abla geliyor» dedi Ahmet. Çocuklar topu bırakıp yola baktılar. Çocuklar: «Ayşe abla!» diye seslenerek el salladılar. Abla güldü, halinden memnun, yorgun ağzın yokuşu ırmannıya devam etti. Yusuf topa bir vole vurdu.

Ayşe abla, köyden iki sene önce gelmişti, sâftı. İyiydi Ayşe abla. Çocukları çok severdi. çocuklar da onu. Çocukların yaramazlıklarına katlanırdı. Kuyruk takarlar, «Müdür seni çağırıyor» derlerdi. O her şeyden habersiz, telaşla içeri girerdi. Müdür: «Hayır!» derdi. «Ben çağırmadım.» Söylene söylene dışarı çıkmaya davranırdı. Ayşe abla. Müdür gülerdi hafif, eliyle eteğini gösterirdi Ayşe ablanın. Anlamazdı abla, bakardı. Eteğine bir kâğıt kuyruk takmışlardı. Kızgın, utanmış çıkardı dışarı.

Çocuklar, boş bulundukça korkuturlardı Ayşe ablayı. Kızımı görünürdü, kızamazdı. «Kızamıyorum» derdi. «Elim de değil.» «Ah, korkuttunuz beni yine yaramazlar!» derdi.

Fakirdi, ama aylığının çoğunu fakir çocuklara verirdi. Okulda bir cam kırıldı mı başı eğik, müdürün karşısına çıkar: «Camı ben kırdım» derdi. «Kaza oldu.» Müdür inanmış görünürdü. Ayşe abla sevinçle çıkardı dışarı. Kızgın kızgın: «Müdüre söyledim» derdi. «Bu seferlik affetti sizi. Eğer bir daha kırarsanız o da sizin kafanızı kıracak.»

Çocuklar topu şişirirken Ahmet: «Okula bir iskelet alıyorlar!» dedi. Yusuf cevap verdi: «Bizim başöğretmende hiç akıl yok. İnsan, ölü kemiğine hiç iki yüz lira verir mi?»

Mehmet topu yere vurdu, çocuklar sahaya dağıldılar.

Ayşe abla yokuşu yavaş yavaş iniyordu. Düşünceli ve dalgındı. Köyüne gidiyordu. İki gün kalacaktı. Çocukla-

ra elini salladı.

İskelet, okula, Ayşe abla yokken geldi. Müdürün odasında duruyordu. Çocuklar bir bahane ile odaya giriyorlar. merakla iskelete bakıyorlardı, ellerini değdirip memnun çıkıyorlardı.

İskelet harita odasına taşındı. Harita odası okulun bitişindeki evliya duvarına komşu. Penceresi ufaktır. Ayşe abla hiç sevmezdi burasını, tozlu idi, örümcek ağları sarkıyordu tavanından. Evliyanın soğuk havasıyla doluydu bu oda. Eski mezarın soğukluğu, loşluğu sinmişti.

Ayşe abla, izinden dönüyordu. Sevinçliydi. Köyceğiz iyi idi. Akile'nin çocuğu olmuştu, Emine'yi, şu küçük Emine'yi evlenmişlerdi. Hatçe anlatmıştı her şeyi uzun uzun. Ayşe abla mahzun, dalgın gözlerini uzaklara dikip bakmıştı.

Çocuklar top oynamak istemediler, bir üzünlük çökmüşü üzerlerine.

Ayşe abla: «Bir okula bakayım!» dedi. Sınıfların birinde unutulmuş haritayı gördü. İsteksiz aldı. Köyceğizini düşünüyordu hâlâ. Gölgele ağır ağır çöküyor, hava kararıyordu.

Ayşe abla, elinde harita, yürüdü. Köyceğizin toprağı kokuyordu burnunda. Yaz yağmurdan sonraki toprak kokusu. Ayşe abla merdivendeki pencereden baktı. Dağlar, köyündeki dağları andırıyordu: Kızıl, kurşun dağlar...

Ayşe abla, harita odasının kapısını açtı, ayağını içeri atmamasıyla loş odada, güneşin son ışınları içinde parıldayan iskeleti görmesi bir oldu. İskelet kumlıydı sanki.

Ertesi sabah Ayşe abla, merdiven başında ölü bulundu. Ayşe abla hayatla doluydu, kolay kolay ölmezdi. İskeletten korktuğu için. köyünde herhangi bir şeye çok üzüldüğü için ölmüştü.

lerin derin bir şiir ortamında işlenmiş olmasındır.

Bozkır her yönünden okuyucuyu bu ruk şiirli ortamı ile kendine bağlıyor. Gerçekten bunu başaran Talip Apaydın, bize güzel bir eser vermiş oluyor.

Eserde yalnız güzellik mi var? Hayır! Bir de güzelliğin yanı sıra yararlı olmak çabası var. Anadolu'nun kuraç, ekilmemiş bozkırları, ülkemiz için harcanan, yazık olan, değerli yerler değilmi? Okuyucu bu düşüncüyü eser boyunca duyuyor.

Yazarın deyişi akıcı, dili de oldukça artı. Eserin kişilerinin tümü bozkırın kuraklığı ve yararsızlığı ile savaşıyorlar. Yazar da onlar arasında yer almış olan bir köy öğretmeni. Bu yüzdendir ki yazar bizi bütün eser boyunca yabancı da olsak bozkırda yaşıyor. Çün-

Anıyorum

Ama imkânsız

Birer hatıradır

Geçmiş günler.

Anıyorum ağacım

Sen de özgülsün

Kollarını açmış

Çaresiz duruyorsun.

Ne yaparsan boş

Mevsimler söz

Biri daha gidecek

Son teselli

Son teselli

Baya geldi, çekilecek.

Enay ERDOĞAN

HAYAT ÇİZCİSİ

Yeşil ardında kumıldanır

Alabildiğine

İslek bir demet gibi

Yumuşak

Bu hayat böyle başlar.

(Ankaralı yedim tarz meyveyi

Boşuna çiğnemişim yalan dünyayı)

Öylesine sevdalı

Bir türkü tutturmuş

Söyle de söyle

Bu hayat böyle sürer.

Geçmiş dudaklarda son bir gülüş

Ve ilk ağlayışla başlayış

Bu hayat böyle biter.

H. Doğrul ÖZKORAY

EREK

Nerede eski günler?

Güzel günler neseli günler,

Kendini unuttuğum eğlenceler,

Şimdi birer hatıra olan

Hayâl geceler.

Koşuyordun eskiden,

Yolun sonuna doğru

Yavaşladın niye?

Bitmesini istemiyorsun doğru,

Ölüm zor diye,

İstersen de, istemesen de

Dilersen de, dilemesen de

Ağır ağır yaklaşacaksın ona;

Varacaksın bir gün,

Hayat ererken sona.

Ahmet Tane KISLALI

kü o, bu yaşamayı öylesine içten kavramış ki, bizi de kolayca kendi dünyasına çekiyor.

Bozkırda günler, başarılı eser, üzerinde durmak gerçekten doğru olur. Her aydın onu okuyup, üzerinde düşünmekle bu ıssız vatan topraklarına karşı kendine düşse görevin bir parçasını yapmış olacaktır.

Cengiz KEÇİK

BİR KİTAP

BOZKIRDA GÜNLER

Talip Apaydın «Bozkırda günler» kitabında köy notlarını toplamış, yazar bize bozkır özel, nesnel her yönü ile anlatıyor. Bozkır şafağından, bozkır güzüne, bozkır yalnızlığına kadar, bozkırı karış karış önümüze seriyor. Yazar, şair kişi. Zaten onu Varlık dergisinden şiirleri ile tanıyoruz. Bozkırda günler üp olarak Mahmut Makalın Bizim Köyün tipinde. Ele aldığı şeyi parça parça kısımlara bölerek anlatıyor. Konu tek: Yalnızca bozkır. Ama her kısım, bozkırın ayrı bir yönünü koyuyor ortaya. Bence Bizim Köy'den, Bozkırda Günlerin ayrıldıkları önemli bir nokta var. Bu nokta, Bozkırda Gün-

Dönüm

Sayı : 27

Onbeş günlük sanat dergisi.

1/Şubat/1956

Kabataş Lisesi Kültür ve Edebiyat Kolu tarafından çıkarılır.

Sahibi ve Neşriyat

Müdürlü :

ORHAN ÜNAL

"Şişedeki Balık,"

Bulutlar geçiyordu üstümden. Beni aşına gözlerle süzüyorlardı. Aralarından biri alçaldı, geldi, balkonun iplerine takılıp kaldı. Tombul yüzü siyah surathıydı. Onu küçüklüğümde dinlediğim masallardaki, bir dudakta yerde, bir dudakta gökte araplara benzettim. Bana «Hayâl âleminde geldim.» dedi. Bense onu göremiyordum artık. Gözlerim yıldızlarda kalmıştı. Bu sırada güneyde bir yıldız kaydı. Gözlerimde beraber. Güneyin ihtişamı, mağrur ülkelerini seyrediyordum düşümden. Gözlerim kamaşmıştı, dayanamadım, kalktım, yıldızlardan gözlerimi aldım. Ama artık onlar benim gözlerim değillerdi. Onlar başkasındı. Benim zihni uyanık düş gören bir başkasının. Altın hırsıyla parlıyordu gözlerim. Demekki gözlerini bulduğum kimse bir altın arayıcısı idi. Mutlaka Kap'ta bu yıldızlı gökyüzüne dalmıştı. Hayâl ediyordu. Muazzam şeyler hayâl ediyordu. Bir altın damarı bulmuştu. Belki de zengin bile olmuştu. Zengin olduktan sonra kumara dadanıyordu ve derken içki. Bunlar yetmiyormuş gibi, gözlerini de kaybediyordu. Gözleri yıldızlarda kalmıştı. Gözlerini ben buluyordum. O ise gözlerini bulmak için yıldızdan yıldız atlıyordu. Dünyayı tepeden seyrediyordu. Her şey ona ters görünüyordu. İçmeden sarhoş olmuştu. Sallana sallana giderken, gözlerini bulduğunu zannetti. Hâlbuki benimdi o gözler. Gözlerimi takınca sarhoşluğu geçmişti. Dünyayı da düz görüyordu şimdi. O da benim uğradığım şaşkınlığa uğradı. Gözlerinin kendinin olmadığını anlamıştı. Ayağı sürçtü yuvarlandı. Bir ağacın dallarına takılıp kaldı. Asağıda bir kavun sergisi kuruluydu, topatan kavunları. O yukardan kavunları ipek böceği kozalarına benzetti. Etrafına bakındı. ümit yoktu. Onu burada kimse göremezdi. «Bari ben de Orhan Veli'nin şişedeki balığı gibi, hayâl içinde kozal o'sam!» dedi...

Yıllardır ben, yıldızlı havalarda da ima onu hatırladım. O ise beni tanııyordu bile. koza olma sevdasında idi...

Yüksel Necmi İNEL

Rıdvan Evrenosoğlu

Kabataş ailesinden ebediyete geçen değerli öğretmenlerimiz kafesine bu defa Rıdvan Evrenosoğlu da katıldı. Otuz iki yıl, aralıksız, bu okulun kutsal çatısı altında binlerce öğrenci yetiştirmiş, Rıdvan Evrenosoğlu, 22 Aralık 1955 sabahı saat 4 de ani bir kalb krizi sonunda vefat etti.

1915 de Robert Koleji'nden mezun olduktan sonra 61 yıllık ömrünün kırk senesini öğretmenliğe vakfeden aziz hocamız, Kabataş'ı kendi evi, Kabataşlıları öz evlatları bilmiş, bu lisenin, çocuklarının yükselmesi, yetişmesi için tam bir enerji ve sadakat örneği olmuştu.

Tanrının rahmetine en layık kullardan biri olan hocamızın sevimli yüzü, bir teşvik kaynağı halinde gönüllerimizde gülümsemeye hatırası çalışmalarımızda huz vermeye devam ediyor.

İnsanlar ve Sokaklar

Sokaklar insanın
En büyük dostu
Yaşamamızın yarısı
Sokaklarda kayboldu.
Kimi insan sokağına dost
Kimi insan sokağına düşman
Kimi insan da yaşayıp zitti
Başka sokakları arzularaktan.
Kimi insan düşkün evine
Her gece sokağına döndü
Elinde paketlerle.
Kimi insan faydasız avare
Ömrü sokaklarda geçti
Elleri cebinde.
Kimi insan yatalak hasta
Pencerelerden baktı ömrünce
Arzuyla sokaklara.
Kimi insan beğenmedi
Büyüdüğü sokağı
Başka sokaklara gitti.
Kimi insan geçti gitti
Sokağını unutmadı
Gene sevdi.
Sonunda her insan
Eller üstünde
Ayrılıp gitti sokağından.

M. Ali ERGİN

MUTLU GİDİŞ

Sayın hocam Rıdvan Evrenosoğlu'nun hatırasına)

Gitmüş geride yıldızları bırakarak
Gözyaşları öylesine tuzlu ki
Ağlamak bir türküdür şimdi yaşanan
Yıldızlar öylesine uzak ki.

Gitmüş geride kutsal anılar
Büyük saygılar bırakarak
Gitmek herkesin yolu
Yokluğun duyup içten gözyaşı dökmek.
Gitmüş ölümün anlamından öte

Ölmezliği kavraması anısı
Anısına saygı
Kalenharın yapacağı.

Ergin SANDER

MAHALLEM

Taze çay kokardı sabahları
Buhurlara damanlara benzer
Çökerdi üstümüze
Siyah aydınlıklar gibi akşamları.

Alaca karanlıklarda beklerdi bir küçük kız

Tebessümü dudaklarında
En temiz gülüşü akşamların
Köse başında.

İyiydi bütün insanlar
Ve yaşamak güzel
Geceler bitmezdi
Sevinçten bitmezdi.

Eski kaldırımlarından
Kıtlar geçirdi sekerek
Kışları çamurlu yazları tozlu
Severdim severdim o haliyle.

Zamanların gerisindeki sokak
İdealler ve kitaplarımla ben
Ararım ararım bulamam
Kendimi bile.

Bir zamanlar köhne ahşap evlerde
Seyiçli dönerdim her akşam evime.

Hamdi TOKMAN